

van een tocht naar B E U R A, het stroomgebied
van de Beurong en I E L O P, het stroomgebied van
de Ielorong in CENTRAAL NIEUW GUINEA door den
Controleur der WISSELMEREN Dr. J. V. de Bruijn van
9 Juni 1941 tot 7 Augustus 1941.

=====

~~~~~

etc.

I N H O U D

*****

	INLEIDING	pag.1 - 6
HOOFDSTUK I	JOURNAAL	pag.6 - 41
HOOFDSTUK II	BEVOLKING	pag.41 - 55
HOOFDSTUK III	ETHNOGRAFISCHE NOTITIES	pag.55 - 81
HOOFDSTUK IV	TOPOGRAFIE	pag.81 - 85
HOOFDSTUK V	WOORDENLIJSTEN v.h. Ndani 'sch, Daoewa 'sch en Wada Mo 'sch	pag.85 - 111
HOOFDSTUK VI	LIJST van VERZAMELDE ETHNOGRAFICA	pag.111
	NABESCHOUWING	pag.112
	Schetskaart van het verkende terrein. Schaal 1 : 250.000	

A F K O R T I N G E N

*****

E	= Ekari 'sch
M	= Monisch
R.v.E	= Rapport van de Exploratie van het Wisselmerengebied (J.P.K. van Eechoud)
K.V.	= Verslag van een tocht naar <u>Kemandora</u>
I.O.V.	= Verslag van een tocht van Enarotali via <u>Itodah</u> , <u>Jamopa</u> , <u>Obaja</u> , <u>Kamero</u> naar <u>Qrawja</u>
E.V.	= Verslag van een tocht naar het bron- gebied van de <u>Edere</u> -rivier.

Inleiding.

Na de verkenning door de K.N.A.G.-expeditie 1939 van het gebied tusschen het Paniaimeer en het Goeloemboeloe-gebergte, stond een nieuwe Oosttocht reeds lang op het programma. Slechts door het uitbreken van den oorlog kon deze tocht geen doorgang vinden. In Mei 1940 besloot ik in opdracht van den Resident der Molukken een nieuwe verkennings-tocht te maken. De Amerikaansch Zendeling-Arts Dr. P. Culley zou als gast van het B.E. deze tocht medemaken.

Het eerste deel der patrouille, dat den 4den Mei 1940 uit het basisbivak aan de Ara-rivier was vertrokken en den 8sten Mei d.o.v. in het vivresdepot te Masiga-arriveerde, moest na het bekend worden van den oorlog met spoed worden teruggeroepen. Toen gedurende de volgende 5 maanden de geheele exploitatie-arbeid in het Centrale Bergland vanwege de oorlogsomstandigheden moest worden stopgezet, was uiteraard van een verdere verkenning van het Oostelijk terra incognita geen sprake meer. Ook na de heropening van de Wisselmeren-exploitatie konden voorlooiig in verband met den oorlogstoestand geen groote tochten van langen duur ondernomen worden.

In Februari 1940 werd echter van den Resident der Molukken opdracht ontvangen tot verdere verkenning van het Oostelijk gebied. In zake de keuze, welk gebied thans nader verkend diende te worden, werd ik geheel vrij gelaten. Het Midden-Kemadal tot Zanepa had ik op de Eerste Kemandora-tocht (20 Februari 1939 - 10 Maart 1939) reeds verkend. Door de K.N.A.G.-expeditie 1939 werd in de maanden Augustus tot November 1939 het gebied tot het Goeloemboeloe-gebergte (hoogtepunt 4000) verkend en in kaart gebracht, waarbij als meest Oostelijke punt door den mantri-topograaf Saleh het Mboeja-gebergte werd bereikt.

Ik stond wat de opgedragen verkenning betreft voor een drievoudige keus n.l. allereerst een verkenning van het stroomgebied der zijrivier A en B, in de tweede plaats een verkenning van het terrein Oost van de groote waterscheiding Goeloemboeloe-Carstensstoppen en tenslotte nog een verdere verkenning van de Doraboe (Boven-Rouffaer) stroomafwaarts, indien mogelijk tot het Exploirateursbivak der Stirling-expeditie 1926.

Deze laatste tocht liet ik om diverse redenen a) al spoedig vervallen, zoodat slechts de keuze uit de twee eerst vermelde tochten overbleef. Een verkenning van het stroomgebied der zijrivieren A en B zou minder tijd vergen en physiek minder zwaar zyn als een tocht naar Beura en Jelop.

Ik besloot echter toch de voorkeur aan deze laatste verkenning te geven, allereerst omdat een mijner

Noot: a) De Doraboe stroomt in Dogindora op een hoogte van ca. 1450 M, terwijl op ca. 20 K.M. hemelsbreed ervan verwijderd het Exploirateursbivak 1926 op 270 M b.z. gelegen is. Tusschen het Goeloemboeloe-gebergte en het Exploirateursbivak 1926 breekt de Doraboe dus door een groote kloof. Deze kloof is uit de lucht nog niet verkend, zoodat ik niet wist of deze zonder onoverkomelijke moeilijkheden te passeeren zou zijn. Overigens staat vast, dat er tusschen de Dem-bevolking rond het Explorateursbivak en de Mohi's en Dani's in Dogindora contact bestaat zoodat er ook een verbinding bestaat. Met de Aimaroes, die goede bergloopers, doch allesbehalve watermensen zijn, de Rouffaer naar Pioniersbivak afzakken, leek me mede door de in de Meervlakte heerschende malaria, een te riskante onderneming. Bovendien was het geheele gebied van de Mamberamo-mond tot aan het Explorateursbivak reeds in 1926 door de Stirling-expeditie verkend. Een reden te meer om ergens anders maagdelijk terrein op te sporen.

gidsen de Oehoendoeni-Aimo van Oewagimoma (West-Kemando-
ra) oorspronkelijk uit Beura afkomstig was en toezegde
mij naar dat gebied te vergezellen. Een betere gids en
contactpersoon zou men zich dus moeilijk kunnen wenschen.

Bovendien bleek mij ook uit gegevens der be-
volking, dat het gebied der zijrivieren A en B minder
dicht bevolkt moest zijn als dat Oost van het Goeloemboe-
loe-gebergte, een reden te meer om dit gebied te verken-
nen.

De duur dezer verkenningstocht werd door mij
vastgesteld op maximum 2 maanden. In verband met de on-
zekere tijdsomstandigheden - er bestond op deze tocht
bovendien geen radiografische gemeenschap met de buiten-
wereld - achtte ik het mede, omdat gedurende de tocht te
Enarotali geen plaatsvervanger zou zijn, niet verant-
woord een tocht van langer duur te ondernemen, ofschoon
de overland en per vliegtuig naar Enarotali opgevoerde
voorraad vivres dit wel toestond. Voor deze tocht had ik
17 Mei j.l. en volgende dagen te Bojobotoro aan den lin-
keroever der Ara-rivier op de zelfde plaats als een jaar
geleden een vast basiskamp opgericht, alwaar de per motor-
boot en prauw van Enarotali opgevoerde vivres gedeponieerd
werden. Het bivak was geheel ingedekt met boomschors, zoo-
dat geen tentzeilen gebruikt behoeften te worden.

Te Masiga - 4 à 5 dagen Oostwaarts van het
basiskamp - werd een vivresdepot opgericht met een vaste
Veldpolitie-bezetting ter bewaking der vivres.

Als dragers voor deze tocht kon niet worden
gebruik gemaakt van de lijnkoelies, aangezien deze Papoea's
uit het Kaimana-ressort als drager in bergterrein minder
goed voldaan hebben. Bovendien waren zij reeds bijna 4
maanden op den opvoerlijn Orawja-Enarotali werkzaam en dus
niet meer 100% fit. Voor deze patrouille werd dan ook een
speciale ploeg van 50 koelies uit het Aimaroe-gebied ge-
bruikt. Na een komst der ploeg te Enarotali bleek geen der
Aimaroes vóór het vertrek van Teminaboean gekeurd te zijn.

Het was dan ook niet bepaald een keurtroep,
welke 6 Juni j.l. te Enarotali arriveerde.

Door den G.I.A. ter plaatse werden de koelies
alsnog gekeurd, waarbij reeds direct 9 Aimaroes lichamelijk
werden afgekeurd, zoodat voor de Oosttocht slechts op 41 dragers
gerekend kon worden. Indien men bedenkt, dat de K.N.A.G.-
expeditie 1939 op een gegeven oogenblik ongeveer 110 dra-
gers had loopen op de lijn tot Matalipa, zal men begrijpen,
dat ik met niet bepaald prettige vooruitzichten den 9den
Juni j.l. Enarotali verliet, Oostwaarts, naar het land van
Ndani, Daoewa en Beurol. Ik kon echter onmogelijk wachten
op nieuwe Aimaroes of koelies van de lijn. Dat deze tocht
toch geslaagd is, is dan ook vooral te danken aan de hulp,
die ik heb ondervonden van de Ekari's te Koemopa en de
Zonggonao's van Zanepa en aan mijn onvolbrezen gids Soale-
kigi, die mij ook nu gedurende deze expeditie, evenals op
de eerste Kemandora-tocht - nu al weer 2½ jaar geleden-
een onbetaalbaren steun is geweest. Soalekigi heeft me 2
volle maanden gevolgd, niettegenstaande het feit, dat twee
zijner vrouwen zwanger waren en een van hen in dien tus-
schentijd bevallen is. Aan Soalekigi heb ik het vooral te
danken, dat de opvoer van vivres met Bergpapoes zóó vlot
verliep, dat na twee transporten van Ara-bivak naar het vi-
vresdepot te Masiga reeds zooveel vivres waren ongevoerd,
dat de helft der Aimaroe-koelies reeds huiswaarts gestuurd
kon worden en verdere vivresopvoer naar Masiga niet meer
noodig was.

Verder kon na afloop dezer tocht nog ongeveer 430
K.G. vivres voor een latere verkenning van de landstreek
Bilandora te Masiga worden achtergelaten.

De hulp van mijn vrienden van 2½ jaar terug te

Zanepa t.a.v. den vivresopvoer op de verdere tocht Oostwaarts was ook vooral het werk van Soalekigi, wiens intermediair bij de aanraking met de bevolking. Ook in het meer Oostelijk gelegen gebied, dat ook voor hem onbekend terrein was, voor ons van het grootste belang is geweest.

Soalekigi heeft me gechaperonneerd alsof ik een jong meisje was. Ik kon niet even van het pad afwijken of Soalekigi liep achter me aan, volgens hem om me te beschermen als er iets was. Brave kerel! Zonder de hulp der Bergpapoes bij den opvoer van vivres zou deze verkenningstocht zeker mislukt zijn in dien zin, dat ik niet verder of niet veel verder had kunnen komen dan het reeds door de K.N.A.G.-expeditie in 1939 verkende terrein. Thans kon vice-versa een afstand van meer dan 300 K.M. worden verkend. Onze driekleur, die ik op 14 Juli 1941 in mijn bivak aan de Ielorong achterliet, wappert op circa 150 K.M. hemelsbreed Oost van het Paniai-meer.

Daar het aanvankelijk nog niet bekend was, in hoeverre bij den vivresopvoer op de hulp van de Bergpapoes gerekend kon worden, was het zaak aantal deelnemers aan dezen tocht - en dan vooral het aantal z.g. doodvreters - tot het minimum te beperken. De totale sterkte dezer expeditie bestond behalve uit rapporteur uit 1 Posthuiscommandant Veldpolitie, 9 Veldpolitie-agenten, 1 Landschapspolitieagént als dekking en 41 Aimaroe-koelies, totaal dus 53 personen.

Hiervan namen aan het tweede deel dezer Oosttocht (Masiga-Ielorong) de Controleur der Wisselmeren, 4 Veldpolitie-agenten, 1 Landschapspolitieagent en 25 Aimaroe-koelies deel. De G.I.A. maakte de Oostverkenning niet mede, doch controleerde in Ara-bivak geregeld agénten en koelies na terugkeer van het transport naar Masiga. Voor het vertrek van Enarotali waren bovendien alle deelnemers ingeënt tegen cholera, typhus en bac.dysenterie.

Aangezien gedurende de eigenlijke tocht geen medisch toezicht bestond, werd op advies van den G.I.A. iederen dag aan alle deelnemers prophylactisch 1 pil verstrekt. Verder besloot ik in verband met het feit, dat de 41 voor de Oosttocht bestemde koelies er fysiek niet erg sterk uitzagen, de normale sagorantsoenen te vervangen door rijstrantsóenen, gelijk aan die der andere deelnemers aan deze tocht. Deze maatregel is voor het welslagen van deze tocht van groot belang geweest en ik moge anderen aanraden voor dergelijke lange tochten - 300 K.M. door zwaar bergterrein marcheeren gaat iemand niet in zijn kouwe kleeren zitten - aan de dragers ook slechts rijstrantsoenen te verstreken.

Op deze tocht scheen het een omgekeerde wereld, de Controleur en de Politieagenten werden mager, doch de koelies begonnen er met den dag beter uit te zien. Aan voedsel heeft het op deze tocht dan ook niet ontbroken, dank zij den opvoer met Bergpapoe's. Waar in bewoond gebied werd gebivakeerd, kon voor de deelnemers steeds met kaurischelpen voldoende voedsel van de bevolking worden opgekocht als bijvoeding.

Voor het welslagen van deze tocht zijn verder van groot belang geweest de kaurischelpen en de bijlen, waar mede de opvoer van vivres door de Bergpapoe's betaald werd.

Voor het transport van Arabivak naar Masiga (4 à 5 dagen) werd 1 bijl betaald; voor den opvoer van Masiga naar Oesahoe (7 dagen) werd 1 bijl plus 15 kaurischelpen betaald. De vraag naar bijlen was in het Westen grooter als die naar kauri's, terwijl in het Oosten juist vooral een groote vraag naar kaurischelpen bestond en men dikwijls éen geschonken bijl verzocht te mogen inruilen tegen kauri's.

Vermeldenswaard is nog, dat in Beura in tegenstelling met het gebied rond het Paniai-meer, meer vraag bestond naar de

als naar de paarswitte kwaliteit (oraipodé E; balarakigi M) welke laatste soort juist aan het Paniai-meer zoo bijzonder gewild is. Zooals reeds hiervoor vermeld, is mede dank zij de kauri's en bijlen de opvoer middels Bergpapoe's een groot succes worden. Niet alleen kon thans, hetgeen hierboven reeds vermeld werd, na twee transporten de helft der Aimaroe-koelies teruggestuurd worden, doch bovendien kon ik na afloop dezer tocht te Masiga nog achterlaten een hoeveelheid van 430 K.G. vivrés. Het ligt in mijn bedoeling in October of November a.s. met deze vivres een korte verkenningsstocht van ca. 20 dagen vanuit Masiga naar Biandora, het gebied der Woda Mó (Wolani) te maken. Tegelijkertijd is dit dan voor de G.I.A. een mooie gelegenheid om tē Masiga de Kemandora-bevolking van medische hulp te voorzien. Voor een korte tocht van drie weken behoeven geen vivres meer te worden opgevoerd. In dit gebied kan met betrekking tot de bestrijding van framboesia en struma nog alles gedaan worden. Het eerst en tevens het laatst is hierdoor den Arts der K.N.A.G.-expeditie framboesia behandeld. Uitdeeling van gejodeerd zout heeft echter nog nimmer plaats gehad.

Het gebied tot het Goeloem boeloe-gebergte was reeds door de K.N.A.G.-expeditie 1939 verkend en in kaart gebracht. Het werk der K.N.A.G.-expeditie is voor ons van zeer groot nut geweest. Niets is er prettiger als in dit diepe binnenland te loopen op een zuivere en betrouwbare kaart. Oost van de Zatea-pas was het terrein tot dusverre onverkend, althans overland. Zooals bekend werden den 15den en 29sten Mei j.l. twee verkenningsvluchten met het K.N.I.L.M.-vliegtuig, dat wekelijks de Wisselmerenpost bezoekt, over dit gebied gemaakt, welke ik beide meemaakte.

Voor al de tweede vlucht van 29 Mei j.l. is voor deze overlandtocht van groot nut geweest. Hierbij werd speciaal het thans overland bezochte gebied bevlogen. Door deze vlucht in combinatie met de gemaakte overlandtocht is thans een goed overzicht verkregen van het gebied tusschen Goeloembosloe- en Koeliemie-gebergte. Onder meer is thans gebleken, dat de groote Oostwaarts stroomende rivier Oost van het Vonk-meer (Gielem-meer) die uit het vliegtuig werd waargenomen de Baliem a) is. De Ndani-naam Baliem (Oehoendoenisch: Bagimá; Monisch: Bagimaboe) is ook in Dogindora en Beura bekend. Verder heeft deze tocht uitgewezen, dat het heele verhaal omtrent 2 groote meren in het Oosten, waarmede Leroux van zijn Oostpatrouille terugkeerde, op fantasie berust.

Met het "groote water" is geen meer, doch de Baliem bedoeld b). Over het weder nog het volgende. Ik had wat het weer betreft geen beter tijdstip voor deze verkenningsstocht kunnen kiezen. Slechts enkele dagen van de 60, welke de tocht geduurd heeft, heeft het geregend en dan nog vooral in de avonduren. Slechts één keer werd nat in bivak gegaan, verder hebben we een ongewoon drogen tijd gehad.

Bij terugkeer in Arabivak op den 6den Augustus j.l. bleek het waterpeil ruim 3 M. gezakt te zijn vergeleken bij dat van begin Juni, zoodat de groote motorboot het bivak niet meer bereiken kon. Te klagen hebben we dus niet gehad.

Deze patrouille was slechts een korte verkenningsstocht. Evenals mijn eerste Kemandora-tocht de prelude was tot de groote Oostverkenning der K.N.A.G.-expeditie 1939 zoo hoop ik slechts, dat de gegevens over land en volk, welke ik op deze tocht verzameld heb, van

nut zullen zijn voor anderen, die straks misschien nog verder Oostwaarts zullen trekken, met meer hulpmiddelen, op groter schaal als ik het kon doen. Indien dit zoo moge zijn, zou ik de moeite en inspanning die wij ons allen op deze tocht hebben getroost, beloond achten.

Het Oostterrein is te belangwekkend om het direct weer aan de vergetelheid prijs te geven.

9 Juni 1941.

Om 6 u. 45 vertrekt de groote motorboot "Prinses Juliana" met mij, 5 Veldpolitie-agenten, 1 Landschapspolitieagent, 15 Aimaroe's en 700 K.G. vivres naar het bivak aan de Ara. 7 Ekari-jongens gaan ook mee; zij zullen vivresblikken opvoeren naar Masiga.

Adieu Enarotali, tot over 2 maanden:

Het is zonnig weer en met een 6 à 7 mijls vaart brengt de 10 P.K. Archimedes ons stroomopwaarts; doordat het waterpeil vergeleken met enkelé dagen tevoren circa 1 M. gezakt is, schieten we flink op. Bij de nederzettingen langs de rivier zitten de mannen en jongens soms ook de vrouwen, in rijtjes langs den kant gehurkt om het Westersche wonder gade te slaan. Men biedt riet te koop aan, maar ik heb haast, want de P.J. moet straks nog terug naar Enarotali om morgen het tweede deel van de Oostpatrouille over te varen. Precies om 12 uur wordt het Arabivak bereikt, waar ik Zendeling Post, 2 goeroe's en 2 Veldpolitieagenten aantref, die hier 6 Juni j.l. met 2½ ton vivres per P.J. zijn gearriveerd. De heer Post, die is meegegaan om een korte tournee in de Ara-vällei te maken, gaat om 12 u. 45 met de goeroe's per P.J. weer naar Enarotali terug. Ook mijn gids Aimo uit Oewagimoma (West-Kemandora) blijkt reeds tezamen met Dabajame, de oudste zoon van het Masiga-hoofd en enkele Zonggonao's uit Koegapa zijn aangekomen. Aimo heb ik een maand geleden een rotansnoer met daarin gelegde knopen gegeven om precies te weten, wanneer ik zou vertrekken. De knopen behoeven dan slechts ontknoopt te worden om precies de vertrekdatum vast te stellen. Hij is dus mooi op tijd.

△bijna

10 Juni 1941.

's Morgens inhuur van Ekari's voor het opvoeren van vivres naar Masiga. Totaal kunnen 15 man worden ingehuurd, dat is tezamen met de 7 van Enarotali 22 dragers.

Men blijkt slechts te willen opvoeren tegen betaling van bijlen, hetgeen eigenaardig is, omdat men te Enarotali en Zuidelijker meer voelt voor een betaling in kauri's. 11 u. 45 arriveert de P.J. met 6 man van V.P. en 25 Aimaroe'-koelies. Ook de Landbouwantri is meegekomen voor een korte tournee in dit gebied, waarbij hij aan de bevolking zaden zal distribueeren voor den teelt van Europeesche groenten. De P.J. vertrekt eerst morgen naar Enarotali. Aan den motorist geef ik een brief mee voor Dardi om telegrafisch 50 bijlen in Babo te bestellen. Voor het transport verder Oostwaarts zal ik ze hard nodig hebben nu blijkt, dat de menschen hier meer voor bijlen als voor kauri's voelen.

11 Juni 1941.

De eerste marschdag. Om 6 u. 15 vertrek ik met 4 Veldpolitie-agenten, 1 Landschapspolitieagent, 41 Aimaroe's en 22 Bergpapoe-dragers naar Kemandora. Mijn gids Soalekigi, die me zoo plechtig beloofd heeft, dat hij me op deze tocht zou vergezellen, is gisteren niet gekomen.

Het valt me erg van hem tegen. Hij kan me echter nog gemakkelijk inhalen. Tot 8 uur is het mistig, doch dan breekt een zwak zonnetje door. Het pad loopt door bekend gebied; ik ben er 9 Maart 1939 het laatst geweest. We trekken eerst de moerassige Magitara-vlakte in Oostelijke richting door. Na 2 uur loopen treffen we aan de Jababoe, over welke rivier een stevige loopbrug is gelegd, de resten aaf van het eerste K.N.A.G.-bivak op de lijn Ara-bivak-Masiga.

Hier begint het pad N.O. te buigen naar het Maratarā-zadel, de waterscheiding tusschen Ara en Izaboe (Da wé E). Langs Ganijarato waar een groot varkenshuis staat

voor het varkensfeest, dat er over enkele weken gehouden wordt, Ajabado, Dawaroe en Onaréka bereiken we Ibosiga, de laatste nederzetting in de Ara-vallei. Tot hier toe hebben we slechts de kale vlakte gehad, nu begint het terrein wat te hellen en trekken we door het bosch. Om 12 uur valt een lichte regen. Om 12 u 35 sta ik aan de linkeroever van Araboe, waar een éénleunigerotanbrug de beide oevers verbindt. Aan de overkant op de plaats van het oude K.N.A.G.-bivak laat ik bivak maken. Om half 2 is ook de achterhoede binnen. Wanneer het bivak overeind staat, krijgen we om 3 uur een ware stortregen; we zitten echter gelukkig allemaal warm en droog bij het knappend houtvuur.

12 Juni 1941.

6 u. 15 de marsch in. We kunnen vandaag de Maratara-waterscheiding tusschen Ara en Izaboe passeeren.

Even na het bivak bereiken we de Joemaboe, zijrivier van de Ara, die we bijna een uur lang door de rolsteenbedding volgen. Vervolgens gaat het door het met een fijne bamboesoort begroeid terrein een 200 M. steil omhoog (top 2050 M.) om dan weer af te dalen naar de Jemaboe (E:Koeria) aan welks linkeroever het oude bivak "koelit kajoe" der K.N.A.G.-expeditie staat.

We zitten hier midden in het regenwoud. Drie kwartier later arriveeren de eerste Aimaroe's, die het tempo der Bergpapoe dragers niet hebben kunnen bijhouden. Ik kan echter om half 11 geen bivak maken, ofschoon deze plek mooi opengekap is en er zelfs een groote boschhut staat.

Dus gaat het verder; een korte klim en we zijn aan de Maraboe (Wa E) beland, die we $1\frac{1}{2}$ uur lang volgen tot ze nog slechts een stroompje is van nog geen meter breed.

11 u 30 een restant bivak van de Kemandoratocht van Mei 1940, droeve herinnering. Even voor de 2160 M. hooge top hoor ik een bekend geluid, Soalekigi is in aantocht! Hij heeft me dus toch niet teleurgesteld. De begroeting heeft plaats onder dikke tranen van de kant van Soalekigi, die me verklaart, dat hij met spoed uit Koemopa vertrokken is, toen hij vernam, dat ik uit Enarotali vertrokken was. Twee zijner vrouwen zijn zwanger en moeten binnenkort bevallen, maar mij alléén naar het verre Oosten laten gaan, wil hij toch ook niet. Ik ben blij, dat mijn ouden vriend en gids Soalekigi bij me is; het geeft een vertrouwd gevoel hem bij de troep te hebben. Soalekigi deelt me verder mede, dat hij de Ekari's van Koegapa heeft overgehaald om blikken naar Masiga op te voeren. Zij zullen met het tweede transport optrekken. Ik hoop het, het is voor ons van het grootste belang.

Om 1 u 05 zijn we boven op het zadel, dat een open gekapte plek in het regenwoud is. Op deze plaats is dwars op het pad een rij steenen in den grond gestoken als afweer tegen de geesten van Aradidè en Izandora.a)

We houden er even rust. Pluvius is ons vandaag niet gunstig gezind. Bij elven is het gaan regenen en we zijn allen flink nat en bibberen van de kou. Na het zadel begint direct de daling langs een bergstroompje, de Maraboe, een zijrivier van de Izaboe. Op een open gekapte plek laat ik om 1 u 45 halt houden om bivak te maken. Er valt steeds een mieserige regen. Later op den middag houdt de regen op en 's avonds genieten we van een prachtige maneschyn.

13 Juni 1941.

Zooals gewoonlijk om 4 uur 's ochtends reveille en om 6 u 10 zetten we de daling naar het Izaboe-dal voort.

Noot: a) Dit teeken is niet zooals Leroux meent (vide jo dd. 11/9/39) een grensteeken, doch een afweerteeiken tegen geesten. Ook op de Zatea-waterscheiding heeft men een gelijk bezweringsteeken.

De Maraboe, die allengs aangroeit tot een flinken bergstroom, wordt nog een kwartier lang gevolgd tot we aan de Izaboe (Dawe E) staan. Om half 8 houden we rust op de plek van mijn bivak van 6 Maart 1939, waar later ook de K.N.A.G.-expeditie haar etappebivak oprichtte. Er staat nu nog slechts een kleine boschhut van overeind. Vergane glorie!

Op deze plaats treffen we de eerste menschen aan.

Het zijn Woda-Mo's a), die iets verder stroomopwaarts aan de Izaboe wonen. Men heeft reeds van onze komst vernomen. Langs den rechteroever gaat het verder. De Ziboagiboe en de Moenigaboe, 2 zijrivieren van de Izaboe worden overgestoken tot we de eerste tuinen van de nederzetting Bembatali bereiken. Het is een verluchting na 1½ dag door het regenwoud gemarcheerd te hebben, nu weer op de open berghellingen te komen met hun uitzicht op de Izaboe, die honderden meters beneden ons, zich in scherpe bochten door het groote leisteenplateau een weg baant.

Welkom, Izaboe-plantages!

Te Bembatali zijn de menschen erig gereserveerd.

Soalekigi zegt, dat na de K.N.A.G.-expeditie 1939 in Kemandora veel menschen gestorven zijn en dat men ons daarvan de schuld geeft. Aan enkele personen deel ik wat kauri's en kralen uit en dan is het ijs spoedig gebroken.

We ontvangen als tegenprestatie enkele trossen orrijpe pisang, die vooral voor de koelies een welkome lekkernij vormen.

Van Bembatali dalen we langs de steil afvallende leisteen-schuifgronden naar de rivier, die wij bijna 1½ uur lang door de met enorme rolsteenen bezaaide bedding in N.-richting volgen. In het bosch komt een kampher(?) plant voor. (daro E; Moemoedimi M).

De Moni's steken de sterk reikende blaren als bescherming tegen booze geesten in hun draagnet en tusschen hun bovenarmbanden. Dan buigt het pad Oostwaarts.

Om 12 uur zijn we bij de zoutbron aan de Oegia-boe beland. Een kleine poel met stinkend en vuil zouthoudend water. De Ekari-dragers, in wier gebied geen zoutbronnen voorkomen, doen zich te goed aan het zoute water, dat ze met heele slokken naar binnen slurpen. Nog een klein uur marcheeren we door het bosch om dan de open berghellingen bij de Kendeaboe en Debaboe te bereiken. Er zijn niet veel menschen te bekennen, slechts enkele vrouwen werken in de tuinen. Door de kampongs Debetara en Oeliemba marcheeren we verder naar Wandī, waar we bivak maken.

Van mijn bivak van 28 Februari 1939 is niets meer te bespeuren. We zitten nu in goed bevolkt gebied.

Al gauw zijn er vele mensche op het dorpspleintje verzameld. Midden in de kampong staat een groot danshuis (oegaimba M), men is zoo vriendelijk ons dit als nachtverblijf voor de koelies af te staan. Bovendien mogen we eenige jonge tjemaraboomen omkappen voor den bouw van ons eigen bivak. Op tjemaraboomen, die het landschap in Kemandora zulk een idyllisch aanzien geven, is men anders altijd bijzonder zuinig. Bij bivakbouw mag men alle boom behalve de tjemara's omhakken. Een der hoofden van Wandai krijgt als belooning een parang. We hebben vandaag schitterend zonnig weer gehad. Tegen donker arriveert een groote groep Moni's met luid gezang om in het danshuis te zingen.

In alle haast wordt in het schemerduister nog een tweede bivak voor de koelies opgeslagen. Het is een

Noot: a) Zie voor een beschrijving van een danshuis E.V. pag. 44 son.

drukte van belang op het dorpspleintje bij het varkenshuis en rond ons bivak dat er vlak naast staat. In het danshuis is het den geheelen nacht een gezang, gehos en gestamp van je welste. Zoo gauw een groepje klaar is met zingen en dansen, wordt het afgelost door een ander groep, die na een rondedans op het dorpsplein in optocht het danshuis binnen snelt. De moe geworden dansers en zangers hurken dan in een kring om ons bivak lichten met flambouwen de slapende agenten en koelies bij, die zelfs in hun slaap nog interessant schijnen te zijn voor den Bergpapoe. Het is tot zonsopgang een drukte en lawaai van belang, maar een vermoeiende marschdag doet zelfs daar doorheen slapen.

Fraaie sterrenacht.

14 Juni 1941.

We kunnen vandaag Masiga halen. Ik heb dan 1 dag op mijn schema ingeloopt. De Aifmaroe's zijn me erg meegevallen. Om 5 u 50 den marsch in. Allereerst de afdaling naar de Mowjeboe, die we oversteken; dan volgt een zeer steilen klim naar Moralo, van welke nederzetting we een mooi uitzicht hebben op het Maratara-zadel met links Oost daarvan de 3200 M hoge stompe Moeniloroneus. Aan onze rechterhand diep beneden ons de Kemaboe, die zich als een glinsterend lint door het gebergte slingert. Hoog boven langs de dalwanden gaat het verder tot den top van de Bioelagi (1920 M). Van hier dalen we geleidelijk naar Boegisaga, dat we precies half negen bereiken. Voor ons ligt de bult van de Zoegoepigoe, die we over moeten trekken om in Masiga te komen. Op den 2000 M hoogen top van de Zoegoepigoe, die opengekapt is, genieten we een huiveringwekkend schoon panorama van het Oostelijk bergland, dat geheel open ligt.

Bijna pal Oost van ons de indrukwekkende Hindaminda, die hoog boven het omringende gebergte oprijst; links daarvan de Kendea-pas, welke ik over enkele weken moet overtrekken om het Oosten binnen te gaan; rechts ervan de tulband Seloro, langs welks steil afvallende Noordkant de Kemaboe stroomt. Het heeft zijn bekoring dit landschap, met de Baraboedoervormige Hindaminda na bijna 2½ jaar weer terug te zien. Langs Zoegoepa en Iwasiga volgt een steile daling naar de Iwaboe met haar kolossale leisteenplateau's.

Zoegoepa en Iwasiga zijn leeg; de huizen zijn slecht onderhouden, enkele staan op instorten. De Iwaboe wordt een half uur lang gevolgd; dan gaat het aan de rechteroever steil omhoog naar Bonalagito en Toegoe-pitigi, waar we rust houden. Het is drukkend warm. De menschen blijken bijna allen in hun tuinen te zijn.

Om 12 u 55 bereik ik met de spits Masiga, dat geheel verlaten blijkt te zijn. Volgens Dabajamè, de zoon van het hoofd van Masiga KimoeGoealolé, Leroux's gids naar Dogindora, is ongeveer 6 maanden geleden wegens enkele sterfgevallen in de nederzetting de bevolking verhuist naar het iets verder boven op den bergrug gelegen Sonomomba. Het grootste deel der huizen verkeert echter nog in een vrij goeden staat. Van het bivak van de in Mei 1940 zoo plotseling afgebroken Oosttocht staat niet veel meer overeind. Als alle dragers binnen zijn, worden de bielen aan de Bergpapoe dragers uitbetaald. Bovendien krijgt men bij wijze van reclame voor het tweede transport van vivres elk 3 groote kauri's. Aan vivres is totaal opgevoerd: 560 Kg. rijst, 105 Kg. katjang idjo, 80 Kg gezouten visch, 15 Kg goela djawa, 15 Kg zout, 8 Kg sagoe lempeng, 10 Kg Java-tabak. Bovendien hebben we nog 1 dag vires den man. Niet om ontevreden over te zijn!

Kimoegoealole, die intusschen met veel lawaai ook is aangekomen, krijgt als hoofd en oude vriend van me een zeer groote bijl en wat kauri's, bovendien een gratis behandeling van een zeer groote beenwond. Zoo zijn we tenminste weer verzekerd van zijn hulp en die der Miegafi's.

De eerste petaten en kladdi komen al binnen.

15 Juni 1941.

Rustdag voor de troep. Een gedeelte der Ekari-dragers gaat vandaag terug, de rest morgen tezamen met de Aimaroe-koelies. Voor 10 kauri's koop ik van Dabajame een der bouwvallige huizen op in de nederzetting om er een bivak van te bouwen. 's Middags is een bivak gereed ingedekt met boomschors. Het spaart ons weer een tentzeil uit.

We ontvangen vandaag veel petaten, pisang en groote laboe, of koopen het tegen kauri's in. Kimoegoealole is gisteren bij onze komst met zijn familieleden en enkele andere Miegani's weer naar beneden getrokken, zoodát bijna alle huizen in het verlaten Masiga weer bezet zijn. Hij zal voor den duur van de Oosttocht in zijn oude kampong wonen om ons gezelschap te houden.

16 Juni 1941.

2 Veldpolitie-agenten, 41 Aimaroes en de achtergebleven Ekari's keeren heden naar Ara-bivak terug. Den 25sten of 26sten Juni a.s. zullen zij hier terug zijn. Ik moet dan zoolang wachten voor ik voldoende vivres heb om verder Oostwaarts te trekken. Met 2 Veldpolitie-agenten 1 Landschapspolitieagent en 6 Ekari-jongens blijf ik te Masiga achter. Met Soalekigi en enkele Miegani's uit Masiga beklim ik de bijna 2000 M hooge Zanggetara, de top gelegen tusschen Masiga en Zanepa, waar het astronomisch punt der K.N.A.G.-expeditie is gelegen.

Het is een zware klim van 400 M, doch de moeite waard, want boven hebben we een schitterend uitzicht zoowel op het Oostelijk bergland als op de bergen in het Westen met Zoegoepigoe en Moeniloro. Beneden ons, duidelijk te onderscheiden, ligt Zanepa met haar mooie tjemara-boomen, het eindpunt van mijn vorige tocht.

Er is geen wolkje, dat het uitzicht belemmert, een hemelsblauwe lucht. Photo's en panoramaschetsen worden gemaakt. Te Mapa, een kleine nederzetting niet ver van den top ligt een zwaar zieke man, sterk vermagerd, te zwak om op te zitten. Men heeft hem buiten in de zon gelegd. Het is jammer, dat ik den G.I.A. niet bij me heb, want dit is het niet eenige geval van algeheele vermagering. Ook van ochtend voor het vertrek, is Kimoegoealole met enkele zijner familieleden bij me geweest. Ook bij hen deze sterke vermagering. Dit zelfde ziektebeeld heb ik later nog bij diverse andere personen gezien. Merkwaardig echter, dat deze ziekte niet in Dogindora en verder Oostwaarts voorkomt. Het eenige wat ik doen kan, is pillen geven. Men hoest echter niet, zoodat de kans op t.b.c. gering is. Door de agenten en de 6 Ekari-jongens, die zijn achtergebleven, is een keuken en bivak voor de koelies opgericht. We hebben echter niet genoeg boomschors om dit laatste in te dekken. In den namiddag arriveeren Oehoendoenis uit Jotafi en Oewagimoma, Aimo's nederzetting in West-Kemandora. Zij gaan allen mee Oostwaarts.

17 Juni 1941.

Met Soalekigi naar Sonomomba, Kimoegoealole's nieuwe kampong, die boven de oude nederzetting op 1870 M hoogte tusschen het opengekapte bosch ligt. Het is een zeer steile klim. In de kampong zijn een vijftal personen die sterk vermagerd zijn. Ze zijn nog te zwak om goed te loopen en gebruiken een stok als steun. In de nederzetting loopt een eenzame haan rond, die ik Kimoegoealole vorig jaar Mei gegeven heb. De kip en de kuikens zijn volgens hem in de magen van honden verdwenen, vandaar dat er hier in de omtrek geen hond meer te bekennen is.

Allemaal doodgepijld. Ik zal hem uit Enarotali weer wat kippen laten sturen.

18 Juni 1941.

Via Poesiboesiga en Mapa naar de top van de Zanggatara. Het weer laat echter wel wat te wenschen

over; de Hindaminda gaat gedeeltelijk schuil achter donkere regenwolken. De patiënt te Mapa gaat zienderoogen achteruit. Poesiboesiga valt op door eenige inwoners met bijzonder groote kropgezwollen. Struma komt in het geheele Oostelijk gebied zeer veelvuldig voor in tegenstelling met het gebied rond de Meren en Zuidelijker, waar dit niet voorkomt.

Voor het eerst sinds 12 Juni hebben we vandaag regen, hetgeen een verfrissing is na de hitte van de vorige dagen. Zelfs in het hooggebergte kan men het te warm hebben.

19 Juni 1941.

In bivak verbleven voor ethnografisch onderzoek. Vele Zonggonaos in Zanepa komen ons bezoeken; twee der voornaamste hoofden Oenggaraboewi en Geleki-bigaboewi zijn intusschen echter reeds overleden.

Enkele hoofden krijgen een parang voor de prettige herinnering, welke ik sinds 4 Maart 1939 aan hen heb. Bij het ethnografisch onderzoek, waarbij Soalekigi als tolk weer goede diensten bewijst, komt uiteraard ook de kwestie van het geheimzinnige merengebied in het Oosten, waarnaar we indertijd uit het vliegtuig gespeurd hebben en waarover Leroux uit Kimoegoealole's mond de noodige gegevens wist te noteeren, ter sprake. Uit de gegevens, welke ik krijg, blijkt, dat er geen sprake is van 2 meren, doch dat Mbagimé, dat Leroux als een der meren noemde, identiek is aan de Baliem. Ook heeft Kimoegoealole nimmer in zijn leven de 2 meren bezocht, zooals hij indertijd aan den Leider der K.N.A.G.-expeditie verklaarde a).

Het verhaal over de 2 meren in het Oosten, zoo groot als het Paníai- en Tigimeer, blijkt dan ook puur verzinsel te zijn. Op de plaats, waar zij volgens Leroux's opgave en schetskaart zouden moeten liggen, n.l. tusschen Goeloemboeloe- en Koeliemie-gebergte - liggen geen meren, zooals ook reeds door de 2 verkenningsvluchten met de K.N.I.L.M.-Grumman is komen vast te staan b). Kimoegoealole heeft met de hem aangeboren fantasie ons allen leelijk tuk gehad. Deze gegevens ontvang ik van een Ndani, die oorspronkelijk uit het gebied van de Baliem- en de naam "Baliem" noteer ik zelf uit zijn mond - afkomstig is, doch al sinds jaren in Kemandora woont. De typische Ndanihaardracht heeft hij afgelegd en uiterlijk verschilt hij niet van de Miegani's of Moni's.

20 Juni 1941.

Naar Poesiboesiga om er duiven voor het diner te schieten. Er komt hier in de tjemarabosschen een kleine soort voor. Later op den dag komen 3 Ndani's uit Igindora (Ielop) ons bivak met een bezoek vereeren. Het is een welkome verrassing. Uiterlijk verschillen zij sterk van de Miegani's. Twee van de drie hebben ongeveer 2 d.M. lang kroeshaar, dat in strengen is gevlochten en dan hoog opgeslagen onder de nettasch, die over het hoofd is gelegd.

De ringbaarden en de gitzwart geverfde gezichten geven hun een martiaal uiterlijk. Men is naar Kemandora gekomen om hier zout te bereiden, ijzeren bijlen en groote schelpen (wotti, pora E; paroba M) in te koop. Een der drie bezoekers spreekt vloeiend Monisch. Een mooie gelegenheid om aan een woordenlijst te beginnen, hetgeen dan ook di

Noot: a) Wide Journaal ddo. 13 October 1939.

b) Ook de in Beura verkregen inlichtingen bevestigen dat met het gebied van Leroux's meren de Baliem bedoeld wordt. Baliem is de naam zooals de rivier bij de aldaar wonende Ndani-bevolking bekend staat. Bagima en Bagimeboe zijn resp. de Oehoendoeni- en Moni-naam voor de Baliem. Voor 2 andere meren die echter ver weg Oostwaarts gelegen moeten zijn, vide Hfdst. Topografie pag. 132 sqq.

gedaan wordt.-

21 Juni 1941.

Verder gegaan met het opstellen van een woordenlijst van het Ndanisch. Tot dusverre bestaat er slechts een korte lijst van de namen der lichaamsdeelen, indertijd door Leroux opgesteld op diens Oostpatrouille. Aankomst van enkele Oehoendoenis uit Jotali (West-Kemandora), die mee zullen gaan op de verdere tocht Oostwaarts.

22 Juni 1941.

Met 1 V.P., Soalekigi en een aantal Miegani's van Masiga naar Zanepa, het eindpunt van de Eerste Kemandoratocht. Bedoeling van dit bezoek is niet slechts om het contact tusschen het Bestuur en de oude kennissen van 2 1/4 jaar terug opnieuw te onderhouden, doch vooral om de menschen over te halen over enkele dagen met me mee te gaan naar het Oosten om blikken te dragen. De zieke man in Mapa blijkt overleden te zijn. Het lijk ligt met opgetrokken knieën in huis opgebaard, terwijl er vele met klei besmeerde vrouwen den doode beweenen. De ontvangst te Zanepa is zeer hartelijk. Van mijn oude bivak van 3 Maart 1939 is niets meer over, de plaats is geheel overwoekerd. Terwijl we ons te goed doen aan het aangeboden riet, slaan vrouwen en meisjes hout aan en stapelen er groote steenen op om straks op de in het Bergland gewone wijze (zagija M) de kladdi en groenten voor de gasten te stooven. Als tegenprestatie krijgen de vrouwen en meisjes wat losse kralen.

De Zonggonaos te Zanepa beloven ons te zullen vergezellen naar het Oosten; de prijs voor het dragen van 1 bl. rijst heb ik gesteld op 1 bijl en 15 kaurischolpen.

Middels Soalekigi, die tot de zelfde clan behoort als de bewoners van Zanepa, weet ik gedaan te krijgen, dat men beneden Zanepa bij Poejasiga een nieuwe rotanbrug over de rivier zal leggen. De oude brug, die iets verder stroomafwaarts ligt, is te levensgevaarlijk om er over heen te trekken. Over de rotanbrug van Moeitalipa trekken, zoals Leroux deed, beteekent een omweg. De 2 hoofden, die de brug zullen helpen bouwen, krijgen elk een parung. Nadat de kladdi en groenten gaar gestoofd zijn en wij ons deel hebben, keeren we naar Masiga terug, waar we om half 4 in een motregen aankomen.

23 Juni 1941.

Verbleven te Masiga. Masiga heeft door onze komst weer zijn oude uiterlijk herkregen. Kimoegoealole met enkele zijner 8 vrouwen en eenige andere families zijn van de nieuwe nederzetting Sonomomba weer naar beneden getrokken, zoodat alle huizen nu weer bezet zijn.

Ook een gedeelte der varkens is meeverhuisd.

Iedere middag komen de vrouwen en meisjes met hun volgepulde draagnetten van de akkers. Middels heete steenen worden de knolgewassen en groenten dan in een kuil gaar gestoofd. Na afloop krijgt ieder der familieleden er zijn deel van. Ook onze petaten stooven we samen in de kuil. Smakt beslist beter als ze gewoon in het vuur te poffen, meent Kimoegoealole, die overigens niet te klagen heeft over de verzorging door zijn vrouwen. In den namiddag arriveeren enkele Ekari's uit het Oosten. Het blijken menschen van Koemopa te zijn, die voor handelsdoeleinden naar Ielop zijn geweest. Men heeft uit het Oostelijk gebied enkele varkens meegenomen. Morgen gaat men verder naar Koemopa (bij Ara-bivak). Ik geef ze een brief mee voor Dardi om tzt een haan en een kip naar Masiga te sturen. Kimoegoealole's haan heeft dan tenminste gezelschap.

24 Juni 1941.

Met Soalekigi en Kimoegoealole ga ik naar het boven op de heuvels gelegen Egadoesiga, niet ver van Sonomomba, Kimoegoealole's nieuwe woonplaats verwijderd.

Er zal aldaar vandaag een doode bijzetting worden en naar aanleiding daarvan zullen er ook eenigé varkens geslacht worden. Waar varkens geslacht worden, moet Kimoegoealole bijzijn. De klim naar Egadoesiga is bijzonder steil, om er kramp van te krijgen. Niet ver van de nederzetting zijn een aantal personen bezig boven in een doode boom een stellage in gereedheid te brengen. We komen niet te dichtbij vanwege het leger zwartblauwe vliegen en de schier ondragelijke stank. Volgens zeggen is de persoon reeds meer dan 10 dagen geleden overleden. De bijzetting zelf geschiedt zonder eenig ceremonieel. Als de stellage gereed is, wordt door 4 mannen op een soort draagbaar het lijk, dat in gehurkte houding met opgetrokken knieën ligt, er naar toe gebracht en er op geplaatst.

Een zwerm vliegen volgt de stoet. Bij de byzetting zijn geen vrouwen aanwezig. Daarna heeft het doden der varkens plaats. De menschen zijn vriendelijk en van de vrouwen ontvangen we gepofte ketjipir (Ambonsch: boeah bottol). Dan keeren we terug naar ons bivak. Morgen kan het tweede transport van Masiga binnen zijn. We zijn allen verlangend op stap te gaan. Vooral de Moni's en Oehoendoeni's zaniken onophoudelijk, wanneer we nu eindelijk toch eens vertrekken. Inderdaad begint het me ook wat te vervelen hier te blijven zitten. We zitten hier nu al 10 dagen en kunnen onzen tijd beter in het nog onverkende Oosten gebruiken. Een paar Oehoendoeni's van Oewagimoma, waaronder 2 van Aimos zoons, zijn enkele dagen geleden reeds vertrokken om de menschen op onze komst voor te bereiden.

25 Juni 1941.

Om half 11 arriveert het transport van 6 V.P., 38 Aimaroes en 38 Ekari-dragers uit Koemopa. Soalekigi heeft me dus maar niet wat voorgelogen, toen hij me indertijd vertelde, dat de menschen van Koemopa met het tweede transport zouden opkomen. Ik heb thans meer als voldoende vivres. Het derde en vierde transport, die op mijn schema staan, kunnen vervallen. In twee transporten is, dank zij de hulp van onze Bergpapoe-vrienden, aan vivres opgevoerd: 1110 K.G. rijst, 152 K.G. gezouten visch, 195 K.G. katjang-idjo, 15 K.G. goela djawa, 15 K.G. witte suiker, 8 K.G. sagoë, 15 K.G. zout, 24 bl. cornedbeef, 24 fl. sardines, 20 K.G. dendong babi, 10 K.G. koffie en 24 K.G. Java-tabak.

Het kan werkelijk niet prachtiger. We behoeven dus niet bang te zijn honger te lijden. Welbedankt Soalekigi! Na de uitbetaling der bijlen aan de dragers, stuur ik Soalekigi naar Zanepa om de Zonggonaos mede te deelen morgen hier te komen om hun blikken in ontvangst te nemen.

Overmorgen ga ik op stap. De persberichten, die Dardi me gestuurd heeft, vertellen, dat de Engelschen in Syrië goede vorderingen maken. Dus kunnen we met goeden moed Oostwaarts vertrekken.

26 Juni 1941.

Rustdag voor de dragers. 25 der beste dragers worden uitgezocht voor de verdere tocht; de anderen gaan morgen naar huis. Om 10 uur is Soalekigi terug met een 30-tal Zonggonao's uit Zanepa, die mee zullen gaan naar het land der Daowa en Ndari. 25 Zonggonaos van Zanepa, 7 Dendego's van Masiga en 6 Oehoendoeni's uit West-Kematidora, totaal dus 38 personen, zullen als dragers meegaan. De 25 man uit Zanepa vertrekken nu reeds met hun blikken om morgen te Zanepa op me te wachten. Het is nu maar de kunst om de menschen bij me te houden tot we de waterscheiding tusschen Goeloembocloe en Carstensz-gepasseerd zijn. Geen van hen heeft ooit een blik gedragen en na eenigé dagen zullen we wel de eerste bezwaren en klachten hooren. 1 bijl en 15 kauri's om de blikken over de waterscheiding te brengen is echter een aanlokkelijke prijs.

In den namiddag krijgen we van Kimoegoealole, die vanwege zijn beenwond, niet met ons mee kan gaan, een varken cadeau. Hij zelf wil ook een varken slachten, doch doet me daarbij een verzoek. Heel geheimzinnig neemt hij me apart en doet het verzoek, waarvan ik even versted sta, omdat het zoo vreemd klinkt het spontaan uit den mond van dezen eenvoudigen Bergbewoner te hooren. Kimoegoealole vertelt me, dat het in zijn negorij krioelt van geesten; enkele maanden geleden is een zijner vrouwen hier overleden, ook verscheidene andere leden van zijn clan zijn overleden.

Veel varkens heeft hij reeds geslacht om de geesten tevreden te stellen, maar zijn bezweringen hebben niet veel geholpen, want drie dagen geleden is te Sonomomba wederom een Dendegao gestorven. 's Nachts kan men in de kampong het fluitend geluid der geesten hooren, die dus nog niet verdwenen zijn. Nu verzoekt hij me om hem en zijn familie te helpen door onze "Soerabaia"-bezweringmethode aan te wenden om het geestengespuis te verdrijven. Even sta ik met mijn mond vol tanden. Doch na dit zoo spontaan in ons Westerlingen gestelde vertrouwen kan ik het verzoek hoe vreemd het me ook lijkt, uiteraard niet weigeren. Later is gebleken, dat Soalekigi van een en ander de aanleiding is geweest. Soalekigi heeft nl. te Enarotali de plechtige 10-Mei-herdenking meegemaakt; mogelijk heeft hij dit opgevat als een geestenbezwering en het als zoodanig aan Kimoegoealole overgebracht. Het doet me goed, dat deze primitieve Bergmensen ons zoo snel hun vertrouwen schenken: als een klein kind dat zijn vader om hulp vraagt! Zoo wordt een biggetje aangesleept. Kimoegoealole's familieleden, gezond, ziek of half ziek, zitten dicht bij elkaar gehurkt.

Op een bord laat ik wat spiritus gieten. In het schemerduister hurken we allen om de paarsblauwe vlam heen, terwijl een van ons in het gebed tot onzen God voorgaat.

Als de vlam uitgedoofd is, wordt het varken doodgeschoten, waarna het eenige malen in een kring om de bij elkaar gehurkte familie-leden wordt gedragen. De ceremonie is dan teneinde en men is er volkomen mee tevreden.

Hoe wonderlijk toch is de Bergmensch van Nieuw-Guinea!

27 Juni 1941.

4 uur 's ochtends reveille. Om 6 uur staan twee groepen gereed voor den afmarsch. Een groep van 2 V.P.-agenten en 13 Aimaroe's, die huiswaarts keert en onze groep bestaande uit rapporteur, 4 V.P.-agenten, 1 L.P.-agent, 25 Aimaroes en de noodige Bergpapoos, die het onbekende Oosten tegemoet gaat.

Van de 6 Ekari-jongens, die het tot zoover hebben uitgehouden, gaan 3 mee: Doemingus, die mijn ransel draagt, Morotoutoema, die de verbandtrommel vervoert en Amoje, die de petaten voor de 2 anderen draagt, de andere 3 bedanken er hartelijk voor om verder mee te trekken. Het Oosten zit vol geesten, je kunt niet weten. Te Masiga blijven 2 V.P.-agenten achter voor de bewaking der achtergelaten vires. Kimoegoealole kan vanwege zijn beenwond niet mee, doch ik heb in Soalekigi en Aino twee vertrouwde gidsen.

Na 1½ uur zijn we in Zanepa, waar het zwart ziet van de menschen. De 25 dragers staan reeds klaar met hun blikken. We ontvangen riet en laboe's voor de verdere tocht.

Van hier volgt een steile daling naar de rotanbrug beneden Poegisiga, die de Zanepa-Zonggohaos enkele dagen geleden over de rivier geslagen hebben. De Kemaboe stroomt hier op 1530 M. hoogte. De brug zelf blijkt van een niet al te stevige constructie te zijn, doch men mag een gegeven paard niet in den bek zien. Ik laat onze twee groepstouwen aaneen koppelen en ter versteviging op het loopvlak leggen. De goederen worden tegen vergoeding van enkele kaurischelpen door de Miegani's naar den overkant gedragen. De brug blijkt meer te kunnen verdragen dan men

zoo op het oog zou vermoeden. Soms staan er twee onbelaste personen en 1 belaste op, zonder dat hij teveel doorzakt. Na ruim 1½ uur is alles overgebracht en vervolgens gaat het steil omhoog naar Woenapa, waar de Majani-clan woont. Er zijn hier enkele zieken, die het zelfde ziektebeeld vertoonen als de eerder beschreven patiënten, algeheele vermagering en verzwakking. Soalekigi doet gewichtig, voelt de man zijn pols en smeert wat obat matjan onder zijn neus. Dat hij spoedig moge genezen, good luck!

Langs de dalflanken gaat het glooiend verder naar Maja, een nederzetting, welke opvalt door het groote aantal doodenstellages. 40 minuten verder Oreapa, een groote kampong der Majani-clan, waar we etensrust houden.

Rechts diep beneden ons ligt Moeitalipa over welks rotanbrug Leroux trok, hetgeen echter een omweg is.

Te Oreapa zijn bijna alle huizen gebouwd op een circa 5 à 6 Meter hoge palen. Volgens mededeeling moeten in dit gebied geregeld bepijlingen plaatsvinden met de menschen aan de overkant van de Zoaboe. De zeer vele doodenstellages zijn hier ook een bewijs voor. Uit verdedigingsoogpunt heeft men enkele huizen bovendien vlak aan een steil afvallend ravijn gebouwd, zoodat men slechts een aanval van één kant heeft te duchten. De palen aan de ravijnwand, waarop het huis rust zijn derhalve soms wel een 10 M lang a).

Van Oreapa dalen we af naar de Zoaboe, waaraan we een kleine zoutbron aantreffen. De circa 10 M breede Zoaboe volgen we tot aan het zijriviertje, de Taraboe, waarna het pad steil omhoog leidt naar Begetalipa, nederzetting van den Belao-clan. Van Leroux's bivak is niets meer terug te vinden. Het is echter pas 1 u 30 en nog geen tijd om bivak te maken. Van Begetalipa gaat het verder naar de top van den rug, welke de Zoaboe en Bailaboe van elkander scheidt. In het bij den top gelegen Soesigipa ontmoeten we een ouden, reeds heelemaal grijs geworden Ndani. Hij blijkt reeds jaren hier te wonen. Zijn huis heeft het ronde model, dat naar het Oosten het rechthoekige model rond de meren en in Kemadora geheel verdringt. De koelies zijn ver achter, zoodat ik hier wacht. Z.Z.W. van ons is tusschen de sterker wordende bevolking nog de Moeniloro-neus te zien; voor ons de Arapa-rug, waarachter Waniboega moet liggen. Als we allen verzameld zijn, dalen we door verschillende tuincomplexen naar de Bailaboe, een vuilgrijze bergstroom, waarover een stevige loopbrug ligt.

Dan volgt weer een klim van den dalbodem omhoog.

Om 3 u 05 laat ik halt houden om in kampong Zoatalipa bivak te maken. Er valt een lichte motregen. Aimo en de Miegani-dragers loopen door naar het niet veraf meer gelegen Waniboega, de groote nederzetting der Zelegani-clan. De Aimaes zijn echter moe; het is zaak om den eersten dag niet te forceeren. Met Soalekigi kruip ik bij de menschen in huis. Het is er gezellig en warmer als in het bivak. Van vlooien geen last gehad.

28 Juni 1941.

6 u 10 den marsch in. De verdere klim de Arapa-rug op wordt voortgezet door de groote tuincomplexen, waarin vooral de groote aanplantingen pisang opvallen. Op den top (2010 M) hebben we een schitterend vergezicht naar het Oosten zoowel als naar het Westen. Er is geen wolkje aan den hemel, een hemelsblauwe lucht. Het heele Kema-dal is tot in het verre Westen, waar geen bergen meer zijn te zien, te volgen. De Moeniloro staat als een wachter bij het Maratara-zadel. In het Oosten rijzen het Moloro-geberg-

Noot: a) Zie Hoofdstuk Ethn. Notities pag. 70.

te, het waterscheidingsgebergte tusschen Kémaboe en Doraboe en de Hinda Minda, voor ons op. In Z.O. richting hebben we door het Kema-dal een blik op de kale witte kalkrotsen van de Z.-keten. Beneden vóór ons de dichtbevolkte Wani-boega-kom, een der belangrijkste zoutcentra in Kemandora.

Om 7 u 10 bereikt de spits Waniboega, de groote nederzetting waar Leroux indertijd bivak gemaakt heeft. De ontvangst is zeer hartelijk. Men blijkt gisteren zelfs reeds een bivak voor ons te hebben opgeslagen, in de veronderstelling, dat wij hier zouden overnachten. Het is sneu en daarom krijgen de hoofden ieder enkele kauri's voor hun moeite en hulpvaardigheid. We wachten hier op de achterhoede, die pas een half uur later arriveert. Een der koelics blijkt ziek te zijn. Er zijn echter vele Moni's die met ons meeraan, zoodat zijn vracht direct aan iemand anders kan worden overgegeven. Om kwart voor 8 gaan we weer op stap. We loopen eerst ruim een half uur door het bosch tot we aan een klein opengekapt dal komen met ladangvelden. Hier is de nederzetting Oesoeloesiga gelegen, de laatste nederzetting in Kemandora. Vanaf deze plaats hebben we een mooi gezicht op de scherpgekante kalksteen toppen der Z.-keten. Het pad verdwijnt nu in het oerwoud naar Kendea, het zadel tusschen Kemandora en Dogindora. Zonder centrahellingen stijgen we geleidelijk omhoog tot een open gekapte plek, Kendeakoembate geheeten, die we om 10 u 05 bereiken. Het laatste gezicht op het mooie Kema-dal, met zijn groote als spinneraggen tegen de dalwanden aangelegde tuincomplexen, waartusschen de tjemarabosschen, die dit landschap zijn bijzondere bekoring geven, gelegen zijn.

In het Z.W. rijst de Moeniloro-neus hoog boven het omringende bergland uit. Adieu, tot over een maand, Kemandora! Het eigenlijke zadel (2310 M) bereiken we na een steilen klim om 10 u 55. Aanstonds volgt de daling langs een klein bergstroompje de Olegaboe, dat we 25 minuten lang volgen tot we aan een groote, hier reeds meer dan 10 M breede rivier, de Waboe staan. De rivier, die in pól Oostelijke richting stroomt, volgen we eenige uren lang.

Het rivierbed, dat uit kleine rofsteenen bestaat, heeft een zeer geleidelijk verloop. Er staat slechts 1 d.m. diepwater, zoodat we machtig snel opschieten. Even na de samenvloeiing komen we aan een begroeide rotswand waarin tallooze pijlen steken. Het blijkt een plek te zijn waarin ieder die hier langs gaat zijn pijl afschiet om de booze geesten in dit dichte oerbosch te verdrijven. Ook onze Miegani's laten niet na er ieder een pijl of een rietstengel in af te schieten. Wij zelf stellen ons tevreden er bij wijze van surrogaat een steen op te mikken. Om 1 uur zijn we bij de samenvloeiing van de Waboe en de Higoea-boe aangekomen, waar Leroux indertijd zijn bivak had. Er staat nu nog slechts een kleine boschhut van overeind. Blijkbaar gebruikt de bevolking deze plaats ook als pleisterplaats tusschen Kemandora en Dogindora. We houden hier etensrust.

Als alle koelics er zijn, gaat het verder.

De bedding der Waboe, waar langs we zoeven zoo flink zijn opgeschoten, wordt nu verlaten aan den rechteroever en wij stijgen tot we op een rug van 2260 M hoogte komen, die we een kwartier lang boven langs volgen.

Om 3 uur zijn we op een groot open met pandanuspalmen begroeid vlak geheelte gekomen. Er staat een kleine boschhut. Ik besluit hier bivak te maken; het is mooi vlak terrein en er behoeft niet veel gekapt te worden.

Verderweg beneden blijken nog enkele boschhutten te staan, zoodat dus ook de Bergpapoe-dragers voldoende onderdak hebben. Bivakhoogte 2250 M. Den geheelen dag zonnig weer gehad, de nacht brengt ons een schitterende sterrenhemel.

29 Juni 1941.

6 u.v.m. vertrek. Op deze plek gaan de paden in diverse richtingen uit. We volgen een pad, dat eerst N.N.O. leidt en dalen geleidelijk af naar de Waboe, een groote zijrivier van de Waboe. Tot 7 u 45 wordt de rivier stroomopwaarts gevolgd, we verlaten haar dan aan den rechteroever om den 100 M hooger gelegen kam van een Oost loopenden rug te volgen. Na een uur marcheeren komen we uit het bosch op een open plek (Gagiendora), waar pal Oost voor ons boven de boomen van het dichte oerbosch in den stralenden Ochtend zon het Goeloemboeloe-gebergte oprijst, massief met zijn grillig gevormden kamlijn als een wachter boven Dogindora.

Van het Mboeja-gebergte en de andere bergruggen kunnen we door het dichte bosch nog niets zien. We ontmoeten hiër de eerste personen, 3 mannen en een vrouw, uit Dogindora. Ze zijn afkomstig van Bilorai en hebben reeds van onze komst vernomen. Enkele kleine geschenken worden verstrekt, die dankbaar worden geaccepteerd. Verder gaat het, Dogindora, het vrije uitzicht tegemoet, want niets is er eentoniger als te loopen tusschen twee rijen groen, zonder uitzicht, zonder menschen te ontmoeten. We passeeren twee kleine zijrivieren der Waboe, de Gaigaboe en Iwaboe en staan om half tien aan de Waboe zelf, die hier reeds een groote 20 M breede rivier met een sterken stroom is. Boven langs trekken we verder tot we om kwart voor 10 uit het bosch op een groot open gedeelte met oude petatentuinen uitkomen. Het is de verlaten nederzetting Kebaboge. Het bivak van Leroux staat geheel overwoekerd nog overeind: 10 October 1939 - 29 Juni 1941!

Er wonen hier thans geen menschen meer; zooals 2 jaar geleden, toen de Leider der K.N.A.G.-expeditie hier zijn bivak opsloeg. Van de huizen staat er nog slechts één overeind; de tuinen zijn een groote wildernis. 2 jaar geleden, de tijden zijn veranderd. Het is schitterend zonnig weer. Ik houd hier een half uur rust om op de achterhoede te wachten. Dan dalen we af naar de Waboe, die beneden Kebaboge stroomt. De rivier steken we direct over en trekken dan boven langs den oever eenigen tijd verder. Vervolgens gaat het tegen den dalwand steil omhoog tot de kam van een rug, die we volgen, tot we op een gegeven moment uit het schemerduister van het bosch op een open slechts met varens begroeid gedeelte komen. Van dit punt genieten we een grootsch panorama van de geheele Doraboe-vallei (Dogindora). Het is inderdaad iets overweldigends zoo uit het halfdonkere regenwoud opeens dit door zon overgoten landschap beneden je te zien liggen. Uit de lucht heb ik twee keeren de Doraboe-vallei aanschouwd, doch het panorama vanaf dit hoogtepunt (2200 M-) is grootscher en machtiger panoramaschetsen en -foto's worden gemaakt. Voor de beschrijving van het landschap zij verwezen naar Leroux's Journaal dd. 11 October 1939.

Intusschen zijn de bewoners naar boven gekomen, zoodat het er weldra zwart ziet van de menschen. In een groote optocht gaat het nuvelafwaarts naar Koembadagoepa en Bilorai, de belangrijke nederzetting der Belao-clan, waar we bossen suikerriet ontvangen. Het is nog geen 1 uur, te vroeg om bivak te maken. Dus swappen we weer op, stijgen hooger op langs de geleidelijk oplopende dalwanden, die hier overal bebouwd zijn. We passeeren Zaitapa en Zigamasiga. Om 2 u laat ik bivak maken bij Zoratapa, een nederzetting der Sondagao-clan. We hebben hier veel aanloop van menschen, die mensch en bivak komen bewonderen, met kauri's koopen we petaten en pisang in, altijd welkome bijvoeding in het eentonige rijst-katjang idjo- ikan asin-menu. Een der hoofden wil ons een varken verkoopen, doch het springt af op den hoogen prijs, die hij ervoor vraagt. Afdingen hebben de Ekari's me overigens wel geleerd.

Tot dusverre is alles nog uitstekend gegaan met de 38 Moni-dragers, doch nu krijgen we de eerste klachten te hooren. 11 personen uit Masiga komen melden, dat ze morgen

niet verder willen gaan, omdat men bevreesd is voor bepijingen verder Oostwaarts. Ze vragen nu hun bijl als betaling.

Dit weiger ik echter, 10 kauri's kunnen zij krijgen, meer ook niet. Men heeft pas 3 dagen gedragen. Als ik toegeef, loop ik de kans dat iedereen zijn vrachtje er bij neerlegt. Aanvankelijk weigert men echter de 10 kauri's aan te nemen, doch al spoedig draait men bij. Het is in ieder geval beter dan niets te ontvangen. Ik ben thans echter genoodzaakt voor 3 dagen vivres aan de troep uit te deelen om het aantal blikken zonder drager te verminderen.

Voor de 6 overblijvende blikken, zal ik morgen wel dragers zoeken. Het is vandaag den verjaardag van Z.K.H. Prins Bernhard. We hebben niets om het te gedenken, doch mijn gedachten zijn bij ons geliefde Oranjestad. Niettegenstaande het bivak geheel beschermd is met bladertakken, lijdten we 's nachts door de vrij krachtige Z.W. wind hevige kou, zoodat de halve nacht maar zittend bij het vuur wordt doorgebracht.

30 Juni 1941.

6 u 30 Afmarsch. We zijn een half uur later als gewoonlijk op marsch, omdat we voor de 6 blikken van gisteren nog dragers moeten zoeken. Vijf zijn er spoedig gevonden, terwijl ik 1 bl katjang idjoe in een der huizen te Zoratapa achterlaat voor den terugreis. De bewoner is met enkele kauri's als bewaarloon tevredengesteld. Het pad loopt ongeveer 2000 M langs den geleidelijk verlopenden dalwand; zware hellingen zijn er niet. Voor ons steekt het grillige silhouet van de Goeloemboeloe-kolos scherp af tegen de door de opkomende zon oranje-rood gekleurde oosterhemel. Het is een machtig gezicht.

Na een uur loopen komen we aan een punt, waar de kale ontboschte bergrug geleidelijk afloopt naar Matalipa, aan de samenvloeiing van Doraboe en Waboe. We gaan echter niet naar Matalipa, zooals de patrouille Leroux deed, omdat dit om de Zatea-pas te bereiken niet alleen een groote omweg zou zijn, doch ook een aanzienlijk hoogteverlies zou beteekenen. Door uitgestrekte tuinen met petaten en kladdi volgt een zeer steile afdaling naar de Waboe, waar een stevige loopbrug de oeververbinding vormt.

De Waboe is hier reeds een grootte bruisende bergrivier, die niet meer te doorwaden is. Uit den dalbodem klimmen we omhoog naar de kleine nederzetting Dobejapa, waar één huis van het ronde model met het kegelvormige dak staat, de andere woningen zijn vierkant. Merkwaardig is dat we hier enkele huizen aantreffen met een licht- of luchtgat in het voorportaal, iets wat mij uit de Westelijke streken niet bekend is. Van Dobejapa wordt de klim voortgezet naar Zoesiga en Soetapa.

Nu eens wordt gemarcheerd door bosch, dan weer over kale slechts met varens of alang² begroeide ruggen.

De tocht levert prachtige vergezichten op het dal van de Doraboe, de Boven-röuffaer, een groote rivier met een breede rolsteenbedding, die soms door rolsteeneilandjes in tweeën verdeeld is. De dalwanden verlopen zeer geleidelijk; eerst ten Noorden van de Mboeja begint het dal zich te vernauwen tot de bekende Delo-kloof. Het is wel een van de mooiste valleien, welke ik in dit bergland ken. Om 11 u bereiken we een open plek, waar we een schitterend gezicht hebben op Minandora, de vallei der Mina-rivier, een groote rechterzijrivier van de Doraboe, aan welker samenvloeiing de nederzetting Hitalipa, het eindpunt van de patrouille Leroux, ligt. We dalen nu naar kampong Zanemba, waar ik enkele oude kennissen ontmoet, die destijds met de Oostpatrouille der K.N.A.G. naar Enarotali zijn gekomen. Het weerzien is zeer hartelijk, we krijgen gepofte petaten en riet, welk laatste in de zelfs op 2000 M drukkende hitte bijzonder welkom zijn.

Langs tuinen en aardverschuivingen volgt de laatste steile klim naar Doesandigi, waar we om 1 u bivak maken. Deze nederzetting wordt bewoond door de Korea- en Dawia-clan van den stam der Ndani. Alle huizen, op één na, zijn van het ronde model met het kegelvormig spits toeloo- pende dak, het gewone model meer naar het Oosten. In Do- gindora komt echter het vierkante huis met het tweevlakkige dak meer voor in tegenstelling met Beura en Ielop, waar dit huizenmodel geheel verdrongen is door de ronde huizen- bouw. De Ndani's verzoeken ons niet buiten het dorp, doch in de nederzetting op het dorpspleintje ons bivak op te slaan. Men is zeer hulpvaardig en sleept hout aan voor den bouw van het bivak. Ik houd morgen een rustdag; tegelijk een mooie gelegenheid om wat meer over dezen stam der Ndani te weten te komen.

1 Juli 1941.

Heden rustdag. We hebben den afstand waar de patrouille Leroux 7 dagen overliep in 4 dagen afgelegd, zoo- dat de koelies wel een rustdag verdienen. We kunnen dan te- gelijk nieuwe krachten opdoen voor den klim over den hoogen Zatea-pas, die ons in de volgende dagen te wachten staat.

Met een der Ndani-hoofden, die vlot Monisch spreekt, zet ik me tezamen met Soalekigi aan het ethnogra- fisch onderzoek. Voor het eerst krijg ik hier gegevens over de lijkcrematie en het doodpijlen der weduwe, over welk laats- te Leroux reeds een en ander mededeelde. Veel knolgewas- sen, pisang en laboe worden ingekocht. In de volgende dagen krijgen we op zijn minst 3 dagen oerbosch, zoodat we geen petaten als bijvoeding zullen kunnen inkoop. In een der huizen laat ik voor de terugtocht vivres achter voor 6 dagen.

De huisbaas krijgt een parang als opslagloon.

10 der Miegani-dragers vinden het welletjes tot hier opgevoerd te hebben en verzoeken de beloofde bijl uit te betalen. Op de bijlen is men bijzonder gebrand; het zijn ook prachtige groote exemplaren. Om deze te verdienen moet men de blikken echter eerst over de waterscheiding in Beura brengen. Voor 4 dagen opvoeren kan men echter 1 parang en 5 kaurischelpen krijgen. Enkelen nemen dit aan, maar 4 van de stakers nemen hún blikken toch maar weer terug. Een bijl blijft een bijl. Voor de overblijvende blikken zijn al spoed- ige enkele Ndani's gevonden.

In den namiddag ontvangen we 5 kleine bigge- tjes. Een der hoofden, die ik gisteren voor zijn hulp een parang gegeven heb, roept me in een hoekje en doet me het- zelfde verzoek als enkelé dagen geleden het Masiga-hoofd me deed (vide ddo. 26/6/41). Onze geestenbezweering is dus ook reeds tot hier doorgedrongen. Deze nederzetting is tevoren bovendien nimmer bezocht. Hoe wonderlijk toch dit spontane vertrouwen in de kunde van ons Westerlingen! De biggetjes die we krijgen mogen echter niet worden doodgeschoten, doch worden volgens de adat der Ndani's doodgepijld. Twee perso- nen houden het beestje vast bij de bek en het achterlijf, terwijl de eigenaar het vervolgens door een schot in het hart doodpijlt. Bovendien mogen we de beesten niet zelf toe- bereiden, doch ook dit geschiedt door de Ndani's. De biggetjes worden middendoor gesneden, schoongemaakt, in bladeren ge- wikkeld en in een kuil middels heete steenen gaar gestoofd.

Speenvarken à la Ndani, het smaakt er echter niet minder goed om!

Van verder ceremonieel, zooals het opvangen van en het besmeren met bloed, gelijk exploitateurs het ons verhalen van de Bergstammen bij de Wilhelminatop, is hier nog geen sprake. Het doodpijlen der biggetjes geschiedt echter zooals bij de stammen ver in het Oosten (vgl. van Nouhuijs, Arehbold e.a.).

Evenals gisterenavond is het zelfs in den avond rond het bivak een drukte van belang. Vooral voor onze zaklantarens heeft men een angstige bewondering!

Deze Ndani's zijn veel minder luidruchtig als de Ekari's en Moni's. Uren zit men voor mijn tandoe zonder veel te zeggen of iets aan te raken, men kijkt eenvoudig toe. Het moeten toch ook wel interessante creaturen zijn, deze Westerlingen! De Moni's hebben voor de Ndani's, die er met hun hooge hoofdtooi en zware ringbaard, soms martiaal uit kunnen zien, een groot respect. Zelfs Soalekigi, die nooit verder is geweest als Zanepa en hier dus voor het eerst in een Ndani-nederzetting overnacht, heeft zijn grooten mond gesloten. En dat zegt wat! Hij slaapt veiligheidshalve maar onder mijn bed i.p.v. in de huizen der Ndani's, waar het in ieder geval warmer is.

2 Juli 1941.

Om 6 u 30 staan we gereed voor den afmarsch.

3 dagen marcheeren door zwaar oerbosch om over het Zatea-zadel te komen hebben we voor den boeg. Hoe interessant en mooi Dogindora ook is, we zijn toch verlangend nieuw land te zien en te betreden. En dat kunnen we aan den anderen kant van de waterscheiding vinden.

Maagdelijk terrein, nieuwe stammen!

Enkele Ndani's van Doesandigi gaan mee als dragers. We volgen aanvankelijk hoog boven op 1900 à 2000 M hoogte de dalflank en dalen dan, na het zijdal van de Woesaboe over getrokken te zijn, steil af naar de Hisaboe, een belangrijke zijrivier van de Minaboe. Over de rivier ligt over twee kolossale keien een stevige loopbrug gelégd. Van hier gaat het omhoog naar Jasigapa en Soelakendepa. Direct na Soelakendepa verdwijnt het pad in het bosch. De klim is kort maar vrij steil. Na een half uur door het bosch gemarcheerd te hebben, komen we op een ontboschten rug die we boven over den kam volgen. Zawepa en Zoeboga, twee niet ver van elkaar gelegen nederzettingen der Soesouni- en Emani-clans. De leden dezer beide clans die volgens mijn gidsen tot den Miegani-stam behooren, zijn merkwaardigerwijs echter zeer klein van stuk, in tegenstelling met den gemiddelden Moni, die zelfs groot van lengte genoemd kan worden.

De bewoners doen mij in ieder opzicht meer aan de Ekari's denken. De woningen te Zoeboga zijn alle gebouwd op zeer hoge palen als bescherming tegen bebijlingen. In den top van een half dooden boom heeft men uit verdedigingsoogpunt een platvorm van 1 bij 2 M gebouwd, op circa een 10 M boven den grond. Strategisch beheerscht dit punt een groot deel van het terrein, terwijl men bovendien van dit hoge punt een uitstekend uitzicht heeft.

Langs BaLoetapa, Mimisiga, Koemoemba gaat het verder Oostwaarts. Het terrein is niet meer zoo dicht bevolkt als in het Westelijk deel der Doraboe-vallei. Na een zijrivier der Minaboe te zijn overgetrokken bereiken we Toesimiga, boven de Minaboe gelegen. De bewoners brengen ons suikerriet in groote hoeveelheden; enkele kauri's als beloning geschonken doet de stroom nog toenemen. Toesimigi is een der laatste nederzettingen in Oost Dogindora. Iets meer stroomopwaarts liggen aan den rechter- en linkeroever der Minaboe resp. Poegisiga en Iocitalipa. Verder is alles dicht oerwoud met hier en daar aardverschuivingen als open wonden in het landschap. De Miegani's en Oehoendoeni's verzoeken me om aan de Minaboe dichtbij Poegisiga bivak te maken. Ik ga echter om 11 u 15 v.m. geen bivak maken. Verder Oostwaarts moeten we, nog veel verder, om er straks onze driekleur te planten. Op stap dus! De Minaboe is hier reeds een rivier met een rolsteenbedding van circa 70 M. breed, prachtig helder water, aan beide zijden omzoomd door prachtige tjemarabosscher die dit landschap zijn bijzondere bekoring geven. Er zijn ideale plekken bij om er te kampeeren. Doch het Oosten trekt

en dus gaan we verder 12 u kampong Poegisiga, de laatste nederzetting. Dan verdwijnt het pad in het oerwoud om er eerst na 2½ dag uit te komen. We gaan steil omhoog naar de kam van een rug.

Om 1 u 45 bereiken we het hoogtepunt (2380 M), Zandapa geheeten. Het is er kil. De koelies met hun bloote body houden het er bij het rusten slechts enkele minuten uit vanwege de koude. Even nog volgen we de kam en dan begint de daling van 250 M naar de Waraboe (2110 M), een linkerzijrivier van de Komberaoboe, die we morgen zullen passeeren.

Om half vier ben ik met de spits bij de rivier.

Het opslaan van het bivak levert eenige moeilijkheden doordat er geen vlak gedeelte te vinden is en de bodem bijna geheel uit rolsteenen bestaat, waar de bivakpalen maar net vijf centimeter ingaan. Iets stroomafwaarts tegen den bergrug staat een groote boschhut, waar vuur brandt. Eenigen tijd later komen de bewoners. Het blijken personen uit Dogindora te zijn, die hier op koesoerjacht zijn. Men heeft enkele honden voor de jacht bij zich. In dit gebied komt de dwergkangoeroe veel voor. Ons bivak ligt Z.Z.O. van de Mboeja, het meest Oostelijke punt der K.N.A.G.-expeditie, dat door den mantri-topograaf Saleh bezet werd.

Het "Oost-record" is dus gebroken. Maar we moeten nog veel verder Oostwaarts.

3 Juli 1941.

6 uur den marsch in. Het gaat direct heuvel op om dan af te dalen naar de Komberaoboe, die we na een uur bereiken. De Komberaoboe, een circa 15 M breede bergstroom wordt 35 minuten lang stroomop in Zuidelijke richting gevolgd tot we aan een rechterzijrivier, de Koemaboe, komen.

Door de rolsteenbedding en waar dit niet mogelijk is boven langs over de aardstoringen, volgen we geleidelijk stijgend deze zijrivier tot aan haar oorsprong. In de rivierbedding liggen de ammonieten voor het oprapen; de Koemaboe stroomt door een leisteenplateau. De top van de Mboeja is van hier nog aan te peilen. Onderweg hebben we een ontmoeting met een Bergpapoe en zijn vrouw, die ons aanvankelijk verstijfd van schrik aanstaren. Een spiegeltje en wat losse kraaltjes doen de schrik ontdooien. Het blijken personen van Kemandora te zijn.

Goede reis Westwaarts.

Het pad stijgt geleidelijk zonder contrahelingen in oostelijke richting. Er behoeft niet gekapt te worden; het is een goed beloopend pad, hier en daar staat een bladerhut, overnachtingsbivak der Bergmensen. De lange sleep van Bergpapoe dragers trekt in doodelijke stilte voort, men spreekt geen woord. Volgens onze gidsen huist in dit gebied Zatea Mina, een vrouwelijke geest.

Om 10 u 30 arriveeren we op een open plek, Dogindora Zatea geheeten (2530 M), boven op de kam van een in Oostelijke richting verloopende bergrug. De rug wordt ruim 2 uur langs boven over de kam gevolgd. Zware hellingen vallen er niet te overwinnen; de hoogtemeter schommelt tusschen de 2550 en 2600 M. Om 10 u 45 weer een opengekapte rustplek, Peamba geheeten (2560 M). Om half 1 komen we aan een plek bij de Bergpapoes bekend onder de naam Imboeloe-marapa op 2590 M hoogte, waar we schitterend uitzicht hebben op de zwaar beboschte dalen derfoeliaboe en Walaboe, die in N.-richting naar de Doraboe stromen. Aan onze rechter hand staat de kolos van de Oeloemboeloe, nu vlakbij. Het uitzicht zou nog fraaier geweest zijn als de bevolking niet zoo sterk was. Deze wordt zelfs nog sterker, zoodat we er op een gegeven oogenblik zelf midden in zitten en nog maar net 5 M voor ons uit kunnen zien. Op een klein open plateauetje wachten we op 2600 M hoogte op de koelies. Eenig groote vuren worden ontstoken om de kou van de mistwolken, waar we nu en dan midden in zitten, te ver-

drijven. Volgens Aimo, die dit gebied kent, zijn we niet ver meer af van Boaro Zatea, het eigenlijke doel. Als de koelies gearriveerd zijn, gaan we op stap. We blijven de kam van de rug volgen zonder noemenswaard te stijgen tot we op 1 u 52 bij een bezweringsteeken van in den grond gestoken steenen staan.

"Bearo Zatea" zegt Aimo. De waterscheiding is gepasseerd: 2610 M, het hoogtepunt van de geheele tocht.

Aanstands begint de daling langs een klein riviertje, dat geleidelijk aanzwelt. De rivier, die in pal Oostelijke richting stroomt, is volgens Aimo de Kembènè of Kembelkie. We volgen haar door de rolsteenbedding, marcheerd tot aan de samenvloeiing met de Boegoeaboe (of Korokinaran), een circa 10 M. breede uit het Zuiden komende rivier. Er is hier een mooi vlak gedeelte om het bivak op te slaan. Ook staat er een groote boschhut. Voor de koelies is het een zware dagmarsch geweest: van 6 u v.m. tot 4 u n.m. door dit terrein trekken is een mooie prestatie. We zijn echter blij de waterscheiding gepasseerd te zijn en morgen weer in de bewoonde wereld te komen.

Ofschoon we op 2300 M zitten, ons hoogste bivak, is het niet koud. De Miegani- en Oehoendoeni-dragers slapen in de groote boschhut of in de open lucht rond een houtvuur. We hebben een prachtigen sterrenhemel, zoodat men voor den regen niet binnenshuis behoeft te slapen.

Men maakt een lichte uitholling in den bodem, gaat er met opgetrokken knieën in liggen, de pandanregenkap over zich heen en de Bergpapoe slaapt ondanks de 2300 M hoogte een rustige slaap onder den blooten hemel. Met mooie nachten slieden onze Aimaroe-Koelies ook dikwijls rond een vuurtje in de buitenlucht.

4 Juli 1941.

Vertrek 6 u 15. De Kembènè kunnen we niet langer door de rolsteenbedding volgen. We steken bij het bivak over naar den linkeroever en volgen een pad in O.N. O.-richting boven langs de rivier. Om 8 u 25 staan we aan de Wangginorong (Walaboe), een linkerzijrivier van de Korokinaran (Boegoeaboe). Het pad blijft goed beloopbaar.

Een uur verder Oostwaarts komen we aan een tweede groote zijrivier der Korokinaran, de Boenggilorong (Monisch: Boenaboe). Aan de rivier staat een groote boschhut, blijkbaar dus een der overnachtingsplaatsen van reizigers tusschen Dogindora en Beura, het gebied, waar we nu naar toe gaan. Na de Boenggilorong te zijn overgestoken, gaat het pad steil een 200 M omhoog, de laatste hinderis voor Beura, het stroomgebied der Beurong- of Beaboe. Na den kom van den rug (2250 M) volgt de afdaling naar Beura, de bewoonde wereld, het land der Beurol en Daoewa. Ik ben blij na sinds eergisteren door bosschen getrokken te zijn, weer eens menschen, nieuwe gezichten te zien. Ook verlangen we naar petaten. Het is vreemd, maar op dergelijke tochten kan iemand naar petaten verlangen, zooals hij elders naar een goede sigaret hunkert.

Om 11 u 35 bereiken we een open plek in het bosch vanwaar we het eerste uitzicht hebben op het dal der Beurong, waarvan we de eerste nederzettingen en tuinen voor ons zien liggen. Ver weg precies Oost van hier ligt het grillig gevormde Koeliemiebet-gebergte (hoogtepunt 4150 M), links daarvan meer Westwaarts een naar schatting 3000 M hooge berg, de Korop. De bewolking is echter te sterk om foto's of panoramaschetsen te maken. Na eenige zijdalen (Jiendolie, Jelalorong) der Korokinaran te zijn overgestoken komen we aan de eerste tuinen. Eenige vrouwen zijn er aan het werk. Aimo, die de taal kent, roept hen aan. Ze zijn in het geheel niet bang en accepteren dankbaar de kraaltjes en enkele mooie kauri's. Weldra komen er ook enkele mannen; men is in het geheel niet

schuw en komt ongewapend. Om half twee hebben we de eerste nederzetting, Zinggilimi, boven op een bergrug, gelegen bereikt. De bewoners behoorend tot de Noelini-clan vragen ons in hun dorp bivak te maken. Er is hier boven op den rug echter geen water, zoodat we afdalen naar de Oesalorong, een zijrivier der Beurong. Ook te Joenggama, beneden Zinggilimi gelegen doet men alle moeite mij over te halen hier in bivak te gaan, doch het water hier is me te smerig.

Aan den overkant van den Oesalorong midden in de kleine nederzetting Oesaboe (Monisch: Oesasiga) maken we bivak. De Oehoendoeni- en Miegani-dragers van Masiga en Zanepa zijn verheugd, dat ze hun vrachten kunnen afgeven.

Men heeft 7 dagen lang gedragen, een prestatie voor menschen, die nog nimmer te voren een blik rijst (16 K.G.) op hun rug hebben gehad. De meesten zijn bovendien nog nooit in dit gebied geweest. Als allen binnen zijn, worden de bijlen en kaurischelpen uitbetaald: 1 bijl en 15 kauri's per persoon. De twee Zanepa-hoofden Moeindiegie en Imbamè krijgen bovendien voor hun hulp nog enkele mooie schelpen extra.

Morgen houden we rustdag.

5 Juli 1941.

Om half 7 ga ik met Soalékigi en Dominggus, de draager van mijn ransel naar Zinggilimi, boven op den bergrug. Het is prachtig weer. Het geheele oostelijk bergland ligt open, zoodat ik een goed overzicht krijg van het stroomgebied der Beurong. Pal Oost van ons wordt het panorama afgesloten door het langgerekt Z.Z.W.-N.N.O. verloopende Koeliemiebet-gebergte (hoogtepunt 4150). Dit gebergte, dat bij de topografen bekend staat onder de naam "Burcht" doet inderdaad aan een burcht denken, zoo trots domineerend als het tussehen het omringende berglandschap oprijst. De bergkam is buitengewoon grillig gevormd met enkele zeer kenbare toppen; het geheel wekt inderdaad de voorstelling aan de tinnen van een burcht. Een zeer toepasselijke naam dus, die de topografen aan dit gebergte hebben gegeven. Meer Westwaarts links van het Koeliemiebet-gebergte verheft zich bij het punt, waar de Beurong Noordwaarts buigt een spitse top van naar schatting 2700 - 2800 M, de Korop, eveneens een goed oriëntatiepunt.

De Beurong komt uit het Z.W. ontspringt op de plateau's Noord van het Carstenszcomplex, stroomt dan N.O., om op het punt waar we ons thans bevinden, oostwaarts te buigen. Tot de Korop toe stroomt de rivier nagenoeg zuiver Oost om dan Noordwaarts te buigen. Tal van zijdalen, zoowel van het Noorden als van het Zuiden, loopen naar de Beurong.

Twee der belangrijkste zijrivieren zijn wel de op de Zuidelijke keten ontspringende Wangorong (of Wangbè) en de Jelorong (Monisch: Iegaboe), welke laatste rivier langs den voet van Koeliemiebet en Korop stroomt om zich dan met de Beurong te vereenigen. In tegenstelling met het Kema-dal en de Dal der Kema is het dal der Beurong veel ruwer. De dalwanden vallen op diverse plaatsen bijna loodrecht naar beneden af; waar de bergschermen milder zijn, zijn de hellingen bezaaid met groote tuincomplexen en nederzettingen. Vooral meer Oostwaarts treden groote aardverschuivingen aan den dag als open velden in het landschap. Het is alles veel ongerechter als Komadora en Dagingdora, waar de dalflanken veel glaciender naar de rivier afdalen.

Overgoter door het licht van den ochtendzon levert dit berglandschap een overweldigend panorama op.

Het is veel grootscher als toen ik dit zelfde landschap enkele weken geleden vanaf 1500 M hoogte uit het vliegtuig zag. Uit een vliegtuig gezien vervlakken de terreinvoorwerpen te veel. Nadat panoramaschetsen en foto's zijn gemaakt, ga ik de diverse nederzettingen rond, waar op ethnografisch gebied veel nieuws valt op te merken. Zoo

Lop

lijkt o.a. dat men hier niet gelijk meer Westwaarts de dooden bijzet, doch deze verbrandt, terwijl vóór de crematieplaats een paal wordt geplaatst met de bezittingen van de gecremeerde man of vrouw. Zoo is aan deze grafpaal steeds te zien of deze plek een man of vrouw werd verascht.

Doch daarover meer in Hoofdstuk III. Ook op het gebied van den huizenbouw is veel interressants te noemen. Het ronde huizentype vinden we hier reeds meer als het rechthoekige model, dat hier echter ook nog wel voorkomt. Voor het eerst zie ik hier ook een dwergkangoeroe die men mij te koop aanbiedt. Het is jammer genoeg geen levend exemplaar. De dwergkangoeroe (Kitari E; basou M) moet in deze streken veelvuldig voorkomen; het beest is staande ongeveer 40 c.M. hoog. Men vangt ze vooral met honden. In Oesahoe is het rond het bivak een drukte van belang. Ook van de verder afgelegen nederzettingen zijn menschen een kijkje komen nemen. Aimo, die hier in het gebied van zijn stam is, legt de menschen met trots een en ander uit. Hij hoopt straks een vrouw uit deze streek - hij heeft er maar twee - mee terug te nemen naar Oewagimoma. Ook Soalekigi heeft zoo'n flauwe hoop nog met iets terug te komen ofschoon ik hem al zeg, dat ik het ongepast vind een vrouw te nemen, wanneer 2 van zijn echtgenooten zwanger zijn. Hij heeft er bovendien al vier!

Den geheelen nacht wordt in de huizen gezongen. Het is een welluidend gezang, niet te hard, zoodat het niemand in zijn slaap stoort. Het is echter geen gewoon gezang, doch een soort prelude tot het koopen van een vrouw. Mannen, vrouwen en meisjes zijn hierbij tegenover elkaar gezeten. Onder het zingen van een bepaald gezang zonder woorden - het is dus meer een gezamenlijk neurien deelt men geschenken uit aan de vrouw, die men op het oog heeft. De geschenken kunnen bestaan uit alles wat men maar missen wil aan zijn geliefde: kauri's, kralen, draagnetten, zelfs leege cornedbeef-blikjes gaf men als cadeau. Dit zingen en cadeautjes uitdeelen (Monisch: bora mindia) duurt met tusschenpoozen van zonsondergang tot zonsopgang voort. Gedurende de geheele tocht door Beura werden we iederen avond onthaald op dit "bora mindia".

Soms deed ik er met enkele agenten en Aimaroes zelf aan mede. Zelfs zonder verliefd of op zoek naar een vrouw te zijn, is het een gezellig tijdverdrijf. Ook de 3 Ekari-jongens hebben zich niet onbetuigd gelaten. Domingus, een joch van ongeveer 10 jaar bleek zelfs in een roes van verliefdheid op een nacht nagenoeg alles weggegeven te hebben wat hij bezat, aan het meisje zijns harten, en nog verbaasd te zijn, dat deze hem den volgenden dag niet wilde volgen. Hoe bestaat het! Bedrogen en teleurgesteld kwamen de eerste krokodillentranen van liefdesmart. 10 jaren oud, het is vroeg geleerd, een les voor later iaren!

Het "bora mindia" heeft de menschen tot elkaar gebracht en zijn uitwerking niet gemist. Soalekigi is met een jonge vrouw teruggekeerd naar Koegapa, Aimo is met een weduwe Westwaarts getrokken en nog 2 andere Oehoendoeni's hebben zich een vrouw uit Beura genomen. Alles vanwege dat "bora mindia".

Doch Domingus heeft zijn eerste les voor het leven gehad!

6 Juli 1941.

Vertrek 6 u 15. Vele Beuroi's gaan met ons mee naar Doengoel of Dongosbi, op een kleine dagmarsch hier vandaan. Ook een gedeelte der Zanopa-Zonggonao's trekt mee Oostwaarts. In een groote optocht onder gezang der Moni's gaat het direct heuvel op. Op de kam van den rug hebben we zoowel naar het Oosten als naar het Westen een fraai uitzicht. In het Oosten doet de ochterdson de grillige

vormen van het Koeliemiebet-gebergte als een silhouet tegen de roze hemel afsteken. In het Zuiden wordt het uitzicht belemmerd door het Wingakangai-gebergte met zijn hoekige kamlijn. West van ons is het waterscheidingsgebergte tusschen Goeloemboeloe en Carstensz, het Zaroro-Maroro gebergte, geheel uit de wolken. De zwaar beboschte rug loopt geleidelijk af naar de Zatea-pas, waar we enkele dagen geleden over heen getrokken zijn. Vervolgens gaat het heuvel af naar de Beurong steeds begeleid door de zingende menigte. We passeeren Ailap, waar we bossen suikerriet ontvangen.

Te Oendoegi krijgen we een varken cadeau, dat moet worden doodgeschoten. Via Noenggai dalen we af naar de brug over de Beurong. De hangbrug, over de rivier, is van een stevige constructie veel solider als de doorsnee hangbruggen der Bergpapoës in het Westen. Het loopvlak bestaat niet zooals gewoonlijk uit slechts enkele latten in de lengterichting van de brug gelegd, doch het is ongeveer 70 c.M. breed. Een bezwaar is echter, dat men in plaats van rotan grootendeels dikke lianen als kabels heeft gebezigd. Niet slechts dat rotan sterker is als lianenkabels, doch ook rotten deze laatste veel sneller weg. Des niettemin levert het overtrekken geen gevaar of moeilijkheden op. De Beurong stroomt hier door een bijzonder idyllisch landschap. De rivier heeft op enkele plaatsen wel een 70 M breede rolsteenbedding, die de stroom soms in tweeën splitst, waardoor a.h.w. kleine eilandjes gevormd worden.

Beide oevers zijn rijk aan tjemarabosschen, die aan het landschap zijn bijzondere bekoring geven. Even verder op echter moet de Beurong zich door een klein kloof wringen; de dalwanden vallen hier steil naar beneden.

Aan den rechter-oever gaat het langs den dalwand weer steil omhoog naar Zonggaboek, een nederzetting, welke opvalt doordat men enkele tuinen niet omgeven heeft door houten schuttingen, doch door omheiningen van op elkaar vastapelde steenen, hetgeen aan het geheel een net aanzien geeft.

Via Wonerep, Demenobak en Jamboel komen we om 10 uur te Doengoel of Doegoebi, de nederzetting der groote Koemoe-clan. Men heeft ons reeds gisteren gevraagd hier bivak te maken. Dit godsalte van Beura is zeer dicht bevolkt. Nederzettingen en tuinen in groote complexen zoover ons oog reikt; de Zuidelijke oever is dichter bevolkt als de Noordelijke. Beneden ons in den dalbodem heeft de Beurong zich op een bepaald punt verbreed, tot bijna een 100 M met een groote rolsteenbedding. De rivier is op die plaats doorwaadbaar. Over de rolsteenbanken beweegt zich een lange rij van kleine stippen de heuvel op, Bergpapoë's van heinde en ver, die ons komen bekijken. De uitgestrekte tuinen tegen de dalflanken zijn hier van een ander model als in Dogindora en meer naar het Westen.

Elders zijn de tuinen als groote spinnewebben tegen de berghellingen aangelegd. In het dal der Beura zijn de akkers rechthoekige vlakken, die weer in lange smalle stroken zijn verdeeld. Ik laat de Politie met de koelies doorgaan om bij de samenvloeiing van de Zoelorong en de Beurong bivak te maken. Zelf blijf ik nog eenigen tijd te Doengoel om ethnografische notities te maken en daal dan af naar het diep versneden dal der Zoelorong, een rivier met vuil leisteenwater, die door een dal met uitgestrekte aardverschuivingen stroomt. Het rivierbed is een meter of 50 breed, terwijl de rivier zelf nog geen 5 M breed is. Vlak bij de samenvloeiing is een rotanbrug. In het bivak ziet het zwart van de menschen, die van heinde en ver zijn komen aanstroomen.

Er zijn zeker een 200 tot 300 personen rond het bivak vereenigd. Alles is zoo onbevangen, gaat zoo gemoedelijk en joviaal toe, dat we ons hier echt thuis voelen. Wie had enkele jaren geleden kunnen vermoeden, dat er in dit diepe binnenland zoo'n gemoedelijk en vredelievend volkje zou wonen.

Donker Nieuw-Guinea.

Onder de gasten rond het bivak zijn enkele personen met reusachtige kropgezwollen. Struma komt in het geheele Oostelijk bergland zeer veel voor. Voorts vallen vele personen op door een eigenaardige hoofdtooi. Op de tulbandvormige hoofdtooi zooals die Ndani's, die ook kennen, hebben velen nog een koeskoesbont geplaatst, dikwijls daarop weer veeren van vogels gestoken (zie foto no. 34), zoodat het geheel soms 30 à 40 cm. hoog is. In tegenstelling met de Ekari's en Moni's ziet men onder de volwassen mannen nagenoeg niemand zonder hoofdtooi of hoofdkapje a). Petaten, kladdi, laboe kunnen we in groote hoeveelheden inkoopen. De Beurong, waaraan ons bivak gelegen is, stroomt hier op 1700 M hoogte.

In den vooravond begint weer het "bora mindia" gezang der verliefden. Men heeft naast ons bivak een groote bladerhut gemaakt, waar de huwelijksandidaten zich verzameld hebben. Ook ik, hoewel niet verliefd zijnde, deel neuriënd mijn gaven uit, als plotseling Soalekigi begint te snikken, waarna direct eenige andere personen beginnen mede te snotteren.

Als ik vraag wat er aan de hand is, antwoordt Soalekigi geroerd, dat hij huilt omdat ik ben als een uit hun midden, de wegen zijn hier geen "Soerabaia-wegen", doch modderpaden en toch trek ik ondanks bergen, blubber en ongemakken naar het Oosten net als de Bergbewoners, ik eet petaten net als de Bergbewoners, ik slaap in de hutten der Bergpapoe's, net als hij zelf en nu doe ik zelfs nog mee aan het "bora mindia" net als de Moni's en Oehoendoeni's, net als een Bergpapoe. Ik wist niet, dat Soalekigi een filosoof was! Hij schijnt het echter beter te begrijpen als "Soerabaia-menschen" die me wel eens gevraagd hebben, wat ik toch in dit exploreeren zag, waarom ik nu toch eindelijk eens geen "goede" standplaats aanvraag. Vraag het Soalekigi en gij zult het begrijpen, Soerabaia-mensch!

7 Juli 1941.

Om 7 uur trekken we verder. We zijn iets later als gewoonlijk, omdat we nog eenige dragers moeten huren in de plaats van de menschen van Oesaboe, die niet verder meegaan, omdat men bevreesd is voor bepijlingen in het Oostelijk deel der Beurong-vallei.

Reeds vóór ze sen staan er vele Bearoni's rond het bivak, doch men voelt er niets voor om mee te trekken uit vrees voor de bevolking daar ginds. Het gebied waar we nu doorheen trekken is dichtbevolkt. Bovenlangs de dalflank gaat het dalend en stijgend verder langs de nederzettingen Mieldibak, Kombët, Wanoei, Kélanoengi en Oengganonep. Wat de landbouwmethode dezer menschen betreft is het merkwaardig, dat men de kladdi-velden middels een primitief irrigatiesysteem op bepaalde tijden bevoeit b). De rechtehoekige huizenbouw is nagenoeg geheel verdwenen. Merkwaardig is echter, dat de ronde huizen hier bijna alle een voorportaal hebben, iets wat ik nog niet eerder gezien heb.

Om 9 u 15 zijn we in de groote nederzetting Danggoe of Danggoebet, die een merkwaardigheid vertoont, welke ik tevoren in dit bergland nergens anders heb waargenomen. De nederzetting is n. l. ingericht als een primitieve vesting tegen bepijlingen. Aan de Oostzijde is de nederzetting door manshooge bakken beschermd tegen een aanval van die zijde. In die bakken is slechts 1 opening als ingang tot de nederzetting. Ook de huizen in de nederzettingen zelf zijn dikwijls waar door dergelijke schuttingen van elkaar gescheiden. Op de verdere tocht zag ik deze benteng-kampongs nog te Ajorobak, een verlaten nederzetting en te Oengalgija. Vooral te Ajonobak had men een vrij ingewikkeld verdedigingssysteem (zie pag. 69). Volgens Aimò

Noot: a) Zie Hfdst. II pag.

b) Zie verder Hfdst. III pag.

hebben er tusschen de menschen hier en die uit het Oosten in de Wangbe-vallei geregeld beijingen plaats. Het gebied tusschen Danggoe en Wangbe is derhalve nu ook niet meer bewoond, vroeger was dit wel het geval, getuige de uitgestrekte, thans verwaarloosde en overwoekerde akkers.

Van Danggoe dalen we steil af naar het dal der Diemem. Het pad is bijna geheel dichtgegroeid, wel een bewijs, dat er tusschen de bewoners van dit gedeelte der Beurong-vallei en die in de Wangbe-vallei, waar we nu naar toe gaan weinig of geen verkeer is. Het pad is bovendien op sommige plaatsen levensgevaarlijk door de steile afgronden, waar we boven langs trekken. Eerst als ik in de rivierbedding der Diemem, een kleine bergstroom sta, begrijp ik wanneer ik tegen de loodrecht opstaande wanden opkijk, hoe steil het wel geweest is. Na de Diemem overgestoken te zijn, gaat het door uitgestrekte verlaten petatentuin en zeer steil omhoog naar de kam van een rug (2150 M), waar we schitterend gezicht hebben op het Emenauwa-gebergte aan de Noordzijde der Beurong.

De rug dalen we weer af naar een bergstroompje, de Emborong, waarna een tweede zeer steile klim volgt een bergrug op. Boven op dezen bergrug (2280 M) ligt de verlaten benteng-kampong Ajonobak te midden van talloze pandanuspalmen. Voor de dragers en begeleiders zijn de rijpe pandanusvruchten een ware lekkernij, er wordt dan ook naar hartelust geplukt. Veel menschen schijnen hier niet te komen, dat men de vruchten hier in zoo groote hoeveelheden aantreft.

Ajonobak is geheel verlaten. Alles is overwoekerd. Van de huizen staat er nog slechts één overeind, de andere zijn alle platgebrand. De hooge schuttingen om de huizen en om de geheele nederzetting zijn echter nog intact.

De Wangbe-vallei, die volgens de gidsen aan de andere kant van een kleine rug voor ons moet liggen, kunnen we misschien niet voor donker halen, doch dan hebben we geen tijd meer om bivak te maken. Dus maken we beneden aan de Wanal om half 4 bivak. Het gebied is nog steeds onbewoond; echter zijn aan de rivier nog wel de resten van tuinen van het verlaten en deels platgebrande Ajonobak te vinden. Het grootste gedeelte der Beuroni's en Moni's overnacht bij de bewoners der Wangbe-vallei, niet ver meer hier vandaan, aan de andere kant van de niet hooge bergrug vóór ons. Aimo en Soalekigi blijven bij ons in bivak. 's Avonds arriveeren 3 hoofden uit de Wangbe-vallei en overnachten bij ons in bivak of beter in de open lucht onder het licht der Oostersterren. De Wangbe-vallei is Aimo's stamland, het gebied der Marai-clan van den Oehoendoeni-stam, waartoe ook hij behoort. Aimo zelf is in Kemandora geboren, doch zijn vader werd in Wangbe geboren, vanwaar hij tezamen met enkele Marai's wegens den onrustigen toestand wegtrok naar West-Kemandora om zich daar te vestigen (Oewagimoma, Jotali).

8 Juli 1941.

Om 6 uur zijn we gereed voor den afmarsch.

Met 1 V.P.-agent, Soalekigi en Domingoes ga ik naar den bergrug van 2280 M, waar ik gisteren een goed overzicht heb gehad van het gebergte aan de Noordzijde van de Beurong. De anderen laat ik samen met Aimo naar Wangbe gaan om er aan de rivier, de Wangbe of Wangorong, bivak te maken. Het is schitterend weer en boven op den bergkam ontrolt zich voor onze oogen een grootsch panorama van het Westen via Noord naar het Oosten. Alles ligt schoon in den ochtendzon. Heelemaal in het Westen is de Mboeja waar te nemen. Rechts daarvan is gedeeltelijk de hoekige kamlijn van het Goeloemboeloe-gebergte aan te peilen, dat grootendeels schuil gaat achter het Emenauwa-gebergte, dat er een rechte hoek mee vormt. Het West-Oost verflöopende Emenauwa-gebergte met tal van kenbare toppen w.o. de Enaworo, lett. beteekenende "de jongen en het meisje" zou men in

zekeren zin als de voortzetting van het Goeloemboeloe-gebergte kunnen beschouwen. De kamlijn verloopt West-Oost tot het punt, waar de Beurong Noordwaarts gaat stroomen.

N.N.O. van ons boven de inzinking, waar de Beurong, na de Ielorong van rechts opgenomen te hebben, door heen stroomt, zijn ver weg nog toppen zichtbaar. Aan onze rechterhand staan in het Oostelijke Bergland de Bongom en Korop twee mooi kenbare toppen. Het Koeliemiebet-gebergte is jammer genoeg door den hoogen Boemboe-rug aan ons oog onttrokken. Als we iets afdalen naar de verlaten benteng-kampong hebben we naar het Zuiden een mooi gezicht op den merkwaardig gevormden kamlijn van het Winakangai-gebergte, een naar schatting 3000 M hooge kalksteenrug, die over een aanzienlijken afstand van het Oosten naar het Westen loopt. Na panoramaschetsen en foto's gemaakt de hebben gaan we met de noodige pandanusvruchten weer heuvelaf.

Nadat de kleine bergrug aan de overkant van de Wanal overgetrokken is, hebben we een fraai gezicht op de Wangbe-vallei, een goed bevolkte vallei aan de Oostzijde afgesloten door het Keladoek- en Morong-gebergte, in het Zuiden door de Winakangai met haar grillige kamlijn.

Door de nederzettingen, waaronder weer een benteng-kampong en langs uitgestrekte akkers dalen we af naar het bivak vlak aan de rivier (1900 M). De Wangrong, Wangorong of Wangbè is een groote rivier met een rolsteenbedding van 25 tot 30 M. Om 12 uur arriveeren we bij het bivak, alwaar zich een reusachtig aantal menschen verzameld heeft. Aimo is hier onder zijn clangenooten en dus kunnen we varkens verwachten. Die krijgen we ook 1 groot varken plus 3 kleinere. Dit groote exemplaar wordt met een karabijschot doodgeschoten, tegelijk, tot stomme verbazing der menigte, door een dikken boom heen.

Den geheelen dag blijft het in het bivak een va et vient van bezoekers. Op de groote rolsteenbank tegenover het bivak ziet het zwart van de menschen, die in groepjes gehurkt, ons op eenigen afstand bekijken. Ook 's avonds is de drukte nog niet afgelopen, want dan begint de "bora mindia", het spel der geliefden. Aimo doet vandaag niet mee, omdat het nu allemaal meisjes zijn van zijn eigen clan. Het huwelijk bij de Oehoendoeni's is exogaam. Op verzoek van Aimo blijven we morgen hier.

9 Juli 1941.

Verbleven te Wangbè. Met Aimo en Soalekigi maak ik een zwerftocht in de omgeving om een en ander over het volk en zijn cultuur te leeren kennen. Op ethnografisch gebied valt over de huizenbouw, geestenbezwering, behandeling der doden geboorte, veel te noteeren, wat mij niet van elders bekend was. Over de route naar de Baliem, het stamland der Ndani, wordt het noodige aangeteekend. Ook de naam Baliem is bij de bevolking hier bekend. Het is de naam waaronder deze rivier bekend staat bij de aldaar wonende Ndani-bevolking; in de taal der Beuroni's spreekt men van Bagima, in het Monisch Bagimèboe. Van de twee meren van Leroux is echter geen sprake, wel worden mij de namen van 2 meren, die echter ver Oostelijk moeten liggen gegeven. Doch daarover meer in hoofdstuk "Topografie".

In den namiddag valt de eerste regenbui sinds 29 Juni jl. We hebben over het weer zeker niet te klagen.

10 Juli 1941.

6 u 30 den marsch in. Volgens de Oehoendoeni's zou er een spoedpatrouille achter ons aanzitten. De mogelijkheid is natuurlijk niet uitgesloten, maar zoolang ik niet meer houvast heb als hetgeen de Bergpapoe van hooren zeggen heeft vernomen, zal ik er toch maar niets van geloven. De ondervinding heeft mij wat des Bergpapoe's fantasie betreft, reeds zeer veel geleerd.

Er is naderhand van het heele verhaal der snoedpatrouille niets waar gebleken. Vele menschen uit Wangbè gaan mee naar Ielop, dat we overmorgen bereiken kunnen. Alle koelies kunnen hun vrachten aan een Beuroni overdoen, zoodat ze "leeg" loopen. Het betaalloon van 1 kauri per persoon per dag is zeker - volgens onze begripen althans - niet hoog, zoodat ik het daarom niet behoef te laten. De Aimaroe's zijn verheugd hun vrachten te kunnen overdoen. We schieten daardoor harder op. We volgen de Wangorong stroomafwaarts in Noordelijke richting door de rivierbedding, hetgeen echter vanwege den sterken stroom en dieze plekken in de rivier niet altijd even makkelijk gaat. Na een uur stroomafwaarts getrokken te zijn vernauwt het dal zich en begint de rivier zich door een kloof te wringen. Boven langs aan den rechteroever gaat het verder. Er moet veel gekapt worden. Het pad is op diverse plaatsen geheel dichtgegroeid, zoodat we kruipend moeten voortgaan. Om half 10 komen we uit het bosch op een pas kort geleden ongebrand gedeelte. Beneden ons ligt de kleine nederzetting Wangie boven de samenvloeiing van de Wangorong en de Beurong gelegen. Even verder rechts van ons buigt de Beurong naar het Noorden. De dalwanden, die hier zeer steil afdalen naar de rivier, zijn door groote aardverschuivingen over groote afstanden geheel kaal, geen boom geen varens, geen grasspriet of rotsblok om ons nog eenig houvast te geven.

We schieten dan ook uiterst langzaam op. Als we bij de aardverschuivingen uitglijden, glijden we meteen langs een helling van 45 of meer graden de Beurong in, 150 M beneden ons. Geen boom, geen grassprietje, geen steen, die ons tegenhoudt. We kunnen echter lastig terugkeeren om een ander pad te zoeken; ik kan echter niet nalaten Aimo, die dit gebied kent, hierover mijn ongenoegen te kennen te geven. De Bergpapoes hebben een soort zuigteenen, maar wij met onze schoenen glijden veel sneller uit. 150 M beneden ons de wild bruisende Beurong. We boffen aan de eene kant, dat het geen regentijd is. Gelukkig bovendien, dat de Aimaroe's hun lasten aan de Oehoendoeni's hebben overgegeven. Maar waar de Bergpapoe langs kan, kunnen wij het ook al kost het meer moeite en zweetdruppels. De Jonorong, een heldere bergstroom, wordt overgetrokken en dan volgt een tweede kolossale aardstorting, waar we over heen moeten. Gelukkig echter is de helling minder steil en als we uitglijden, is er nog wel een steen of boomstronk, die ons kan tegenhouden. Om 12 uur bereiken we een meer dan 100 M breede steenvlakte, Biloro geheeten, die een zeer geleidelijk verloop heeft naar de rivier. Deze breede baan is wel een 2 K.M. lang.

Even vóór de nederzetting Biloroma worden we verwelkomt door een groep van den kant van de breede baan gehurkte mannen en vrouwen, die ons begroeten met "wi wa wi wa", de gewone groet in dit gebied. Het is een merkwaardig hoorspel de op de grond gehurkte personen allen door elkaar dit "wi wa, wi wa" of "wi wau, wi wau" te hooren roepen. Van den Ekari-groet "nori daba" in Aradi-dé heb ik moeten overschakelen op "amakane" in Kemandora; van "amakane" op den Dani-groet "kajonak" in Oost Dogindora, van "kajonak" op "kijénak" bij de Daoewa's in West Beura, van "kijenak" op "hoepraral", de groet bij de Beuroni's, aan den zuidoever van den Beurong en nu als slot de laatste verwelkomingsgroet "wi wa, wi wa" of "wi wau, wi wau". Een der belangrijkste zaken op verkennings-tochten is de verwelkomingsgroet der stammen te kennen.

De bewoners van Biloroma verzoeken ons in hun nederzetting bivak te maken. Doch het is maar net half een, te vroeg om nu al in bivak te gaan. Na een kleinen rug te zijn overgestoken dalen we naar Dinabagi waar we om 2 uur bivak maken. De bevolking brengt veel kladdi en petaten, die we voor de koelies inkoopen. We zijn niet

ver meer af van de Ielorong, de grootste zijrivier van de Beurong. Tegeñ den avond komen 3 personen van Ielop in ons bivak aan. Reeds van verre klinkt hun welkomstgroet "wi wa, wi wa". Ze brengen kladdi mee als geschenk voor den "Merah-merah". Met enkele spiegeltjes als tegenprestatie is men dol gelukkig.

11 Juli 1941.

Het heeft vannacht flink geregend. Bij het vertrek schenkteen der hoofden van Dinabagi ons een groot varken, dat natuurlijk met onzen "donderpijl" moet worden doodgeschoten. Plotseling een groot kabaal. Aimo heeft bemerkt, dat een snoer kaurischelpen hem in den nacht ontstolen is. Hij gaat te keer als een bezetene en schreeuwt om alle menschen in de kampong dood te schieten. Gelukkig zegt hij het in het Ekarisch waar toch niemand iets van begrijpt. Hij zegt me om het varken terug te geven, omdat het allemaal dieven zijn, hetgeen ik natuurlijk niet doe.

Hij moet maar beter op zijn spullen letten en niet den geheelen nacht "bora mindia" bedrijven. We steigen direct steil ee. 150 M. naar den kam van den rug, die ons van de Ielorong-vallei scheidt. Even voor den top hebben we op een opengekante plaats een mooi gezicht op het Zaroro Maroro-gebergte in het Westen. Op het hoogste punt (2060 M) krijgen we den eersten blik op Ielop, het dal der Ielorong. 700 M beneden ons stroomt door een woest landschap met steil afvallende dalwanden de Ielorong, een breede rivier. Het landschap is woest en ruw; hoe meer Oostwaarts men trekt hoe geaccentueerder het terrein wordt. Dit gedeelte van Ielop is minder goed bevolkt. Slechts de dalwand die we straks moeten afdalen en het dal van de daar-tegenover liggende rivier, de Jielorong is bevolkt.

Verder is alles zwaar oerbosch voor zoover ons oog reikt, met hier en daar de hiaten der aardverschuivingen. Vlak voor ons, Oost van ons standpunt, verheft zich de naar schatting 2700-2800 M hoge Korop, waarop de Jielorong ontspringt. Rechts daarvan is een gedeelte van den kamlijn van de Koeliemiebet zichtbaar. We dalen na den kamlijn gepasseerd te zijn, direct steil naar beneden door de nederzettingen Boengoel, Kelonédjima, Awocimalat, Penggabera. In de kampongs zitten de menschen gehurkt in een groote kring en verwelkomen ons met hun "wi wa, wi wa" - groet, terwijl we rijpe pisangs als geschenk ontvangen.

Merkwaardig is, dat de Bergbewoners hier ook sirih en pinang kauwen, iets wat ik in het bergland nog niet eerder gezien heb. Te Panggabera zijn nog de resten te vinden van een crematie, welke enkele dagen geleden heeft plaats gehad. Blijkens de op een staak gesplaatste peniskoker blijkt de overledene een man te zijn geweest. Enkele door het vuur niet verteerde lichaamsdeelen zijn nog aanwezig. Aan den linkerover van de Ielorong maken we bivak op 1320 M, ons laagste bivak gedurende de tocht. In nog geen 2 uur zijn we meer dan 700 M gedaald. De Ielorong is een aanzienlijke rivier met een bedding van op sommige plaatsen wel 100 M breed. Ik blijf enkele dagen hier, om vanuit het bivak tochten in de omstreken te maken.

We krijgen vandaag 4 varkens van de bevolking die in grooten getale is opgekomen.

12 Juli 1941.

Met 2 V.P.-agenten, 5 koelies en vele Bergpapoos ga ik naar de samenvloeiing van de Ielorong en Beurong. Het terrein is zwaar en het overtrekken van de Ielorong, die een snelstroomende bergstroom is, levert ondanks de meegebrachte groepstouwen vele moeilijkheden

op, zoodat we enkele malen onze pogingen moeten opgeven en maar een pad hoog over de rotsen zoeken. Kakatoea's komen hier in groote zwermen voor. De streek is onbewoond. Verlaten tuinen zijn echter nog waar te nemen. In de bosschen groeit de sirihplak, die echter ook door de bevolking wordt aangeplant. De Bergpapoe's behoort tot den stam der Beurol, die met ons zijn meegegaan, zijn een groote hulp bij het kappen van het pad

Door een diepe kloof vlak vóór de samen-vloeiing kunnen we niet tot vlak aan de Beurong komen,

Na de etensrust gaan we terug naar het bivak begeleid door de zingende troep der Beuroni's. Het gezang der Beurol'verschilt aanmerkelijk van dat der Moni's en Ekari's. Soms doet het me zelfs aan het gezang der kustpapoe's denken. Na terugkeer in het bivak ontvangen we weer twee groote varkens van de bevolking.

Vermeldenswaard is de ontmoeting met een Ekari uit Aradide, die zich reeds lang in dit gebied heeft gevestigd en een Ndani-vrouw gehuwd heeft. In het stamland der Ekari's, dus het gebied rond de Wisselmeren, zal een Ekari n.l. nooit met iemand van een anderen stam b.v. een Moni of Oehoendoeni huwen. Gedurende de nacht, evenals gisteren, een flinke regenbui.

13 Juli 1941.

Om 7 u op stap voor een verkenning. Ik zal een top beklimmen om uitzicht te krijgen en te beslissen hoe we morgen verder zullen trekken. Ik kan langs den Noord-oever der Beurong naar Oesahoe terugkeeren, doch ook Zuidwaarts en dan naar het Westen trekken om weer in Wangbè uit te komen. We volgen eerst de Ielorong stroomopwaarts tot aan een rotanhangbrug, waarover het pad naar het dal der Jielorong gaat.

De brug, die er bijzonder gammel uitziet, laten we links liggen en gaan Z.O. waarts de berghellingen op. Het is een bijzonder steile klim. Na een klim van 720 M bereiken we de nederzetting Kombet (2050 M) boven op den bergrug gelegen. De vriedelijke bewoners brengen ons suikerriet voor den dorst. De bewolking is zeer sterk, druilerig regenweer, zoodat de Koeliemiebet geheel in de wolken zit. Alleen naar het Z.O. heb ik eenig uitzicht. Tegenover ons ligt de Jielorong-vallei, welke schaars bewoond is. Rechts daarvan komt een groote zijrivier, de Baundoróng, die op de Koeliemiebet ontspringt, in de Beurong. Het dal is onbewoond. In Z.O.-richting krijg ik even zicht op het Kelabo-gebergte de Oostelijke voortzetting van de Wina Kangai.

De streek van de Jielorong tot dicht bij de Kelabo is geheel onbewoond. Het is een woest land, waar de Ielorong zich doorheen wrijft, de dalwanden vallen schier loodrecht de rivier in. Ver weg, vlak bij het Kelabo-gebergte zijn echter enkele tuinen waar te nemen.

De vliegverkenning van 29 Mei j.l. heeft inderdaad uitgewezen dat aldaar bevolking zetelt. We zitten hier als het ware opgesloten in dit dal, merkt Soalekigi op. Een pad in Z.Z.O. richting is er uiteraard wel, doch het zal wel niet erg makkelijk begaanbaar zijn.

Voor al het moois heb ik echter weinig oog vanwege een bestende migraine-hoofdpijn. Ik heb de migraine aanvallen 10 jaar geleden het laatst gehad. Het zijn aanvallen, die steeds volgens een bepaald schema verlopen: zwarte vlekken voor de oogen. Als deze verdwenen zijn, berstende hoofdpijnen, vervolgens vomeren en dan ben ik weer kiplekker. Merkwaardig, dat ik dit juist midden in dit bergland moet krijgen. Ik voel me toch heelemaal niet oververmoeid. Ook nu verloopt alles volgens het schema en als het laatste stadium achter den rug is, ben ik weer heelemaal de oude. Als ik in bivak terugkom,

ben ik dan ook weer helemaal in orde. Morgen keer ik langs den Noordoever van de Beurong terug naar Oesahoe, waar ik nog enkele dagen zal blijven voor ethnografisch onderzoek. Ik ga dus niet via Zuid-Ielop, omdat het weinig zin heeft door een gebied te trekken waar geen of weinig menschen wonen. Zooals ik zoeven op den bergrug heb gezien, is het gebied van de Jielorong tot de Kelabo schaars bewoond.

We hebben nog voldoende vivres om nog een tijd door te gaan, maar we moeten ook aan naar huis keeren denken. De laatste persberichten, die ik van Dardi ontvangen heb, waren van 18 Juli j.v., al bijna weer een maand terug. In een maand kan veel gebeuren. Te Enarotali is bovendien geen vervanger en daar in het Westen ligt voorloopig voor ons de toekomst niettegenstaande het feit, dat we Oostwaarts trekken. Het lijkt misschien prettig niets te weten of te vernemen van een wereld, die bezig is zichzelf te verscheuren, doch het is het geenszins. Het is zelfs beklemmend. Wij Westerlingen hebben toch meer natuurlijk, geen kunstmatig aangekweekt, collectiviteitsgevoel als over het algemeen gedacht wordt door hen, die de verhouding Oost-West als twee antipoden tegenover elkander plaatsen: collectiviteitszin-individualiteitszin.

Ons eindpunt ligt circa 150 K.M. hemelsbreed van het Paniaimeer.

' Middags om half 5 heeft een korte plechtigheid plaats. Ik zal hier onze driekleur planten en achterlaten. Een groot aantal personen, mannen, vrouwen en kinderen, is om de vlaggemast verzameld. Aimo, die de taal spreekt, houdt eerst een lange rede tot de bergbewoners om hun de bedoeling van deze plechtigheid te verduidelijken. Daarna spreek ik een kort woord in het Maleisch tot de Politie, koelies en Bergpapoe's. Dan wordt langzaam onze driekleur omhoog geheschen.

Het driewerf hoera op onze geëerbiedigde Vorstin wordt door de Bergbewoners, die van geen ophouden weten, wel een honderdvoudig hoera-geroep, weerkaatst door de steile bergwanden van Ielop, het nieuw bezochte gebied in Centraal Nederlandsch Nieuw-Guinea. Het is een machtig gehoor, dit hoerageroep met zijn rollende echo's in de verte. Men moet het zelf hebben medegemaakt om te begrijpen welk een indruk iets dergelijks maakt. Ielop is officieel ingelijfd, heden, den 13den Juli 1941.

Daarna heeft de uitdeeling plaats van eenige geschenken. Drie kapmessen voor de hoofden Joekoejoekoe-Oewien, Penggabera en Awoeimalat, de 3 vlak bij het bivak gelegen nederzettingen. Kralen en wat spiegeltjes voor de vrouwen en kinderen. Het hoofd van Awoeimalat mag morgen de vlag meenemen en overplanten in zijn dorp.

In de groote bladerhut, die onze begeleiders naast ons bivak hebben gebouwd, klinkt de geheele nacht het "bora mindia"-gezag. De hut lekt als een zeef, want als het te middernacht begint te regenen, kruipt een gedeelte bij ons onder de tertzellen en gaat daar verder met zingen. Het is de nacht van Domingoes' eerste liefdesontgoocheling (zie pag. 24).

14 Juli 1941.

6 uur v.m. Domingoes zit zuur voor zich uit te staren en groote waterlanders glijden langs zijn wangen.

Dan komt het verhaal van de ontrouwe maagd los, die niet met hem meewil, terwijl hij haar nog wel alles gegeven heeft wat hij bezit. Zelfs een draagnet bezit hij niet eens meer. Bedrogen heeft ze hem! Dan komt plotseeling de woede over dit bedrog los en met woede komen de scheldwoorden, geraffineerd en vuil. De maagd is echter verdwenen. Wat deeren haar die scheldwoorden! Domingoes is echter beroofd van een illusie.

Vroeg geleerd, is oud opgepast.

De vlagplus vlaggemast gaat mee naar Awoeimalat, waar hij midden op het dorpspleintje geplant wordt. Hier wappert het rood-wit-blauw in een stralend ochtendzonnetje in het nieuwe gebied, diep in het binnenland van Nederlandsch Nieuw Guinea ten teeken, dat Nederlanders ook daar hun plichten vervullen. Aan dit bivakgeraamte hang ik voor den leider van de eerstvolgende patrouille naar dit gebied, een briefje met gegevens over den Weg naar de Baliem, zooals ik deze van de bevolking noteerde.

Enarotali - Baliem, het is geen onmogelijkheid!

Direct begint de steile 730 M hoge klim naar de kam van den bergrug. De Aimaroes hebben hun vrachten allen kunnen overgeven aan een van onze Oehoendoeni-begeleiders, zoodat we goed opschieten. Om 8 uur, na 2 uur klimmen, is de spits boven. We houden rust om hier nog eenigen tijd te genieten van het panorama dat dit woeste landschap ons biedt. Jammer, dat de bewolking de laatste dagen vrij sterk is. De 4150 M hoge Koeliemiebet zit geheel in de wolken; de Korop is ook slechts gedeeltelijk zichtbaar; 750 M beneden ons bruisst de Ielorong zich haar weg door dit versneden landschap. Nog eenmaal een blik over dit alles. Wie weet, wanneer we dit land weer terug zullen zien. Adieu, Ielop, dank voor je gastvrijheid!

Dan keeren we onzen blik weer Westwaarts. Paniai ligt langs het pad, waar we langs zijn getrokken meer als 150 K.M. van ons vandaan. Vooral de koelies zijn verheugd, dat we weer naar het Westen marcheeren, vooral ook, omdat ze weten, dat ze na terugkeer te Enarotali direct door zullen gaan om te Oeta te embarkeeren, naar huis, naar Aimaroe. We dalen aan een stuk door naar de Beurong, die we om 10 u 45 bereiken. Onderweg weer die vervloekte migraine hoofdpijnen. Doch deze keer is er een vooruitgang te bespeuren: het vomeeren blijft uit. Dat belooft goeds voor den toekomst. a) Over de Beurong (1370 M) ligt een hangbrug, bijzonder gammel van constructie. Zelfs de Beurol gaan er niet meer dan 1 belaste persoon over en dat zegt wat. Doch we kunnen niet wachten en dus trekken we onze schoenen uit om beter evenwicht te kunnen houden, want wie naar beneden glijdt, zou het niet meer kunnen navertellen. Na een uur zijn we allen gelukkig zonder ongelukken aan den overkant en dan gaat het weer stijl omhoog langs tuinen en nederzettingen. Deze streëk is goed bewoond. In dit gebied wonen ook Dani's o.a. te Menopgela (Gelabagoe), een groote nederzetting. De bevolking komt ons overal vriendelijk tegemoet met bossen suikerriet. Van schuchterheid is geen spoor te bekennen; dit is trouwens in heel Beura en Ielop zoo geweest. Om 1 uur maken we niet ver van Kamoedabak bivak boven de Kamoelorong, een linkerzijrivier van de Beurong. De Bergpapoe's, die de vrachten der Aimaroes hebben gedragen krijgen de gewone beëlooning: 1 kigi per persoon per dag. Het is om geef, volgens onze maatstaf althans.

Een der hoofden van Kamoedabak schenkt ons een varken. We hebben eigenlijk al meer als voldoende varkensvleesch, doch voor de Aimaroe's is niets te veel.

15 Juli 1941.

Vertrek 6 u.v.m. Evenals gisteren hebben de Aimaroe's hun vrachten aan de Beurols overgedragen en loopen er zelf als Toeans naast. We schieten daardoor snel op. Boven langs de dalflank gaat het verder. Het terrein wordt geaccidenteerder en daardoor schaarser bewoond.

Noot: a) Ik heb er daarna ook geen last meer van gehad.

Na eenige nederzettingen gepasseerd en enkele zijdalen overgetrokken te zijn staan we na precies $1\frac{1}{2}$ uur marcheeren aan den linkeroever der Beurong. Eenigen tijd volgen we de rivier, die hier op 1580 M hoogte stroomt, stroomopwaarts tot we aan een diepe kloof komen, waarover enkele samengebonden boomstammen zijn gelegd.

Het is een stevige brug, doch alleen zeer lastig om er niet je evenwicht op te verliezen, hetgeen onplezierig is met het kokende water onder je. We kruipen over de brug in plaats van erover te loopen om zoo min mogelijk risico te nemen. Aan den overkant gaat het weer tegen de Zuidelijke dalflank omhoog. Om half 9 is de troep te Danggoe, de benteng-kampong, waar we een week geleden doorgetrokken zijn, gearriveerd. Een oud hoofd van Danggoe stopt me een biggetje van enkele dagen oud als geschenk in de armen en is dol blij wanneer hij een spiegel-tje en wat kralen als tegengeschenk ontvangt. "De Toean is mijn vriend, de Toean is mijn vriend", vertelt hij aan iedereen, die het weten wil. Iets lager op de dalflank als het pad van een week geleden zetten we de reis voort naar ons bivak aan de Zoelorong. Evenals de eerste keer dat we hier bivakeerden, krioelt het ook nu van menschen rond het bivak. Het gedeelte der Zanepa-Zonggonaos, dat niet is meegegaan naar Ielop, ontmoeten we hier.

Men is dus niet eerder naar Kemandora teruggekeerd, doch heeft op ons gewacht om samen terug te gaan.

Samen uit, samen thuis.

Het klinkt inderdaad gezelliger. In de namiddaguren volg ik met een troep menschen de rivier stroomop tot we aan een groote droog liggende rolsteenbank komen, waarop tot mijn verbazing een half verteerd mannen lijk ligt. Volgens mijn begeleiders is het een man geweest, die overspel had gepleegd en daarom doodgepijld werd. Evenals in Kemandora worden de lijken veelal in de groote rivieren gegocid. Ons bivak ligt stroomafwaarts. Het is een geluk, dat de rolsteenbank droog ligt. Even komt het nog in me op om het lijk, dat voor anthropologische doeleinden van nut kan zijn, mee te nemen naar Enarotali. Doch met een half verteerd lijk nog enkele weken te marcheeren, lijkt me te bezwaarlijk voor de koelies, die de vracht tenslotte zullen hebben te dragen.

16 Juli 1941.

Om 6 uur is de troep gereed en gaat het langs hetzelfde pad van 6 Juli j.l. naar Oesahoe, dat we na 3 uren marcheeren bereiken. Ons bivak staat er nog zooals we het hebben achtergelaten. Ook de in een der huizen achtergelaten vivres voor de terugtocht zijn onaangetast.

Ik zal 3 dagen hier blijven voor ethnografisch werk en dan weer de waterscheiding overtrekken naar Dogindora. In Oesahoe tref ik een Ekari-jongeling aan uit Koemopa. Hij kent de taal niet en voelt zich er dood ongelukkig. Hij vertelt me, dat hij enkele weken geleden tezamen met 3 Ekari's uit Koemopa vertrokken is naar dit gebied. Op de Zatea-pas kreeg hij een wond aan zijn voet, zoodat hij het tempo van zijn makkers niet kon bijhouden, waarop deze hem zonder meer in het bosch achterlieten.

Na naar de meest nabijzijnde nederzetting gestrompeld te zijn, verbleef hij daar. Toen hij vernam, dat onze ploeg te Oesahoe was, is hij er naar toe gegaan.

De verloren zoon kan met ons mee teruggaan naar Koemopa. We hebben bij onzen troep bovendien 3 Ekari-jongens aan wien hij dus gezelschap heeft.

's Avonds genieten wij als gewoonlijk van het "bora mindia"-gezag. Soalekigi's nieuwste aanwinst is afkomstig uit dit dorp en iederen avond zanikt hij me om wat kralen om deze aan zijn geliefde te geven en aldus een goeden indruk op het meisje en haar ouders te maken.

Soalekigi heeft overigens geen gekken smaak, beter althans als Aimo, die verliefd is geraakt op een weduwe, die haar charmante jaren reeds achter zich heeft liggen.

17 Juli 1941.

Verbleven te Oesahoe. Ik laat 2 V.P.-agenten een top boven kampong Zinggilimi beklimmen om te trachten uitzicht te krijgen op de Carstensztoppen. Ik zelf probeer meer Oostelijk uitzicht naar het Z.O. te verkrijgen. Geen van beide pogingen lukt echter, daar het Zaroro-Maroro-gebergte en het Kangsi-gebergte ons alle uitzicht ontnemen.

Het is jammer, dat we dit vaste punt niet kunnen aanpeilen. In het schemerduister trekt een lange rij personen door de nederzetting op hun rug met groote platte zoutkoeken volgeladen draagnetten. Zij komen van den bovenloop van de Beurong, waar zoutbronnen moeten zijn.

18 Juli 1941.

Ethnografisch onderzoek. Opstellen en verificatie van een Daoewa-woordenlijst. Gelijk de taal der Woda Mo (Wolani's) een mengtaal is van het Ekarisch en Monisch, evenzoo heeft het Daoewa'sch veel woorden gemeen met het Ndanisch doch ook met het Oehoendoenisch. Volgens Soalekigi is er bericht gekomen, dat 3 Oehoendoni's van Doengbi te Zanepa enkele Zonggonao's beijd hebben. De troep Zanepa-Zonggonao's die met ons is meegetrokken danst onophoudelijk krijgisdansen om schadevergoeding in varkens en kauri's van de menschen te eischen. Soalekigi verzoekt me om eenige dagen hier te blijven, dan zal ik een gedeelte van de varkens-oorlogsschatting krijgen.

19 Juli 1941.

Boegoema-rug aan Zuidkant van de Beurong beklommen om te trachten uitzicht naar het Z.O. te krijgen, doch achter dezen rug is nog een tweede bergrug, die alle uitzicht ontnemen. Ten Zuiden van ons bivak blijken nog de resten overeind te staan van een door den stroom weggeslagen rotanbrug. Even verder stroomafwaarts is een nieuwe loopbrug gelegd, die echter nogal labiel is. Met bloote voeten kom ik er echter zonder uitglijden over heen. Naar het Oosten hebben we een fraai uitzicht; jammer dat het zicht Z.O.waarts belemmerd wordt door een tweede bergrug. Ook boven op de Boegoema-rug ligt nog een nederzetting op 2260 M. Gewoonlijk liggen de dorpen der Bergpanoes niet hooger als de 2000 M grens; daar boven wordt hun het leven waarschijnlijk te kil en guur. In Oema, een op N.helling van den rug gelegen nederzetting, tref ik een drietal personen aan, dat indertijd onze vivres hier naar toe heeft opgevoerd en nu ziek ligt. Ik neem hen mee naar het bivak om ze wat pillen te geven. De varkens als oorlogsschatting laten op zich wachten. De Zonggonaos dansen verwoed hun krijgisdansen om wat meer kracht achter hun eischen te zetten. Varkens verschijnen er echter niet.

20 Juli 1941.

Het was mijn bedoeling om vandaag te vertrekken, doch om Soalekigi een plezier te doen, blijf ik hier om een gedeelte der varkens als oorlogsschatting in ontvangst te nemen. Varkens komen er echter niet, hoe verontwaardigd de Zonggonao's ook dansen en schreeuwen, dat de Toean morgen vertrekt en dat de varkens er dus moeten zijn.

Het is prachtig zonnig weer. Onder het tentzeil is het een broeikastemperatuur, niettegenstaande ons bivak op 1950 M. b.z. ligt.

's Avonds om 8 uur in het hardstikke donker komt er zoo waar nog een varken, een deel der oorlogsschatting. De andere varkens komen volgens de personen van Doengbi, die het beest gebracht hebben, morgen. Bij groote kampvuren roosteren we het beest, dat heelemaal alleen

voor den Merah-merah is. Ofschoon ik direct niets met de schietpartij heb uit te staan, hebben de Zonggonaos toch drommels goed in de gaten hoe het hoort. Het eerste varken is voor den Toean; de anderen voor de Zonggonaos. Ik wil de brengers van het varken voor het dragen nog enkele kauri's als belooning geven, doch Soalekigi zegt, dat ik het niet moet doen, omdat dit geen gewoon varkensgeschenk is, doch een boete, omdat zij de Zonggonaos hebben bepijld.

21, Juli 1941.

Het is als op alle marschdagen weer om 4 uur 's ochtends reveille. Om 6 uur nemen we afscheid van onze vrienden te Oesahoe (Oesasiga), die ons zoo hartelijk hebben ontvangen. Boven op den rug bij Zinggilimi genieten we nog eens van het schitterende gezicht op het Oostelijk Bergland. Als een burcht staat de 4150 M hoge Koeliemiebet in het Oosten; de ochtendzon doet den hoekigen kamlijn in al zijn grilligheid des te sterkér uitkomen tegen den bloedrood gekleurden Oosterhemel.

Het is een grandioos gezicht, dit nieuwe land Beura, het stroomgebied van de Beurong. Doch we moeten nu Westwaarts. Adieu, Beura, dank voor al het moois en interessants wat je ons liet zien.

Ik hoop hier nog wel eens terug te komen! Ik geloof, dat we allemaal erg blij zijn naar huis te gaan.

We zijn nu al vanaf 9 Juni in het terrein. Ik verlang erg naar nieuws van de buitenwereld, de agenten naar een sigaret en de koelies naar Enarotali, waar ze kunnen uitrusten, hun zware vrachten afwerpen.

Soalekigi, Aimo en het grootste deel der Zonggonaos en Oehoendoenis blijven nog eenige dagen langer te Oesahoe in verband met de door Doergbe te betalen varkens en kauri's. Zij zullen mij, nadat de oorlogsschatting is ontvangen dan weer inhalen. Om half 2 heb ik ons bivak van 3 Juli j.l. aan de Kèmbènè bereikt. We hebben het voordeel, dat we nu op den terugweg de bivaks kant en klaar vinden en alleen de tentzeilen er over heen hebben te gooien.

22 Juli 1941.

6 uur afmarsch. Om precies half 8 is Bearo Zatea bereikt, de waterscheiding weer gepasseerd. De koelies loopen uitstekend. Men is hoogstens 10 minuten achter bij de spits. Men ruikt zijn stal, ofschoon het nog een lange weg is naar Enarotali. Om 12 uur ontmoeten we bij de samenvloeiing van Koemaboe en Komberaoboe een troep van 5 Miegani's met hun jachtbuit, bundels in bladeren gewikkelde dwergkangoeroe's, die men hier met honden gevangen heeft.

Voor 2 kauri's krijgen we 1 bundel met 5 van deze beesten. De Aimaroe's eten ze niet, maar voor onze begeleiders vormen zij een groote lekkernij. 2 u 05 bivak van 2 Juli j.l. aan de Waraboe. s' Nachts flinke regen.

23 Juli 1941.

6 uur den marsch in. Om 8 u 45 zijn we bij de Minaboe en weer in bewoond gebied. In de rivier op de groote rolsteenbanken houden we rust. Vrouwen slapen zoo maar bossen riet aan; dat 's vriendelijk. Tenslotte is het een groote troep van vooral vrouwen, die met ons samen de rivier stroomaf gaat naar Toesimigi. In een gloeiende zon bereiken we om 2 uur Doesandigi, de Ndani kampong, waar men ons bivak van 30 Juni j.l. nog niet heeft afgebroken.

Morgen blijf ik hier om nog wat ethnografisch onderzoek te doen. Het is de laatste Ndani-nederzetting op de route.

24 Juli 1941

Verbleven te Doesandigi. Soalekigi en Aimo komen om 10 uur uit Oesahoe in het bivak aan. Beiden hebben hun nieuwe vrouwen bij zich. Aimo zijn weduwe en Soalekigi tot

Het zijn ongeveer een twintigtal dwergkangoeroes.

mijn verbazing een andere vrouw, als die hij me eenige dagen geleden aanwees. Volgens hem eischten de ouders voor de vrouw, die hij eerst op het oog had, te veel kauri's, zoodat hij maar haar jongere zuster tot zich had genomen, die minder kostte. Over liefde gesproken .....

Een Miegani en Ndani hebben op een gegeven oogenblik een heftige ruzie. Volgens de eerste heeft de Ndani zijn dochter verkracht. In zijn woede laat hij zelfs tot groote schrik van de menigte, die als een zwerm bijen uit elkaar stuift een pijl op den Ndani afvliegen; doch deze mist doel. De rust is echter spoedig weer gekeerd, wanneer ik de driftige vader zijn pijl en boog afneem. Ik heb geen bezwaar tegen ruzie, maar niet vlak bij het bivak der gasten.

25 Juli 1941.

Om 6 u 15 gaan we op stap. Het heeft bijna de geheele nacht flink geregend, zoodat de paden zeer glad zijn en we enkele mooie glijpartijen te aanschouwen krijgen. Enkele Ndani's uit Doesandigi gaan mee naar Bilorai. Uit Beura zijn mat ons meegetrokken 8 personen nl. : 7 Oehoendoeni's en een Ndani. Zij zullen naar Enarotali meegaan om dit toppunt van beschaving in het Centrale Bergland uit eigen aanschouwing te leeren kennen. Onderweg ontmoeten we 4 Ekari's uit Waparaba, die op weg zijn naar Ielop, het gebied, waar we nu net vandaan komen. Men draagt vele zoutbrooden bij zich om deze daarginds te verhandelen. In Beura en Ielop komen zeer weinig zoutbronnen voor en bovendien moet het zout nog van een inferieure kwaliteit zijn. Ik geef hun elk een paar kauri's mee op hun verre tocht. Te Zoratapa halen we 1 blik katjang idjoe op, dat we indertijd bij gebrek aan dragers hebben moeten achterlaten. Om half 1 betrekken we bivak op het hoogtepunt boven Bilorai.

26 juli 1941.

Ik blijf hier vandaag om nog 1 dag te genieten van het schitterende panorama der Doraboe-vallei, dat we van dit hoogtepunt hebben. Het is inderdaad één van de fraaiste uitzichtspunten op de geheele route. Jammer is het alleen, dat het bijna den geheelen dag bewolkt blijft, zoodat van het Goeloemboeloegebergte niet veel te zien is. Om 2 uur n.m. begint het te regenen. We hebben de laatste dagen meer regen als daarvoor. Het bivak verheugt zich uiteraard in de belangstelling van de bewoners der nederzettingen in de buurt. Van Soalekigi krijg ik een groot stuk varkensvleesch; waar die het vandaan gehaald heeft mag joost weten. Enkele fraaie rotanmalienkolders kunnen hier worden ingekocht. Er zijn eenige splinternieuwe exemplaren bij, versierd met vogelveertjes aan het borststuk; pracht exemplaren van vlechtkunst.

27 juli 1941.

De Goeloemboeloe is geheel uit de wolken; de ochtendnevel in de dalen trekt langzaam op. Tegen den hemel in het Oosten teekent het silhouet van de Goeloemboeloe zich scherp af. Het is een wonderlijk steeds wisselend spel van tinten, dat de ochtendzon ons te genieten geeft. Langzaam aan maakt het vaalgrijs van de nacht plaats voor het sterker wordende licht van den dag. Het lichtrood der eerste stralen wordt sterker, rossig rood, vuurrood. Het is alsof de Oosterkim in vlammen staat. Dan, terwijl de laatste nevelflarden om de bergtoppen langzaam omhoog drijven maakt de roode gloed plaats voor lichtere tinten: oranje rood, oranje geel, licht geel. Een gouden ochtendzon overschijnt het landschap, waar alles schijnt te slapen. De rook uit de huisjes diep beneden ons, verspreid over de dalflanken, wijst op menscheijk leven. De groote Doraboe slingert zich als

een glinsterend lint door het landschap, nu eens zich verbreedend tot een rivier met eilandjes, dan weer zich vernauwend tot canonvormige klooven.

Hoe wonderlijk mooi en vredig is dit alles!

Dogindora, een der mooiste plekjes uit het Centrale Bergland, die ik ken. Nog eenmaal een blik over dit alles en dan duiken we in het regenwoud, naar huis, naar Enarotali, naar de beschaving.

Om half 11 zijn we bij ons bivak van 28 Jun jl.

De Aimaroes loopen kolossaal. Men ruikt het honk Masiga. We betrekken hier echter geen bivak, doch gaan door naar de Migoeaboe, waar we om 12 uur bivak opslaan. Een der agenten heeft koorts, zoodat het geen zin heeft om nog te trachten de waterscheiding te passeeren.

Ik ga morgen niet verder als Waniboega, de groote nederzetting van den Zelegani-clan. Op de heenreis heb ik er niet kunnen overnachten; de menschen hadden er toen reeds een bivak voor ons gebouwd.

28 Juli 1941.

Om half 6 nog in het schemerduister zijn we reeds op stap. Om 7 u 15 zijn we de waterscheiding gepasseerd en even later blikken we weer in het Kema-dal. Jammer, dat door de regen van vannacht de bewolking zeer sterk is en alle toppen in de wolken zitten. Om half 10 hebben we Waniboega bereikt. In het dorp blijken echter net 2 vrouwen overleden te zijn. Een der vrouwen is reeds bijgezet; de andere ligt nog in huis opgebaard. Er hangt een scherpe lijkenlucht. We marcheeren dus door en maken om 2 uur n.m. bivak bij den zoutbron aan de Zoaboe. Morgen kunnen we zonder moeite ons vivresdepot Masiga halen, waar 2 Veldpolitie-agenten zijn gestationeerd.

29 Juli 1941.

Om kwart voor zessen gaan we op stap. We zijn verlangend Masiga te bereiken, waar we 2 dagen zullen blijven teneinde e.e.a. te regelen. Om 7 uur is de rotanbrug bereikt. We zetten er een flink tempo in. De Zonggonaos brengen alle goederen veilig naar den overkant. Tezamen met de Zonggonaos en Oehoendoeni's gaat het in een groote optocht naar Zanepa, waar we eenigen tijd rust houden en riet ontvangen. De Zonggonaos zijn na een maand afwezigheid weer thuis. Wij trekken verder de Zanggetara op.

Op den top, waar we voor het eerst na 1 maand en 2 dagen weer uitzicht hebben op het 300 M beneden ons gelegen Masiga, waar vroolijk onze driekleur wappert, dansen we allen, Merah-merah, Politie, Aimaroe's en Bergpapoes, een oorverdoovende rondedans, waarbij alles wat blik is gebruikt wordt om het geluid en lawaai te verhoogen. Om even voor elfen trekken we Masiga binnen, waar Kimoegoealölö ons met een "aita,aita" opwacht. Te Masiga ligt de V.P.-agent Sardji ziek. Zijn linkerarm is sterk opgezwollen. Hij is nu vandaag voor het eerst koortsvrij. Volgens zijn verklaring is zijn arm reeds vanaf 16 Juli opgezet.

Na een nacht koorts was zijn arm den volgenden dag zoo dik als zijn dij. Doordat Kimoegoealölö voor 2 weken naar elders was vertrokken, kon men geen Miegani's overhalen om met een bericht naar Enarotali te vertrekken. Eerst na zijn terugkeer, zijn eergisteren enkele personen uit Masiga met een bericht voor den G.I.A. naar Enarotali vertrokken.

De arm is inderdaad sterk opgezwollen. Het eenige wat ik doen kan, is er natte compressen omheen leggen.

Als Sardji koortsvrij blijft, neem ik hem overmorgen mee. We kunnen dan den G.I.A. onderweg ontmoeten; dat is beter als hier zijn komst af te wachten. Te Masiga liggen persberichten tot en met 3 Juli. Ik ben blij weer eens wat van den buitenwereld te vernemen. Ook heeft Dardi met den Moni-postbode de indertijd gevraagde haan en kip voor Kimoegoealölö meegegeven. Deze heeft reeds een speciaal huis voor de beesten gebouwd.

30 Juli 1941.

Soalekigi hoort vandaag, dat hij $1\frac{1}{2}$ maand geleden vader is geworden van een zoon. Soalekigi vraagt me dezen een naam te geven. "Piet Hein" heet de zoon voortaan.

Ik zeg Soalekigi om morgen maar direct naar Koegapa te vertrekken, omdat hij zijn zoon wel zal willen zien. Doch dat weigert hij! Samen uit samen thuis! Twee dagen later is Soalekigi echter toch vooruit gegaan. Niet uit verlangen naar zijn zoon en de jonge moeder, doch omdat hij vernomen had, dat er te Koegapa een varkensfeest zou worden gehouden. Varkens en kigi's zijn in dit gebied belangrijker als vrouwen en baby's.

31 Juli 1941.

Regeling der vivres. Een gedeelte der vivres neem ik mee terug naar Enarotali; 430 K.G. vivrës laat ik hier achter onder de bewaking van Kimoegoealolé. Het ligt in mijn bedoeling in October of November a.s. met deze vivres een tocht naar Biandora en West-Kemandora te maken.

Kimoegoealole krijgt voor zijn gastvrijheid een bijl, kapmes, een kleine hoeveelheid kauri's en een $1/4$ blik zout, dat we nog over hebben.

's Middags houden de Aimaroe's een afscheidsdans, die aanstekelijk werkt, want ook de agenten en de Miegani's doen er tenslotte met groot kabaal aan mee.

1 Augustus 1941.

Kimoegoealolé huilt tranen met tuiten bij het afscheid; slaat zich nu en dan met een harde klap op het voorhoofd en snikt "Aita, aita" (vader). Zijn jongste zoon-tje gaat mee naar Enarotali. Hij zelf zal later komen om 2 geiten mee te nemen, die ik hem beloofd heb. Nu kan hij niet mee, omdat er weer eenige onderlinge bepijlingen hebben plaatsgehad tusschen menschen van Boegiziga en Izandora. Te Boegiziga, dat we om 9 uur bereiken, liggen eenige gewonden van de schietpartij van eenige dagen geleden.

Een lichtgewonde met een pijlschot dwars door zijn linker bovenarm heen, een ander met een schot in zijn zij. Tusschen Boegiziga en de Izandorani's schijnen reeds vroeger oneenigheden te hebben plaatsgehad. Volgens bericht is een der hoofden van Izandora gedood.

We moeten vandaag langzaam loopen in verband met den zieken agent. Om half vier maken we bivak aan den linkeroever van de Debaboe. In verband met het varkensfeest te Koegapa gaat Soalekigi verder; ik geef hem een briefje voor den G.I.A. mee.

2 Augustus 1941.

Vandaag krijgen we den klim naar het Maratarazadel. In Izandora is alles vanwege de bepijlingen nog in oorlogsstemming, te bemerken aan de vele personen, die er in rotanmalënkolder rond loopen. Om half 12 heb ik ons bivak van 12 Juni j.l. even beneden de waterscheiding bereikt, waar ik den G.I.A. met een troep van 3 agenten en 9 koelies aantref. De G.I.A. heeft enkele uren geleden Soalekigi ontmoet met mijn brief. Als enkele uren later de zieke agent arriveert, kan deze direct verbonden worden.

3 Augustus 1941.

De dokter acht het beter om Sardji vandaag een dag rust te geven. Ik zend daarom het grootste deel der agenten en koelies door naar Araboebivak en blijf zelf in bivak achter met den G.I.A. en den zieken agent.

Samen uit, samen thuis!

4 Augustus.

In verband met den zieken agent loopen we vandaag maar enkele uren. Bivak "koelit kajoe" aan de Jemboboe is na 2 à $2\frac{1}{2}$ uur bereikt.

5 Augustus 1941.

Om 6 u 30' den marsch in. Het water van de Ara is sterk gedaald. Bij de hangbrug scheelt het peil

ongeveer 2 M met den waterstand op 11 Juni toen ik naar Masiga vertrok. Zonder moeite kunnen we de rivier doortrekken en de nog gammeler geworden rotanbrug links laten liggen.

Te Ibowosiga het eerste dorp in de Ara-vallei maken we bivak. In het bivak hebben we veel aankoop van Ekari's, die ons petaten, kladdi, riet en bajem verkopen. De bergen en heuvels liggen achter den rug, alleen nog de Maratara-vlakte scheidt ons van het Ara-bivak.

6 Augustus 1941.

Onze laatste marschdag. Morgen hoeven we niet meer te loopen en kunnen zoo maar in de prauw stappen.

Wat een luxe! De vlakte is doordat het in langen tijd niet gerègend heeft weinig modderig en daardoor goed beloopbaar. Met de koelies zet ik er een flink tempo in, zoodat de spits na precies 3 uren marcheeren ons basiskamp bereikt. 1½ uur later is ook de achterhoede binnen. Het basiskamp ziet er keurig uit. Er is zelfs een theehuisje met een van blikken gemaakte groote stoof, die een flinke warmte uitstraalt. Het water van de Ara is op dit punt bijna 3 M. gezakt. De "P.J." kan daardoor het bivak niet meer bereiken en moet ver stroomafwaarts wachten.

De verbinding wordt onderhouden door de orembaai, die, zij het dan door de vele boomstammen in de rivier met moeite, het basiskamp nog kan bereiken.

De ploeg agenten en Aimaroes, die ik enkele dagen geleden vooruit gestuurd heb, is net vanochtend vertrokken. De orembaai komt om 1 uur in bivak terug.

7 Augustus. 1941.

Een gedeelte der agenten en de koelies, die met me mee zijn geweest naar het Oosten vertrekken vandaag naar Eharotali. De anderen vertrekken morgen. Een deel moet overland tot aan het punt, waar de P.J. ons opwacht.

Met den dokter stap ik in de orembaai. De P.J. is nog niet op de afgesproken plaats gearriveerd en dus besluit ik maar door te gaan per orembaai. De koelies laat ik hier wachten met een agent. Om 11 uur ontmoeten we de "P.J.", die eerst de komst van het vliegtuig heeft afgewacht om de post te kunnen meenemen. Ik laat de motorboot doorgaan om de koelies af te halen en zelf zetten we de reis per orembaai voort. Omdat er op het meer veel golfslag staat, ga ik met den dokter overland verder.

Er is door de droogte aan den geheelen Oost-oever een op sommige plaatsen wel 250 M breed strand ontstaan, zoodat we snel opschieten en niet wegzakken in den anders zoo zachte bodem. Om half vier ben ik thuis na een afwezigheid van 2 maanden op 2 dagen na. Er is veel veranderd. Het oude hoofdbivak is afgebroken, doch de Bergpapoos zijn niet veranderd. In troepjes komt men de heuvel afrennen om me te groeten. Het doet me toch goed zoo hartelijk verwelkomd te worden. Ook de genezen Kebopatiënt is er en toont me met trots zijn genezen been.

Ik ben blij thuis te zijn en weer verbinding met de buitenwereld te hebben, ondanks den oorlog, ondanks de spanning in de Pacific.

Ik ben ook verheugd, dat de Oostpatrouille tot een goed einde is gebracht en dat er thans weer een witte plek minder op de kaart staat.

HOOFDSTUK II

Bevolking.

Over de bevolking in de bezochte gebieden maakte ik enkele aantekeningen, die ik in dit hoofdstuk moge weergeven. Uiteraard maken deze, waar het hier slechts een verkenningsstocht betrof en mij derhalve den tijd voor een diepergaand onderzoek ontbrak, geenszins aanspraak op volledigheid.

Alvorens verder te gaan, lijkt het mij teneinde begripsverwarring te voorkomen noodig de beteekenis van de begrippen "stam" en "clan", zooals ik deze in dit hoofdstuk gebezigd heb, in het kort nader uiteen te zetten, vooral ook omdat in de Indische ethnografie geen algeheele overeenstemming in het gebruik der beide termen bestaat.

Onder "stam" zou ik willen verstaan, de grootste natuurlijke eenheid gekenmerkt door gemeenschap van taal en zeden, waarbij speciaal op het eerste, de eenheid van taal, den nadruk moet worden gelegd. Het is thans nog niet duidelijk of de verdeeling der bevolkingsgroepen in taaleenheden wel de juiste is, vooral omdat de grenzen dier taalgebieden geenszins samenvallen met de ethnologische grenzen en ook de bevolking zelf het verschil in taal van minder essentieel belang acht als het onderscheid in zeden en gewoonten der groepen. Voorhands echter dienen we om een systeem in de chaos van groepeerings in de Bergpapoe-maatschappij te verkrijgen een onderscheiding in taaleenheden te maken, hoewel - ik merkte dit boven reeds terloops op - de bevolking deze onderscheiding dikwijls niet zoo aanvoelt, dan wel een andere indeeling maakt.

Zoo noemde - om dit laatste met een voorbeeld toe te lichten - een persoon te Beura, behoorend tot de Noelimi-clan van de Oehoendoenistam, zich ook een Moni. De Noelimi's spreken echter een heel ander taal als de Moni's; hun zeden en gewoonten echter komen veel met die der Moni's overeen. Een onderdeel van den stam is de "clan", de "toema", zooals dit stamonderdeel bij de Ekari's en Moni's is geheeten. De "toema" of clan is dus een verdeeling binnen den stam. Het begrip "toema" komt overeen met het begrip "clan" van elders, de eenheid met unilaterale afstamming, al is veelal door de uitgebreidheid der groep de clan-eenheid minder hecht en verslapt, terwijl voorts de gemeenschappelijke afstamming veelal op een fictie berust.

De "toema" in het Bergland is genealogisch en de afstamming patriarchaal. Met uitzondering van de Ekari's, is bij de andere stammen, die ik thans in dit gedeelte van het Centrale Bergland ken - n.l. de Moni, Ndani, Daoewa, Oehoendoeni, Woda Mo - het clanverband veel hechter als het stamverband. Vraagt men een persoon wat voor iemand hij is, dan zal hij steeds zijn "toema" (clan) opgeven en niet den stam, waartoe hij behoort.

Een Ekari echter zal desgevraagd steeds zijn stam noemen, en men moet wel uitdrukkelijk naar zijn "toema" vragen voordat hij de naam van zijn clan noemt. Na de hulp der Zanepa-Zonggonao's merkte Soalekigi, die zelf een Zonggonao is, op, dat hij bij zijn eigen clangenooten wel invloed had, doch niet bij andere clans der Moni's.

De beteekenis van den stam is door het zelfstandiger worden van den clan verbleekt.

Gedurende de gemaakte verkenning werd het gebied van 6 stammen ieder met een eigen taal doortrokken:

1. Ekari-stam in Aradidè, de Ara-vallei
2. Woda Mo (Wolani) aan de Izaboe
3. Moni's of Miegani's in Kemandora en Dogindora
4. Ndani in Oost Dogindora en Oost Beura
5. Daoewa in West Beura
6. Oehoendoeni in Beura en Ielop.

1. EKARI: De Ekari's komen meer in het Westelijk gedeelte van het Centraal Bergland voor rond de Wissélmeren, in Mapia in het Z.O., aan de Siriwo in het N.W. De meest Oostelijke grens wordt gevormd door de Dawé(E) of Izaboe-rivier (M) a) Gegevens over dezen stam, welke vooral rond de eigenlijke meren haar wooncentra heeft, moge ik ter andere plaatse vermelden, aangezien dit buiten het kader van dit verslag dezer verkenningstocht valt. Speciaal de Ekari-stam vormt het studie- en bestuurs-object van den bestuursambtenaar te Enarotali.

Over de minder bekende en minder bestudeerde stammen sub. 2 tot en met sub. 6 moge ik in de volgende bladzijden een en ander vermelden. Behalve over de Moni's is nagenoeg niets over deze stammen bekend. De Daoewa-stam is zelfs door vorige onderzoekers nimmer genoemd, laat staan bestudeerd.

2. DE WODA MO of WADA MO: Het centrum der Woda Mo is Biandora, het stroomgebied der Biaboe, de boven-Wapoga.

Verder zijn in Izandora enkele nederzettingen van Woda Mo, of Wolani, zooals zij door de Moni's worden genoemd. Biandora het gebied ten Noorden van Wandai, aan den anderen kant der Noordelijken keten, werd voor de eerste en laatste maal gedurende een vierdaagsche tocht vanuit Wandai bezocht door den mantri-topograaf Moh.Saleh der K.N.A.G.-expeditie 1939. Zooals in het Journaal vermeld, werden op deze tocht enkele Woda Mo ontmoet en was ik in de gelegenheid een woordenlijst van hun taal op te stellen. Ofschoon het in mijn bedoeling ligt dit gebied binnen eenigen tijd met de te Masiga achtergelaten vivres te bezoeken, zoodat meer gegevens over land en volk kunnen worden gegeven, zoo moge ik toch nu reeds hieronder eenige korte op de pas gemaakte verkenningstocht gemaakte notities over dezen merkwaardigen stam vermelden. Deze stam wordt door de Ekari's Woda Mo genoemd, door de Moni's Wolani of Boani.

Voor de meer Westelijk wonende Woda Mo noemde ik de naam Ousè. Behalve in Biandora en de enkele nederzettingen in Izandora komen er naar de mededeelingen mijner zegslieden nergens anders in dit bergland Woda Mo's voor. Het stamgebied is dus veel minder uitgestrekt als dat der Ekari's of Moni's, terwijl volgens mijn zegslieden de stam in zielental veel geringer moet zijn als een der andere stammen in dit bergland, op de Daoewa's na. Clans van dezen stam zijn: Majani, Doeggepa, Warapa, Odèpa (Olèpa), Jokapa, Kérépo, Irapa, Worozepa, Koberao b), Moenipa, Tajapa, Sabisani, Mamoepe, Dararapa. De taal der Woda Mo vertoont een bijzondere merkwaardigheid nl. dat zij een zeer groot aantal woorden gemeen heeft met het Ekarisch en een kleiner aantal met het Monisch. Voor den Ekari of voor den Moni is deze taal echter onverstaanbaar.

De taal doet mij eenigszins aan het Ekarisch denken, zonder dat men echter kan spreken van een dialect der Ekari-taal, zooals dit b.v. bij de Jabi's het geval is. Ik was op deze tocht in de gelegenheid een woordenlijst op te stellen, welke hierachter (pag 101) is weergegeven. Een woordenlijst van de taal der Woda Mo was tot dusverre niet bekend. De Woda Mo zelf beschouwen hun taal eveneens als een aparte taal. Zij zelf zijn noch Ekari's noch Moni's, doch Woda Mo, een aparte stam.

Noot a) Zie K.V. pag. 63

b) Niet te verwarren met den clan van denzelfden naam van den Moni-stam.

Ook de Ekari's beschouwen hen als een aparte stam: de naam Woda Mo, waarmede de Ekari's hen betitelen wijst er op, dat zij de Woda Mo als een bepaalde soort of groep der Moni's beschouwen a). De Moni's, die dezen stam aanduiden als Wolani of soms ook wel Boani, beschouwen hen echter niet als behoorend tot de Moni's, doch evenmin zijn zij Ekari's. Soalekiki noemde mij de naam van Kapaoekoe-Moni b). Een merkwaardige naam, die op een vermenging van den Ekari (Kapaoekoe)- en Moni-stam zou kunnen wijzen. Des te merkwaardiger echter, omdat juist door de bevolking zelf een scherp onderscheid gemaakt wordt tusschen den Ekari en den Moni en huwelijken tusschen beide stammen streng verboden zijn.

Eigenaardig is echter, dat, zooals boven reeds vermeld, ook de taal woorden met het Ekari'sch en Moni'sch gemeen heeft. Zou toch ondanks de scherpe scheiding tusschen Ekari's en Moni's juist in deze Woda Mo een vermenging der beide stammen hebben plaatsgehad?

De Woda Mo's en Moni's trouwen onderling. Huwelijken met Ekari's zijn echter verboden. De Woda Mo doet wat zijn houding betreft meer aan den Moni als aan den Ekari denken. De zelfverzekerdheid in zijn houding herinnert aan den Moni; hij is gereserveerd in zijn belangstelling in tegenstelling met den Ekari, die dikwijls hinderlijk nieuwsgierig kan zijn, hoewel hij weer minder achterdochtig is als deze laatste. Ook wat zijn lichaamslengte aangaat, komt de Woda Mo meer den Moni als den Ekari nabij. Het aantal personen van groote lichaamslengte is overwegend.

Zooals in de Inleiding vermeld, ligt het in mijn bedoeling in October of November a.s. een tocht naar het gebied der Woda Mo, Biandora, te maken, zoodat ik dan hopelijk in de gelegenheid zal zijn meer gegevens over dezen stam te verzamelen. De hierboven vermelde gegevens zijn dan ook slechts als eenige voorloopige korte notities te beschouwen.

3. MONI OF MIEGANI: Het gebied, waar de Moni's voorkomen wordt in het Oosten begrensd door het Goeloemboeloe-gebergte en in het Westen door de Izaboe. Westelijk van deze rivier en Oostelijk van de Goeloemboeloe komen geen Moni's meer voor. De Izaboe vormt de grens tusschen de 2 groote stammen in dit gedeelte van het Centrale Bergland: de Ekari's en de Moni's c). Rond de Wisselmeren treft men, zooals bekend, de twee kleine Moni-enclaves van het Koegapa-complex en te Itodah aan. Ook in Doemadora komt deze stam voor, doch dit gebied is meer een overgangsgebied, aangezien hier ook Ekari's en Oehoendoeni's voorkomen. Volgens de bevolking zou Dogindora, het stroomgebied der Doraboe, het stamland der Moni's zijn van waaruit deze stam zich verder verbreed heeft naar het Westen en Z.W. De Moni's in Kemadora en Dogindora zijn daar vooral bekend onder den naam van Miegani's; de naam "Moni" kent men er echter ook d). Aangezien Dogindora en Kemadora de beide hoofdcentra van dezen stam zijn, ware het beter van Miegani in stede van Moni te spreken zooals tot dusverre steeds gedaan werd. In de nederzettingen van het Koegapa-complex en te Itodah spreekt men echter nooit van Miegani, doch altijd van Moni. Over den naam "Moni" nog het volgende. In West-Beura noemde iemand behoorend tot den Noelini-clan van den Oehoendoeni-stam zich, hoewel hij een heel ander taal sprak, zich ook een Moni. Ofschoon

Noot: a. Het Ekari'sche "Mo2 is de benaming voor den Moni-stam

b. Zie ook K.V. pag 61/62

c. Zie K.V. pag. 63

d. Migani is dus geen clan van den Moni-stam, gelijk Leroux in zijn Journaal schrijft (zie ddo. 11 October 1939).

mijn zegslieden Soalekigi en Aimo ontkennen, dat hij een Moni was, heb ik - hoewel ik dit later nergens bevestigd heb gevonden - het idee, dat men met "Moni" ook wel aanduidt alle Bergpapoe-stammen met uitzondering van dien der Ekari's m.a.w. tegenover den Ekari-stam stelt men alle andere bergstammen onder den naam "Moni". De scheiding tusschen de Ekari's eenerzijds en de andere bergstammen anderzijds is inderdaad veel scherper als tusschen deze laatsten onderling. Zoo vindt b.v. bij de Ekari's het huwelijk steeds binnen den stam plaats, terwijl andere bergstammen ook veel buiten hun stamverband met leden van een anderen stam huwen. In het Journaal vindt men een voorbeeld dat een Ekari met een Ndani-vrouw gehuwd was. Dit is echter een zeer groote uitzondering.

Rond de meren in het eigenlijke stamland der Ekari's zal men iets dergelijks nimmer aantreffen. In van het eigenlijke stamland ver verwijderde streken zooals in het beschreven geval, verwatert echter, vooral indien de personen zich in dat gebied vestigen, de adat al spoedig. In zulk een geval behoort de persoon in kwestie dan ook niet meer tot zijn vroegeren stam, doch is in het nieuwe stamverband opgenomen. Over de Moni's of Miegani's heb ik in andere rapporten reeds het noodige vermeld, zoodat ik daarnaar verwijzen moge en in het onder volgende kort zal zijn.

De Moni's zijn over het algemeen lang van stuk.

Merkwaardig is echter, dat de Soesouni's en Emani's, die ik te Zawenepa en Zoeboega aantrof, klein van stuk waren en eerder op Ekari's als op Moni's geleken.

Soesouni's en Emani's zijn 2 clan der Migani's. of Moni's. De nederzettingen der Migani's zijn meestal bewoond door één clan, soms door twee "toema". De clan is dan tevens een territoriale eenheid, doch deze band wordt door de bevolking niet als hoofdzaak gevoeld en is secundair.

Primair blijft de genealogische eenheid van den clan. De clangenooten voelen zich onderling verwant, ook al berust de onderlinge verwantschap en afstamming dikwijls op een fictie. Wat de verhouding tot de andere stammen betreft, moge het volgende worden vermeld. Over de houding tusschen den Ekari en den Moni moge ik naar elders verwijzen. Opgemerkt zij slechts, dat de Migani den Ekari met een zekere minachting behandelt. Tegenover de andere stammen is dit echter heel anders. De Moni's en Oehoendoeni's, die ik bij me had, hadden speciaal voor de Ndani's een groote achting, zoo zelfs, dat men soms kan spreken van een stille eerbied van den Moni voor den Ndani. Huwelijken tusschen Moni's en personen van andere stammen, behalve de Ekari's, komen veel voor. Over het ruilverkeer der stammen onderling moge ik verwijzen naar pag. 51

Hier moge thans het afstammingsverhaal der Moni's volgen, zooals ik het uit den mond van Soalekigi vernam. De Moni kent vele verhalen over de "mone wigija" (voorouders), die merkwaardigerwijs allen verhalen van een zekeren verwantschap van den Moni met zijn blanken broeder in Soerabaia. Ook dit verhaal is er een voorbeeld van. Ik geloof niet, dat dit verhaal verdraaid is in dien zin, dat het "Westerschen" invloed heeft ondergaan. Reeds lang vóór de Bestuursinvloed zich in dit gedeelte van het Bergland kon doen gelden, kreeg Bijlmer in 1936 bij de eerste aanraking met de Moni's een dergelijk verhaal te hooren. Evenmin geloof ik hier te doen te hebben met een kwestie van zelfverheffing van den Moni tegenover ons, aangezien ook later Kigimoaja mij het zelfde verhaal wist te doen.

Verteller: Soalekigi, bevestigd door Kigimoajakigi.

"Heel vroeger was er in Dogindora, op de

plaats, waar nu de Soaleboe stroomt, slechts een kleine bron. Op zekeren dag rees het water van den bron en hieruit steek een kind op van de männelijke kunne, welk aldus uit het water werd geboren. De jongen groeide voorspoedig op en toen hij volwassen was, huwde hij een Aombo-mina (mina=vrouw). Uit dit huwelijk werden 5 joncvens en een meisje, Sitoegoemina geheeten, geboren. Het meisje was de jongste uit het gezin. De jongste broeder heette Bondégékimégamé; de eene jongste heette Aibotigi. De 5 broeders en Sitoegoemina - over de ouders zwijgt het verhaal verder - woonden te Mijagambili. Zij legden er groote tuinen aan, waarin zij kladdi plantten. Toen de kladdi rijp was, vulden zij er hun draagnetten mee en trokken er met hun zessen (de 5 broers en het meisje) op uit om op koesoe's (buideldieren) te jagen.

De honden namen zij mede op de jacht. Op een kaal heideachtig terrein gekomen, bouwden zij er een hut.

De 5 broeders trokken verder om met de honden op koesoe's te jagen; Sitoegoemina bleef achter om voor het eten te zorgen. Met een steenen bijl ging zij er op uit om hout te kappen, doch er was geen goed brandhout te vinden. Slechts één groote boom stond er; verder bestond de geheele omgeving slechts uit laag struikgewas.

De groote boom, die er stond, was een "sibo" (si=vagina; bo=boom). Sitoegoemina besloot deze boom te vellen. Na 3 slagen viel de woudreus met donderend geraas om. Tegelijk stak er plotseling een geweldige storm op, de aarde schudde, rotsen spleten en alle menschen waren bang. Toen de storm was gaan liggen, bleek het kleine bronnetje een rivier te zijn geworden de Soaleboe. Voorts bleek, dat de bladeren van den gevelden "sibo" alle veranderd waren in kaurischelpen.

Hoe groot was Sitoegoemina's verwondering, toen zij dit alles aanschouwde. Vlug vulde ze al haar draagnetten, die zij voor de jachtbuit had meegebracht, vol met kaurischelpen, zoodat zij tenslotte 5 volgevulde nettasschen had, welke zij ophing aan een tak van de "sibo", die ze in den grond stak. Toen de 5 broeders thuis kwamen, troffen zij hun zuster niet in de hut aan.

Ook was er geen vuur in de hut, zoodat zij het koud hadden en boos waren op Sitoegoemina.

Zij riepen luidkeels om het meisje, dat zich op eenigen afstand bij de "sibo" bevond. Sitoegoemina antwoordde, dat zij niet in de hut kon verblijven, omdat zij de menstruatie had. De broeders waren boos en zeiden haar, dat zij het menstruatiehuisje dan maar zelf bouwen moest. De jongste broer Bondegekimégamé echter kreeg medelijden met zijn zuster en besloot haar bij het bouwen van het hutje behulpzaam te zijn. Doch er was geen boomschors voor het indekken van de hut te vinden.

Slechts een smal reepje schors lag er op den grond. "Dat is voldoende", zei Sitoegoemina. Zij legde het reepje op de hut en ziet, door Sitoegoemina's tooverkracht, blijkbaar verkregen door het kappen van de "sibo", was opeens de geheele hut ingedekt met boomschors.

Het vuur, dat Sitoegoemina aanraakte, werd door haar wonderlijke kracht een groot vlamvend houtvuur.

Groot was de verbazing der broeders, die hun boosheid spoedig vergeten waren. Ook zij vulden ieder hun draagnet met kauri's van de "Sibo". Na eenige dagen op jacht te zijn geweest, ging men naar huis met de geschoten koesoe's en de kauri's. Thuis gekomen bouwden de broeders en het meisje een nieuwe woning en wederom door Sitoegoemina's wonderkracht werd het huis de grootste en stevigste woning in de nederzetting. Doch na eenigen tijd stierven er in de nederzetting veel menschen.

Om de booze geesten tevreden te stemmen slachtte men vele varkens en verrichtte diverse bezweringen (bailia M). Doch dit kostte allemaal kaurischelpen en zoo slinkte langzamerhand de voorraad kigi's van de 5 broeders en hun zuster aanzienlijk. Op een dag stal de oudste broer van zijn zuster een bijzonder fraaie en groote kaurischelp, de Simbai Sombai geheeten, om er een varken voor te koopen, dat geslacht moest worden om de geesten tevreden te stellen. Sitoegoemina was bijzonder bedroefd over het verlies van deze groote kaurischelp en sneed ten teeken van rouw haar linkerpink af. Met de overgebleven karuischelpen verliet zij haar kampong en trok weg in Z.W.-richting de bergen in. Na de Bondégépigoe overgetrokken te zijn, kwam zij in Doemandora en Delano.

Zij trok verder naar het Westen. Op de plaats, waar nu het Paniaimeer is, was slechts een kleine plas, doch toen zij er haar voeten neerzette, werd deze plas een groot meer. Nog verder trok zij naar het Westen, naar het geheimzinnige "Soerabaja"-land. De kigi's nam zij met zich mede. Derhalve vindt men thans in dit bergland geen kigi's meer, doch deze komen nu allemaal uit het "Soerabaja"-land. Sitoegoemina leefde verder onder de Soerabajabevolking. Mogelijk zijn de "Soerabaja-méné" afstammelingen van Sitoegoemina.

4. N D A N I: Naast de naam "Ndani" (klemtoon op de laatste syllabe), hoort men soms ook "Nlani". a) De verwisseling van de d en l is in de Bergpapoetalen in dit gedeelte van het Centrale Bergland geen zeldzaamheid. In de taal der Ndani's beteekent het woord ndani "warm". Op onzen tocht werden Ndani's ontmoet in Oost-Dogindora, Oost-Beura en Ielop. Het aantal Ndani's, dat in deze gebieden woont, is echter betrekkelijk gering. Het stamland van dezen stam is het stroomgebied van de Baliem. Een der grootste en belangrijkste nederzetting aldaar moet Niengiembra zijn, het bij de Migani's bekende Mboembamba, waarover de Migani steeds met een zeker ontzag spreekt. De reden van dit laatste is mij niet bekend geworden.

Clans van den Ndani-stam zijn: Korea, Lawia, Moerriep, Taboeni, Wakkélékoà, Moerikaja, Wondataboeni, Jowani, Lombilik, Zamingga, Wojawanena, Tobolom.

Van de taal der Ndani werd gedurende deze tocht een woordenlijst opgesteld. Tot dusverre bestond er slechts een korte door Leroux opgemaakte lijst van de namen der lichaamsdeelen in het Ndanisch. In tegenstelling met het Ekarisch en Monisch is het Ndanisch geen vocalische taal, doch in deze laatste taal eindigen veel woorden op consonanten. In het Ekarisch en Monisch, gelijk bekend, eindigen alle woorden op een klinker, nimmer op een medeklinker. Ik beschik niet over woordenlijsten van de taal der stammen aan de Baliem, welke de Archbold-expeditie bezocht heeft, zoodat niet kon worden nagegaan of de Ndani-bevolking in Oost-Dogindora en West-Beura tot den zelfden taalstam als die aan de Baliem behoort.

Volgens de bevolking echter zou dit laatste inderdaad het geval zijn.

De bewoners der Swart-vallei, de Timorini's, behooren tot den zelfden taalstam als de Ndani's. Een zeer beknopte mij ter beschikkingstaande woordenlijst der Timorini's toont aan, dat de Ndani-taal zooals ik die op teekende en de Timorini-taal slechts dialectische verschillen vertoonen (zie verder pag. 110) De Ndani's komen dus over een zeer uitgestrekt gebied in het bergland voor. De Ndani heeft in zijn houding een groote zelfverzekerdheid. Het gereserveerde in zijn belangstelling, de waardigheid, waarmede hij zich beweegt doet eenigszins aan den Moni denken al zijn zij veel minder

luidruchtig en ostentatief als deze en vooral als de Ekari's. Door de andere stammen wordt de Ndani met groote achting behandeld. De gemiddelde Ndani is groot van stuk en maakt allerminst den indruk van pygmae of pygmoïde te zijn, gelijk b.v. wel met de Ekari's het geval is.

Uiterlijk verschilt hij sterk van de meer Westelijk in Kemandora en rond de meren wonende Moni's en Ekari's. De Ndani valt allereerst op door het circa 10 tot 20 c.m. lange kroeshaar, dat in strengen is gevlochten en dan hoog is opgeslagen onder de nettasch, die op het hoofd is gelegd, waardoor het geheel den indruk wekt van een miniatuur tulband. Soms heeft men een apart hoofdkapje. Door een bewerking met damar en klei wordt het van nature korte kroeshaar in lange strengen gevlochten. Van de volwassen mannen heeft bijna iedereen een ringbaard. In tegenstelling met de Ekari's en Moni's in het Westen loopt nagenoeg niemand der volwassen mannen blootshoofd, doch heeft, ook al draagt hij niet het gebruikelijke lange haar, steeds zijn draagnet of het hoofdkapje over zijn hoofd geslagen.

Meer als in de Westerlijker streken treft men bij de Oostelijke stammen in Oost-Dogindora en Beura het zwart verven van het gezicht met verbrande damar aan; ook de vrouwen en meisjes verven zich veelvuldig. De Ekari-vrouw daarentegen verft zich nooit. Het geheel, de miniatuur tulband, waarboven nog dikwijls de groote mutsen van kasuarieveeren, het glimmend zwart geverfde gelaat en de zwarte ringbaard van gekroesd haar, geeft den Ndani een martiaal uiterlijk. De Ndani's in Oost-Dogindora en West-Beura dragen hun peniskoker steeds omhoog in tegenstelling met de meer Oostelijke stammen, welke de schaamkoker met naar beneden gerichte bocht dragen. In Ielop zag ik één persoon een Ndani met een naar voren gebogen peniskoker. Hij woonde in Ielop zelf en was niet van elders afkomstig. Algemeen is deze dracht in dat gebied echter niet. Aan de Baliem moet - volgens de bevolking - deze dracht echter veel voorkomen, hoewel de enkele photo's der Archbold-expeditie, geplubliceerd in "The Nationaal Geographic Magazine (Maart 1941), doen zien, dat daarnaast ook de in de meer Westelijke streken gebruikelijke wijze van dragen van den peniskoker veel voorkomt. Opgemerkt moet nog worden, dat bij de Ndani's en bij de stammen in Beura de band om den Peniskoker op te houden een circa 4 à 6 c.m. breede band van een ruw geprepareerde grassoort is in tegenstelling met de Westelijke stammen, waar enkele dunne touwtjes dienst doen om den schaamkoker op te houden.

De Ndani-vrouwen zijn van die vrouwen der andere stammen direct te onderscheiden door de eigenaardige rokjes, welke bij geen der andere stammen voorkomen.

Gelijk bekend dragen de Ekari-vrouwen schortjes van ruw geprepareerde gnémoe-bast. Bij de Moni-vrouwen wordt in de dracht onderscheid gemaakt tusschen die der gehuwde vrouwen en die der jonge meisjes. De eersten dragen rokjes van geprepareerde boombast, de laatsten van afhangend ruw touw. Ook bij de andere stammen der Daeowa, Oehoendoeni en Woda Mo is dit het geval. De Ndani-vrouwen en meisjes echter hebben een schaamschortje van zeer fijn en dun touw, ongeveer ter dikte van ons "tali rami" (bindgaren). Evenals bij de Migani's zijn de nederzettingen der Ndani's meestal bewoond door één clan. De huizen der Ndani zijn van het ronde model met het kegelvormige toeloopende dak. Ook in Kemandora, waar zich enkele Ndani's tusschen de Moni-bevolking hebben gevestigd, hebben deze veelal vastgehouden aan den ronden huizenbouw. Zoals bekend kunnen de Westelijke stammen

als de Moni's, Ekari's en Woda Mo's deze ronde huizenbouw niet.

Huwelijken tusschen Ndani's en de andere stammen, met uitzondering van de Ekari's, komen veel voor.

In het Journaal vermeldde ik echter mijn ontmoeting met een Ekari, die zich in Ielop gevestigd had en gehuwd was met een Ndani-vrouw. Dit is echter een zeer groote exeptie. Wat de verhoudeing van den Ndani tot de andere stammen betreft, vermeldde ik reeds, dat de Ndani door andere stammen met een groote achting wordt behandeld. In het ruilverkeer, vooral de zouthandel, speelt de Ndani een belangrijke rol. Ik move echter verwijzen naar de gegevens hierover op pag. 51

5. DAOEWA OF DAUWA: De Daoewa of Dauwa-stam met het accent op de eerste lettergreep - heeft zijn woonplaats in West-Beura, terwijl ook in Ielop Daoea a) voorkomen.

Het gebied in West-Beura is gelegen aan den Noordkant van de Beunong en strekt zich uit van de Jéfalorong (Sajaboe) tot aan de Odoelorong (Doekoeloeboe).

Aan de Zuidzijde van de Beurang komt deze stam niet voor. De stam der Daoewa is een der kleinere stammen in het bergland. Hij bestaat slechts uit zeven clan's n.l. Moberaambò, Lobta, Kijéroekwie, Kéribkoe, Oesoekwa, Dombéo en Wojò. Ik was in de gelegenheid om over de taal der Daoewa's een woordenlijst op te stellen.

Tot dusverre bestond van dezen pas ontdekten stam der Daoewa geen woordenlijst. De taal heeft vele woorden gemeen met het Ndanischen een kleiner aantal woorden met het Oehoendoenisch. Wij hebben hier dus iets dergelijks als we met betrekking tot de taal der Woda Mo's vermeldden. Zou in de Daoewa's de vermenging van de twee groote stammen der Ndani's en Oehoendoeni's hebben plaatsgehad. Wat hun materieele en geestelijke cultuur betreft verschilt de Daoewa niet van de andere stammen in Beura n.l. de Oehoendoeni's en de Ndani's. Hun karakter en houding is geheel de zelfde als die van de Oehoendoeni's. Op de eigenaardige haardracht der stammen in Beura en Ielop, waartoe dus ook de Daoewa behooren, moge ik nog wijzen.

Deze haardracht is dus niet iets specifiek Daoeawa'sch, doch ook de Oehoendoeni's en Ndani's in Beura en meer Oostelijk kennen deze dracht.

In de meer Westelijke streken als Dogindora en Kamandora is zij niet bekend.

De lange haardracht met het hoog opge maakte onder de nettasch opgeslagen kapsel is ook in Beura bekend. De tulbandvormige hoofdbedekking is echter veel hooger als bij de Ndani in Dogindora, doordat men op het hoog opgemaakte kapsel nog een laag gedroogd gras (Oeh: bindol) legt, waarover dan de nettasch of het hoofdkapje wordt gelegd.

Dikwijls wordt hierop dan weer een versiering van koeskoes-bont geplaatst, waarop veelal weer eenige vogelveeren gestoken worden, zoodat het geheel soms wel 50 c.m. hoog is.

De Daoewa verft zich over het algemeen minder als de Ndani en Oehoendoeni, ofschoon geverfde gezichten geen zeldzaamheid zijn.

Ook vrouwen en meisjes verven zich.

De personen in Beura en Ielop vielen voorts op door het groot aantal boven- en beneden-armbanden, die zij droegen.

Iets wat men rond de meren en in Kamandora niet veel ziet.

Noot: a) De Oehoendoenisch sprekende stammen noemen hen "Dae".-

In tegenstelling met de andere stammen wonen in een nederzetting echter veelal eenige clans der Daowa's tezamen. Het stamverband is bij de Daowa's sterker als bij de andere stammen, bij welke laatsten niet de stam, doch het clanverband primair is. De Daowa's in West-Beura hebben de ronde huizenbouw.

Huwelijk der Daowa's met Oehoendoeni's en Ndani's komen veel voor. Ook bestaan er geen bezwaren tegen huwelijken met Mohi's; huwelijken met Ekari's zijn echter verboden. Bij de Ekari's vindt, gelijk als bekend mag worden verondersteld, het huwelijk steeds binnen den stam, doch buiten de clan a) plaats.

6. DE OEOHOENDOENISCH SPREKENDE STAMMEN:

Het stroomgebied van de Beurong is het land der z.g. Beurol b), d.w.z. de menschen, die aan de Beurong wonen. Het grootste deel der bevolking in Beura behoort tot een stam, welke een taal spreekt, welke tot dusverre bekend stond als het Oehoendoenisch (R.v.E. pag. 353 sqq).

De naam "Oehoendoeni", welke tot dusverre voor dezen stam gebezigd werd, is echter onjuist.

Het suffin-ni is een achtervoegsel, dat in het "Oehoendoenisch" niet voorkomt, doch dat een veelvuldig gebruikt suffix in het Monisch is om aan te duiden een parsoon afkomstig uit het gebied, waaraan het suffix-ni gekoppeld is b.v. Kemadora=stroomgebied van de Kemaboe=Kemandorani - iemand afkomstig uit Kemadora; Bearo= Beura, het stroomgebied van den Beurong, Bearoni = iemand van Bearo.

De bevolking in Beura noemt zich dan ook niet "Oehoendoeni", hoewel zij de zelfde taal spreekt als hetgeen van Echoud (l.l. pag. 353) "Oehoendoenisch" noemt.

"Oehoendoeni" is een Monisch woord en beteekent letterlijk de menschen van "Oehoendoe", het woord in de taal der Moni's, voor "aan den overkant van, elders ver weg." Volgens Aimé bedoelde men daarmee de bevolking aan de andere zijde van den Zuidelijken keten, die volgens hem de zelfde sprak als die in Beura. Deze mededeeling uit den mond der bevolking zelf genoteerd, bewijst, dat er zooals vroegere explorateurs reeds mededeelden, contact moet bestaan tusschen de bevolking ten Noorden en ten Zuiden van den Zuidelijken keten. De door Colijn c.s. op dienst Carstensz-expeditie bezochte Magal en Wagal-stammen spreken inderdaad het z.g. "Oehoendoenisch" de taal der Beurols.

De taal, welke de bevolking in Beura en die van "oehoendoe" spreekt, is de zelfde. Een gemeenschappelijke naam voor alle "toema", die deze taal spreken, kent men echter niet, hetgeen wel een gevolg zal zijn van het feit, dat het stamverband in dit bergland veel minder hecht is als het clanverband, dat, zooals ik hierboven reeds opmerkte, primair is. De beteekenis van den stam is dan verbleekt. De Oehoendoeni-bevolking van Beura noemt zich gezamenlijk wel "Beurol", hetgeen beteekent "menschen van Beura" onder welk begrip echter ook zouden moeten vallen

Noot: a) Bij den grooten clan der Moté's vindt in bepaalde gevallen het huwelijk ook binnen den clan plaats. Het valt echter buiten het kader van dit verslag over de Oosttocht om verder over elentheroganië bij de Ekari's uit te weiden.
b) De Moni's spreken van Bearoni.-

de Ndani's en Daewa's, die in Beura wonen. De dezelfde taal sprekende clans aan de Ielorong heeten gezamenlijk "Ielorol", letterlijk de personen uit Ielop. Het begrip "Beurol" heeft dus een te beperkte beteekenis om het als stamnaam voor alle het z.g. "Oehoendoenisch" sprekende clans te bezigen. Het zelfde geldt voor het woord "Oehoendoeni", dat bovendien een woord uit een andere taal, het Monisch, is.

Het is voor het spraakgebruik echter lastig om het zonder een gemeenschappelijke naam voor dezen grooten stam te stellen. Gemakshalve, ofschoon ik zal de eerste zijn om dit toe te geven - deze naam niet alleen een te beperkte beteekenis heeft, doch eigenlijk ook foutief is, zal ik de naam "Oehoendoeni" blijven bezigen a) voor alle clans - of wil men "stammen" - die de taal spreken, zooals deze weergegeven is op pag. 353 sqq van van Eechouds Verslag over de Wisselmeren-exploiratie 1938.

De Oehoendoeni-stam komt over een zeer uitgestrekt gebied in het Bergland voor. Zooals we zagen behoren de Wagal, Magal en Balal ook tot de Oehoendoeni's.

Behalve in Beura en Ielop komen ook in West-Kemandora (Oewagimoma, Jotali) Oehoendoeni's voor. De Oehoendoeni-enclaves in West Kemandora zijn ontstaan, doordat het leven in het stamland Wangbé zeer onrustig was door de onderlinge oorlogen. Het gevolg was, dat 2 generaties terug een aantal Marai-families uit Beura naar het Westen trokken. Over de Zatea- en Baeloelano-pas bereikte men het Kema-dal en vestigde zich in het Westelijk gedeelte daarvan. De Oehoendoeni's in West-Kemandora behoren allen tot den Marai-clan. Voor clans van deze stam moge ik verwijzen naar pag. 31, E.V. Aan den Zuidoever van de Beurong komen de volgende Oehoendoeni-clans voor: Koem, of Koemoe, Wandarao, Kelabitmi, Oewamang, Oramjomol, Masini en Marai. In West-Beura wonen aan den Noordkant van de Beurong alleen de Daewa en Noelini. De Noelini's behoren eveneens tot de Oehoendoeni's en spreken dezelfde taal als de hierboven genoemde clans in Zuid-Beura, doch nemen een aparte positie in met betrekking tot de andere clans. Het is mogelijk, dat we bij de Noelini's met een zelfstandige groep te doen hebben. Op dit laatste wijst een onderverdeling der Noelini's n.l. in Nembal, Kamonoenal, Anggoronal, Majo en Noengma. Of deze ondergroeperingen clans, gens dan wel unilaterale families weergegeven, is mij niet duidelijk geworden. De Noelini's spreken echter de zelfde taal als de bovengenoemde clans der Oehoendoeni's, weshalve ik deze groep voorloopig tot den stam der Oehoendoeni's meen te moeten rekenen. De taal van dezen stam in Beura is dezelfde als die volgens de op pag. 353 sqq van van Eechoud's Wisselmeren-verslag afgedrukte woordenlijst.

De Oehoendoeni's zijn wat hun karakter en temperament betreft gelijk aan de Moni's b). Evenals bij de Moni's zijn de nederzettingen meestal bewoond door één clan. De Oehoendoeni's kennen zowel den ronden huizenbouw als de rechthoekige woning met het tweevlakkige dak. In West-Beura treft men deze beide modellen naast elkander aan. De Oehoendoeni-enclaves in West-Kemandora hebben rechthoekige huizen. De Oehoendoeni's en de andere stammen in het Bergland met uitzondering van de Ekari's huwen veelvuldig onderling.

Over een zevende stam, die hoewel ik er op dezen tocht niet persoonlijk mee kennismaakte, moge ik

Noot: a) De Ekari spreken van "Oeritow"
b) Zie I.O.V. pag. 41.

thans nog iets vermelden. Volgens de gegevens der bevolking moet Oost van het Korop-gebergte nog een ander grote stam wonen n.l. de Lèm-stam, die een aparte taal spreekt. In dit verband is het aardig te wijzen op de in 1926 door Loroux verzamelde gegevens over den Dèm-stam aan den Boven-Rouffaer. Zooals boven reeds vermeld is de omwisseling van de l en de d in de Bergpapoe-talen in dit gedeelte van het Centrale Bergland geen zeldzaamheid. De Lèm-stam, Oost van Korop en de Dèm-stam bij het Explorateursbivak 1926 zou dan één en den zelfden stam zijn.

Ik heb jammer genoeg geen leden van dezen Lèm of Dèm-stam ontmoet, zoodat ook geen woordenlijst kon worden opgesteld. Aan de Baliem komt volgens de bevolking deze stam niet voor.

RUILVERKEER DER STAMMEN ONDERLING.

Door de aanwezigheid van zoutbronnen in Kemandora bestaat er een vrij intensief handelsverkeer tusschen de Migani's in dit gebied en de andere stammen onderling.

Verder Oostelijk komen - volgens mededeeling der bevolking - slechts enkele inferieure zoutbronnen voor, zoodat men vooral op de zoutbronnen van Kemandora is aangewezen, hetgeen tot gevolg heeft, dat er in dit gebied een vrij drukke handel in zout is ontstaan. Zout is in dit deel van het Bergland de handelswaar bij uitnemendheid.

De Ekari's uit Koemopa en Waparaba, die ik onderweg ontmoette en welke op weg naar het Oosten waren droegen allen groote zoutbroden bij zich om deze elders te verhandelen tegen, naar zij mij mededeelden, kaurischelpen en varkens. Volgens de Ekari's is Kaja oewo, gelijk het gebied Oost van het Goeloemboeloe-gebergte door hen wordt genoemd, het land, waar de kaurischelpen vandaan komen. Het handelsverkeer in dit gedeelte van het Centrale Bergland is vrij intensief. De handelsreizen strekken zich over aanzienlijke afstanden uit. De Ekari, die ik zooals in het Journaal vermeld staat, te Oesahoe ontmoette en die met ons mee terugging naar zijn nederzetting Koemopa was toen circa een 120 à 130 K.M. hemelsbreed van zijn woonplaats verwijderd.

De tochten strekken zich echter nog veel verder uit, dikwijls is men cenige maanden van huis.

Volgens zeggen bestaat er een handel tusschen de Ekari's uit Aradidé en de Ndani aan de Baliem. Het Monisch is de handelstaal bij uitnemendheid. Onder de Ekari's, die ik onderweg ontmoette was er steeds één bij die het Monisch verstond. Van de 3 Ndani's die ons bivak in Masiga bezochten, sprak er 1 vloeiend Monisch. Omgekeerd nemen de stammen uit het Oostelijk gebied bij hun handelsreizen naar het Westen tabak als ruilartikel mee.

De personen uit Beura, die met ons naar Enarotali zijn meegetrokken, hadden alle "tabaksbroden" bij zich, die zij onderweg verhandelden. De nog niet gedroogde en verpakte tabaksbladeren werden bij zonnig weer na aankomst in bivak direct te drogen gelegd. De door ons op deze tocht gevolgde route (Aradidé - Izandora - Kemandora - Dogindora - Beura - Ielop) is slechts een der handelsverbindingen met het Oosten. Zij is de dichtst bevolkte route, doch niet de kortste. Ten Zuiden van het door ons gevolgde pad loopen nog diverse paden door de bosschen die men vooral gebruikt worden door personen die uit vrees voor de bepijlingen liefst zoo min mogelijk in bewoond gebied loopen. De 3 Ndani's uit Ielop, die ons te Masiga bezochten, hadden niet het door ons gevolgd pad beloopt, doch een meer Zuidelijke route genomen, waardoor zij slechts 3 van de 7 dagen der reis in bewoond gebied hadden gemarscheerd. Door Dogindora was men in het geheel niet getrokken. Ten Zuiden van De Zutea-pas is nog een ander pad over de waterscheiding heen en dat leidt naar het brongebied van de Kemaboe, dat weer in verbinding staat met Doemandora, het Oostelijk van Keegapa gelegen gebied.

Deze laatste verbinding werd o.a. afgelegd door een der Oehoendoeni's uit Oewagimma, die met me is meegeweest naar Beura en toen langs bedoeld pad naar Enarotali is getrokken. Het terrein was volgens hem niet alleen zeer zwaar, doch ook zeer rotsachtig a).

In het geheele Bergland zijn de kauri's algemeen gangbaar betaalmiddel. Naast zout zijn de stalen bijlen en varkens de voornaamste handelsproducten. De 3 Ndani's te Masiga waren volgens hun mededeeling naar Kemandora getrokken voor het zout, de bijlen en groote schelpen (paroba E; pora M). De Ekari's, die ontmoet werden op weg naar het Oosten, gingen op stap om zout te verhandelen tegen kauri's en varkens. Onze Miegani-dragers gebruikten hun beloningen in kaurischelpen ook allen om er varkens voor te kopen. Zonder uitzondering had een ieder op den terugweg een of een paar biggetjes, soms zelfs groote varkens, bij zich. Dikwijls had men indien men een paar varkens mee terugbracht, speciale dragers gehuurd om de varkens te vervoeren. In Beura ziet men nagenoeg geen ijzeren bijlen.

Thans nog iets over de zouthandel. Zoals reeds boven vermeld, komen slechts in Kemandora goede zoutbronnen voor. De enkele zoutbronnen meer Oostelijk in Dogindora en aan de bovenloop van de Beurong zijn van een inferieure soort. Verderop in Oost-Beura en Ielop komen geen zoutbronnen voor. Het gevolg hiervan is, dat vele personen uit de meer Oostelijke gebieden naar Kemandora trekken om hier zout te bereiden. Dat de Ndani's, zoals Leroux veronderstelt b) op vele plaatsen in het Kema-dal de zoutbereiding in handen hebben, en dat zij als pacht som gratis zout leveren aan de kampongs bij den bron, is bevestigd onjuist. Volgens de mij door de bevolking verstrekte inlichtingen zijn de zoutbronnen gemeen goed en een ieder al behoort hij ook tot een anderen stam of clan als die bij den zoutbron, kan zooveel mogelijk zout aanmaken als hij wenscht zonder daarvoor aan anderen een vergoeding te betalen. Van een zoutmonopolie dat in handen van bepaalde clans, personen of nederzettingen zou zijn, is absoluut geen sprake. Een ieder is geheel vrij zout te bereiden zonder daarvoor van anderen toestemming te behoeven dan wel daarvoor een vergoeding verschuldigd te zijn, werd mij uitdrukkelijk verklaard.

Vele stammen uit het Oosten, vooral de Ndani's trekken naar Kemandora om hier zout te bereiden, na afloop waarvan men volbeladen met de dikke ronde zoutbrooden of de breede platte zoutkoeken weer huiswaarts keert.

Wat de reden is, dat van de Oostelijke stammen het juist vooral de Ndani's zijn die bij de zoutbereiding een groote rol spelen, is mij niet bekend. Ik heb het idee, dat de Ndani's het handelsvolk bij uitnemendheid zijn in het Oostelijk gebied en dat het deze stam is, welke zorgt voor verdere verhandeling van het zout naar de verdere Oostelijk gelegen gebieden, alwaar volgens de bevolking geen zoutbronnen voorkomen. Over de wijze van zoutbereiding moge ik verwijzen naar pag. 80

Een belangrijk punt is de kwestie der bevolkingsdichtheid. Het is uiterst lastig, zoo niet onmogelijk om op een verkenningstocht als deze een juiste taxatie te geven der bevolkingssterkte. Ik ben er van overtuigd wat dit betreft grove misrekeningen te maken en zal mij

- Noot: a) De gevolgde route was als volgt: Brongebied Kemaboe (Kemaboe gaepea)-Kabasai (bosch)-Mondora-Sigondora-Wase-Jasiga-Bomandora-Jepèsiga-Doemandora-Dasiga-Koegapa. Het gebied is volgens de betrokken persoon bewoond door Oehoendoeni's, ofschoon het niet dicht bevolkt is. In Doemandora en Dasiga wonen naast de Oehoendoeni's ook Moni's en Ekari's.
- b) Vide Dagboek ddo. 17 October 1940.-

derhalve ook niet wagen aan het geven van cijfers.

Slechts het volgende moge worden opgemerkt.

Hoemeer Oostelijk men trekt, hoe scherper versneden het berglandschap wordt en hoe moeilijker het voor de bevolking wordt om zich in dit gebied te vestigen.

Waar de terreinvormen milder zijn, heeft de bevolking haar nederzettingen en akkers. Van het bezochte gebied lijkt mij Dogindora de dichtst, bevolkte streek.

Beura, vooral de Zuidover der Beurong, is eveneens goed bevolkt. Ielop daarentegen is schaars bewoond. De Wangbé-vallei daarentegen is weer goed bevolkt.

Kemandora, de vallei der Kema-rivier, is een der belangrijkste bevolkingscentra in het Bergland. Door de langgerekte vorm dezer vallei zit de bevolking er niet zoo dicht op elkaar gedrongen als in Dogindora het geval is, waardoor zij licht den indruk wekt minder dicht bevolkt te zijn. In dit verband lijkt het mij hier de plaats om, zonder daarover uitvoerig te willen zijn, de volgende kwestie aan te stippen n.l. de plaatsing van een Bestuurs-Assistent in Kemandora.

Kemandora is niet slechts een der dichtst bevolkte streken rond de meren, doch deze groote vallei vormt bovendien de toegangspoort tot de verder afgelegen Oostelijke gebieden, zoodat een bestuurspost in dit gebied van groot nut kan zijn voor de verdere openlegging van het Oostelijk gebied. Een geschikte plaats voor de oprichting van een B.A.-post lijkt mij Wandai in het Midden Kema-dal. Van mijn basiskamp aan de Ara-rivier is deze plaats zonder moeite in 3 dagen te bereiken. In spoedgevallen kan de afstand in 2 dagen worden afgelegd. De gemaakte verkenningsstocht heeft bewezen, dat er tegen betaling van bijlen en kaurischelpen bij de bevolking in Aradidé voldoende animo bestaat om goederen naar Kemandora op te voeren, zoodat de opvoer weinig moeilijkheden zal opleveren. Bij den opvoer van goederen van Paukoenoe naar Eharotali met Bergpapoe's is er tot dusverre steeds een zeer groot aanbod van dragers, geweest, zoodat ook bij den opvoer van Ara-bivak naar Wandai verwacht mag worden, dat er geregeld voldoende personen gevonden zullen worden, die bereid zijn vivres op te voeren.

Naar het basiskamp kunnen de goederen per motorboot in enkele uren vanuit Eharotali worden opgevoerd.

De Ara blijft bij een niet abnormaal lagen waterstand, zooals op de terugtocht het geval was, een goed bevaarbare rivier. Wandai zelf is ten opzichte der bevolkingscentra mooi concentrisch gelegen: in het Zuiden Aradidé, in het Westen het West Kema-dal, in het Noorden Biandora, in het Oosten Dogindora, alle vier belangrijke bevolkingscentra. Te gelegener tijd zal ik uitvoeriger op deze kwestie terugkomen.

Voor de verdere stelselmatige openlegging van het Oostelijk en Noordelijk terrein kan een tusschenstation in Kemandora van groot belang zijn.

BEVOLKINGSKAART: De als bijlage bij dit hoofdstuk gevoegde kaart met de wooncentra der onderscheidene stammen is uiteraard niet meer dan een ruwe schets. Enclaves in het gebied van een bepaalden stam heb ik om de overzichtelijkheid niet te schaden, niet ingeteekend.

Ik beschik terplaatse niet over literatuur en wat belangrijker is over woordenlijsten van andere stammen in het Bergland van Ned. Nieuw-Guinea om de hiaten in de kaart op te vullen. De taal der Pesegem, waar van ik een zeer beknopte woordenlijst bezit komt met

geen der andere Bergpapoetalen overeen. De Timorini's in de Swart-vallei behooren tot den zelfdén taalstam als de Ndani's, zooals hiervóór reeds vermeld. Het zou aarbeveling verdienen alle bestaande woordenlijsten der Bergpapoestammen eens onderling te vergelijken teneinde tot een verdeeling in taalstammen te komen.

Ethnografische Notities.

Op een verkenningsstocht als deze, waarbij het zaak was om zoo snel mogelijk op te schieten, bestond géén gelegenheid tot een diepergåand ethnografisch onderzoek.

De omstandigheid, dat gedurende de gemaakte patrouille aanraking met diverse stammen verkregen werd, maakte het onmogelijk om een bepaalde lijn in het onderzoek vast te leggen, aangezien dit veel te veel tijd zou vergen. Thans werd van alle stammen een en ander genoteerd, zonder daardoor echter een volledig overzicht van den stam als geheel te verkrijgen. Voor een meer uitgebreide studie van één bepaalden stam b.v. van de Ndani's of Daoewa's, ontbrak mij den tijd. Een dergelijk onderzoek vereischt meer tijd als enkele weken rondtrekken onder de stammen.

Het hieronder vermelde feitenmateriaal maakt dan ook geenszins aanspraak op volledigheid en geeft daardoor dan ook geenszins een min of meer volledig overzicht van de Materieele en geestelijke cultuur van een bepaalde stam. Niettemin hoop ik, dat deze gegevens voor latere onderzoekingen van nut mogen zijn.

Gegevens over de Ekari's, welke stam o.m. de Ara-vallei bewoond, moge ik in dit verslag achterwege laten aangezien het grootste deel van mijn nog niet gepubliceerde notities over dezen stam, niet op dezen Oosttocht is gemaakt, doch gedurende mijn bestuursexploiratiearbeid te Eharotali werd verzameld. Over de Woda-Mo, welke ik over eenigen tijd in hun stamland hoop te bezoeken, zij hier voorloopig ook gezwegen. Resten dus de: Migani's, Ndani's, Daoewa's, en Oehoendoenis, waarover het ondervolgende handelt.

De materieele cultuur dezer vier stammen onderling vertoont een groote uniformiteit, doch ook de geestelijke cultuur vertoont nagenoeg de zelfde verschijnselen, waarnaast slechts kleine gradueele verschillen bestaan. Wat de geestelijke cultuur betreft zal men t.a.v. bovengenoemde 4 stammen zelfs kunnen spreken van een zekere eenheid tegenover den stam der Ekari's, welke laatste in haar geestelijke uitingen belangrijke verschillen vertoont met die der Oostelijke stammen. Waar door anderen of door mij zelve reeds het noodige over bepaalde punten gepubliceerd werd in verslagen of tijdschriftartikelen moge ik, teneinde niet in herhaling te vervallen stilzwijgend daarnaar verwijzen.

A. GEESTELIJKE CULTUUR.

1. Sociale Organisatie. Voor de onderverdeeling der stammen in "toema" (clans) moge ik verwijzen naar hetgeen vermeld werd in Hoofdstuk Bevolking. In dit verband moge voorts nog worden opgemerkt, dat mij bij geen der 4 stammen (Migani, Ndani, Daoewa en Oehoendoeni) iets gebleken is van hoofden in den zin van personen met autoritaire bevoegdheden. Slechts zij, die wel bijzonder welbespraakt zijn, hebben eenige overwicht op de anderen en zou men hoofden of beter nog voormannen kunnen noemen. In een nederzetting, waar slechts enkele woningen staan, zal men U dikwijls aan eenige "sonawi's" voorstellen. Deze zijn echter niet meer als familie- of gezinshoofden, wier gezag zich niet verder uitstrekt als over de familie of de leden van het gezin. Er is niemand, die een functie heeft of het gezag uitoefent van een kepala kampong. In verband met het reeds eerder vermelde feit, dat bij de Bergstammen de territoriale band niet als primair wordt gevoeld, is dit begrijpelijk.

2. Menstruatie, zwangerschap en geboorte.

Migani's.

Bij de eerste intrede der menstruatie hebben geen fecstelijkheden of plechtigheden plaats. De Moni's in Weandora (Koegapa-complex) kennen de "boro imba" of menstruatiehuisjes (boro=menstruatie) imba = tehuis), waarin de vrouwen en meisjes zich gedurende de menstruatie periode afzonderen. Het is mogelijk, dat zij daar deze gewoonte van de Ekari's hebben overgenomen, aangezien in Kemandora en Dogindora deze menstruatiehuisjes niet voorkomen. De menstruatieperiodes worden door den Migani in verband gebracht met den maandstand. De menstruatiehutjes in Koegapa zijn van droog gras opgetrokken; na gebruik laat men deze hutjes zonder meer vervallen. De hutjes worden door de vrouwen zelf opgetrokken. Een bepaald verbod voor de mannen om de vrouwen daarbij behulpzaam te zijn bestaat er niet, doch praktisch doet men het nooit en laat de vrouw alleen werken. Tijdens de menstruatieperiode behoeft de vrouw zich geen bepaalde beperkingen op te leggen. Zij werkt overdag gewoon in den tuin; ook mag zij van alles eten.

Omtrent den duur van de zwangerschap der vrouwen zoowel als die bij de varkens is men vrij goed georiënteerd. De opgaven schommelen gewoonlijk tusschen de 7 en 10 maanden, wat de vrouwen betreffen en 5 à 6 maanden met betrekking tot de varkens.

Soalekigi wist mij precies mede te deelen, wanneer zijn vrouw Boromakoemba moest bevallen. Hij was er slechts 14 dagen naast met zijn berekening. Middelen om zwangerschap op te wekken kent men niet. Evenmin bezit men preservatieven ter voorkoming van zwangerschap.

Tijdens de zwangerschap en na de geboorte is de vrouw niet aan bepaalde beperkingen gebonden. Zij mag van alles eten, terwijl zij ook in de tuinen haar werk verricht. Bij de Ekari's nam ik een keer waar, dat een vrouw, die in de middaguren nog in den tuin had gewerkt, 3 uren later moeder was en weer 2 dagen later een voetreis van 2 dagen ondernam.

De bevalling geschiedt in huis of buiten.

Bevallingshuisjes zijn bij de Moni's niet bekend. Bij de bevalling wordt de vrouw door de vrouwen geholpen, terwijl dikwijls ook mannen daarbij tegenwoordig zijn. Dat er, gelijk bij andere stammen een verbod zou bestaan voor mannen om bij de bevalling tegenwoordig te zijn, is mij niet gebleken. De vrouw baart het kind in hurkende houding, waarbij zij vóór zich twee stokken heeft geplant om zich beter in evenwicht te kunnen houden en om beter te kunnen persen. De vrouw baart dikwijls zonder hulp van een ander. Geschiedt dit echter met hulp, dan plaatst de helpster zich achter de kraamvrouw en masseert haar buik. Het kind, doch ook de moeder, worden met bladeren en speeksel schoon gewreven. De navelstreng wordt doorgesneden met een scherpe steensplinter, dus niet met een bamboe- of steenenmesje.

In tegenstelling met de Ekari's wordt bij de Migani's de navelstreng nimmer begraven of in bladeren gewikkeld voor het huis gehangen, doch de moeder draagt de navelstreng, zoodra deze is afgevallen, steeds bij zich in haar draagnet. Gooit men het weg of zou men het begraven, dan zou het kind sterven. De placenta wordt begraven dan wel in bladscheede gewikkeld op een staak geplaatst. In Kemandora en Dogindora wordt de placenta ook in de rivieren geworpen. In Weandora gebeurt dit laatste echter nooit.

Behoeft, zooals boven vermeld, de vrouw

zich tijdens de zwangerschap en na de geboorte geen bepaalde beperkingen op te leggen, de man daarentegen is aan bepaalde verbodsbepalingen gebonden. Hij mag kort vóór de bevalling en gedurende ca. 10 dagen na de bevalling niets eten wat door zijn vrouw bereid is. Hij ontvangt zijn voedsel dan van zijn andere vrouwen of van zijn familie. Een week tot 10 dagen na de bevalling worden er varkens geslacht, waarbij het kind dan tegelijk een naam krijgt. De man mag van deze varkens niets eten.

Na dit feest mag hij echter weer door zijn vrouw toebereid voedsel tot zich nemen en behoeft hij zich geen beperkingen meer op te leggen. Voor zofer mij bekend komt naamsverandering op latere leeftijd niet voor. De geboorte van tweelingen is den ouders zeer ongevallig en zonder uitzondering wordt een der tweegeborenen gedood door hun den neus dicht te knijpen.

De moeder zou volgens zeggen niet voldoende voedsel hebben om 2 kinderen te zoogen. Merkwaardig is echter, dat men dan een der kinderen niet aan een zoogmoeder geeft, gelijk bij de Ekari's het geval is.

Bij de Migani's komt men eveneens tot zoogmoeders. Zoo wordt b.v. de baby van een overleden moeder steeds aan een zoogmoeder gegeven en dus niet gedood.

Ndani, Daoewa en Oehoendoeni.

In hoofdzaken geldt het hier bovenvermelde ook voor de gebruiken der Ndani's, Daoewa's en Oehoendoeni's. Er zijn echter eenige kleine verschillen. De Ndani's en Daoewa's b.v. verbranden de placenta, terwijl de navelstreng begraven wordt, dus niet gelijk bij de Moni's, waar de vrouwen deze steeds bij zich dragen. Bij de Oehoendoeni's echter is de behandeling van placenta en navelstreng gelijk aan die der Moni's. In Beura zowel bij de Oehoendoeni's als bij de Daoewa's vindt men in de nederzettingen dicht bij de huizen stellages met de faeces van pasgeborene baby's. Een dergelijke stelling bestaat uit vier 1½ M hoge palen, waarop een lage bak geplaatst is, (zie photo No.44). In de bak vindt men de bosjes gras waarmee de moeder de faeces van haar baby heeft afgewreven. In plaats van in een dergelijke bak verzamelt men de faeces der pasgeborenen ook in een soort naar beneden kegelvormig toeloopende mand.

De faeces der pasgeborenen mag zoo lang het kladdi-feest nog niet heeft plaatsgehad en het kind nog geen naam heeft gekregen niet worden weggegooid, daar het anders zou sterven. Eenige dagen na de geboorte, in ieder geval moet de placenta eerst het lichaam verlaten hebben, wordt een kladdi-maal aangericht, dus niet gelijk bij de Moni's een varkensfeest. Op deze kladdi-maaltijd, waaraan behalve de familieleden van den jonggeborene, ook anderen kunnen deelnemen krijgt het kind een naam. Zoo lang de kladdi-maaltijd nog niet heeft plaatsgehad, mag men de faeces der pasgeborenen niet weggooiden. Indien de varkens de faeces zouden opeten, zou het kind sterven. De kladdi en de groenten worden in kuilen middels heete steenen gaar gestoofd, de gewone wijze van voedselbereiding, indien er voor veel menschen gekookt moet worden. Na het kladdi-maal behoeft de faeces niet meer zoo zorgvuldig bewaard te worden. In de Wangbé-vallei trof ik bij de huizen bovendien "baringskuilen" aan.

Dit is een circa 30 c.m. diepe vierkante kuil waar omheen men boomstammen gelegd heeft. Bij de bevalling hurkt de vrouw aan den rand van de kuil neer op de boomstammetjes, die er omheen gelegd zijn.

3. Naamgeving.

De naamgeving geschiedt bij alle vier genoemde stammen steeds met eenige plechtigheid. Bij de Ndani's en Migani's is dit het slachten van enkele varkens, bij de Daoewa's en Oehoendoeni's wordt een speciale kladdimaaltijd aangericht. Bij de Moni's van Koegapa is mij echter een geval bekend, waarbij de naamgeving eerst na 3 à 4 maanden geschiedde. Bij de Ekari's en Moñi's hebben de namen alle een zekere beteekenis (Zie E.V. pag. 31-33). Ook bij de andere stammen zal dit wel het geval zijn. Aangezien ik echter het Ndanisch, Daoewasch en Oehoendoenisch niet ken, is het moeilijk dit met voorbeelden te illustreeren.

In tegenstelling met de Ekari's hebben de andere stammen weinig of geen bezwaar om zelf hun naam te noemen. De Ekari echter zal nooit zijn eigen naam noemen, doch een ander persoon verzoeken dezen uit te spreken. Is er niemand in de nabijheid, dan zal hij eenvoudig een gefantasoerden naam opgeven of zeggen, dat hij geen naam heeft. De reden, die mij hierover opgegeven werd, is, dat door het noemen van zijn eigen naam iemand's ziel uit zijn lichaam kan treden, waardoor hij zou sterven. Merkwaardig echter is, dat dit laatste blijkbaar ook kan gebeuren, wanneer een persoon zonder er naar gevraagd te zijn de naam van iemand anders noemt, waardoor deze zou sterven. Hoewel dit niet algemeen opgaat, is in dit opzicht de volgende mededeeling merkwaardig.

Een Ekari, die mij zonder er bij na te denken iemands naam noemde, schrok er, toen het tot hem doordrong, blijkbaar zelf van en merkte op: "Nu zal zijn "dimi" (verstand, ziel) misschien uit zijn lichaam gaan". Hij spuwde daarna eenige malen op den grond. Dit laatste komt ongeveer overeen met ons "afkloppen", dus het is een bepaalde handelwijze om eventueel komend ongeluk af te wenden, te bezweren. Naamsverandering op lateren leeftijd bij de 4 bovengenoemde stammen is mij niet bekend.

4. Huwelijk.

Evenals bij de Migani's is ook bij de Ndani's, Daoewa's en Oehoendoeni's polygamie regel. Over het huwelijk moge ik kort zijn, aangezien mij den tijd ontbrak om dieper op deze kwestie in te gaan. Voor gegevens omtrent het huwelijk bij de Moni's moge ik verwijzen naar mijn E.V. pag. 58 sqq. Over het "bora mindia" het spel der huwelijkscandidaten - moge ik verwijzen naar het Journaal. Het "boramindia" komt ook voor in de Westelijker gebieden, doch is daar niet zoo algemeen als in Beura en verder naar het Oosten. Dit ceremonieel is een soort prelude tot den eigenlijken koop van de vrouw.

Hoewel mij dit ten stelligste ontkend werd, heb ik sterk het idee, dat deze "bora-mindia"-bijeekomsten speciale rendez-vous-gelegenheden van de jeugd zijn. Vele jongemannen, die nog niet kunnen huwen wegens een tekort aan kauri's en evenzoo jonge meisjes doen even hard mee als de twee eigenlijke huwelijkscandidaten. Ook bij de Ekari's bleken de "Maïda"-zang en dansfeesten, die van zonsopgang tot zonsondergang voortduren, rendez-vous-gelegenheden van de jeugd te zijn. Eerst na ruim 2 jaar arbeid in dit gebied kreeg ik hiervan het bewijs. Aanvankelijk ontkende men dit natuurlijk ten stelligste. De "bora-mindia"-bijeekomsten zijn echter ook, zooals men deze elders in de Archipel (Bataklanden, Lampongs, Bawean etc.) eveneens aantreft, opzettelijke gelegenheden voor kennismaking van jongelui van verschillend geslacht.

De huwelijksschat bestaat ook bij de Oostelijke stammen uit kaurischelpen.

Bij de Migani's heeft men een volgende eigenaardigheid. De zoon mag niet huwen alvorens hij van zijn vader 5 kaurischelpen heeft ontvangen. Heeft hij deze nog niet ontvangen, dan mag hij niet huwen, doch moet voorloopig wachten. De 5 kauri's worden gelijkgesteld aan de 5 vingers van den hand en wel als volgt:

hondo moengga =	de kigi, die gelijk is aan den duim
indo moengga =	" " " " " " " wijsvinger
nono moengga =	" " " " " " " middelvinger
somémamo " =	" " " " " " " ringvinger
somé moengga =	" " " " " " " pink.

De beteekenis van dit gebod is mij niet duidelijk geworden. Of de 3 andere stammen (Ndani, Daowa, Oehoendoenie) dit gebruik ook kennen heb ik niet nagegaan.

5. Overspel. wordt bij alle stammen zeer zwaar gestraft. Bij betrapping op heeterdaad worden zowel de man als de vrouw doodgepijld en in de rivieren geworpen, dus niet begraven, gecremeerd of bijgezet. De Ekari's zouden zelfs de doodgepijldde overspeligen daarna ophangen als afschrikwekkend voorbeeld. Vide voorts Journaal pag. 34

Pleegt men overspel zonder betrapt te worden dan wil het geloof, dat men een vroegtijdigen dood zal sterven, Vermeld dient nog te worden, dat het begrip "overspel" bij ons het begrip "morai", toeberaha M" niet geheel dekt. Volgens den Bergpapoe - en zonder uitzondering is dit bij alle stammen het geval is het feit, dat een gehuwde man een ongehuwd meisje gebruikt, geen kwestie van overspel en dus niet strafbaar, Het omgekeerde geval n.l. datneen ongehuwde man met een gehuwde vrouw geslachtelijke gemeenschap heeft, is echter wel overspel en is dus strafbaar.

6. Werkverdeeling van den man en de vrouw.

Zonder uitvoerig deze verhouding te willen bespreken, geven we hieronder een korte opsomming van de werkverdeeling tusschen man en vrouw.

Man: 1. De man bouwt het huis. 2. Bij tuinaanleg kapt hij de boomen om en belast zich met de verdere opruiming van boomen en stammen. 3. Hij graaft de drainage-goten in de tuinen a). 4. Hij is belast met het maken van de omheining om de tuinen. 5. Het maken van prauwen is mannen-arbeid (alleen bij de Ekari's en Ndani's; de andere stammen hebben geen prauwen). 6. De jacht. 7. Het castreeren der varkens. 8. Het kappen van brandhout.

Vrouw: 1. Zorgen voor voedsel voor de familie en het gezin. 2. Beplanten, wieden; verzorgen van de akkers. 3. voeren van de varkens. 4. breien van netten. 5. verzorgen der zuigelingen. 6. garnalenvangst (alleen bij de Ekari's en Ndani's). Ook aan de Baliem moeten garnalen voorkomen in de kleine plas en aan de rivier). 7. Het sprokkelen van brandhout.

De opsomming bedoelt geenszins uitputtend te zijn. Men lette voorts op het vrij groote aandeel van den man bij den akkerbouw; zuiver vrouwen-arbeid, gelijk dit bij vele stammen het geval is, is in het bergland tuinarbeid dus zeker niet. Overigens is dit in het ge-

Noot: a) Dit laatste alleen bij de Ekari's en aan de Baliem. Bij de andere stammen graaft men geen drainagegoten in de akkers. Zie verder pag. 78

heel niet te verwonderen, aangezien in het bergland tuin arbeid met het ingewikkelde drainage-systeem etc. zeer zwaar genoemd kan worden.

7. Dood, lijkbezorging en het Weduwenoffer.

Migani's.

Volgens den Moni bestaan er drie oorzaken voor den dood. Het meest algemeen is, dat iemand sterft door ziekte. Elke ziekte wordt veroorzaakt door booze geesten. Deze komen steeds door de anus iemands lichaam binnen en tasten het inwendige van den mensch aan waardoor deze sterft. Velen sterven bovendien als straf, omdat zij zich zouden hebben schuldig gemaakt aan overspel (vide pag. 59). Tenslotte sterft een heel gering percentage van hoogen ouderdom. Andere oorzaken voor iemand's dood bestaan er niet. Iemand's "tonné" (ziel, geest) verlaat door den mond het lichaam en trekt naar de "poetékoma", het zielenland. "Poetékoma" is ook het woord voor zee. De zee zou dan het zielenland zijn.

Gelijk in het Journaal vermeld, maakte ik te Egadoesiga een lijkbezetting mede. Deze geschiedde zonder het geringste ceremonieel. Als iemand overleden is, wordt het lijk geruimen tijd in het huis, waar hij overleden is opgebaard. Deze periode varieert van 1 tot, naar men mij wist mede te deelen, wel 20 dagen. Dat het lijk na eenige dagen reeds behoorlijk riekt behoeft geen betoog en het is mij een raadsel hoe men het in de woning nog kan uithouden. Het lijk wordt met tot onder de kin opgetrokken knieën opgebaard en in een hoek van het vertrek geplaatst. Bij den doode te Mapa had men na eenige dagen de neus en de mond ervan met bladeren belegd tegen de uit het lichaam ontsnappende gassen.

In het vertrek waren alleen vrouwen gezeten, die het lijk "bewenden". Men had ten teeken van rouw gezicht en borst geheel met geele klein ingesmeerd. Het "beweenen" moet men overigens niet te nauw nemen. Toen ik er kwam, waren de vrouwen allen in een druk gesprek gewikkeld en slechts de besmoerde lichamen wezen er op, dat er iets bijzonder was. Het "beweenen" van het lijk geschiedt alleen door de vrouwen. Mannen waren in het beschreven geval ook niet in het vertrek aanwezig. Opgemerkt moet voorts worden, dat men den doode zijn penis-koker - bij de vrouw het schortje - niet afneemt. De lichaamsversierselen als draagnetten e.d. worden echter alle afgenomen. Een enkele keer echter geeft men den doode de versierselen mee.

De eigenlijke bijzetting van het lijk geschiedt zonder het geringste ceremonieel, zooals in het Journaal beschreven is. In het geval, dat ik medemaakte, werd het lijk met hoog opgetrokken knieën door vier mannen gepikoeld aan 2 lange stokken, net als men een varken vervoert. Bij de plaatsing op de stellage waren geen vrouwen aanwezig. De stellage wordt den dag van de bijzetting opgericht. Na de bijzetting worden eenige varkens, die het bezit zijn geweest van den overledene, door de familieleden geslacht. Over het algemeen staan de doodenstellages bij de Migani's vrij dicht bij de negorij, in tegenstelling met de Ekari's, die hun dooden, op een enkele uitzondering na, wanneer het een zeer groot hoofd betreft, ver weg van de nederzetting op heuveltoppen of in rotsspelonken en - spleten plaatsen. Het marcheeren in Kemandora door nederzettingen waar net kort geleden een lijk is bijgezet is niet alleen voor het gezicht iets verschrikkelijks, doch ook de stank is afgrijselijk. Daarbij krioelt het in dergelijke nederzettingen van zwermen zwarte vliegen.

Voor de typen van doodenstellages zie F.V. pag. 64. De modellen I en II als in genoemd verslag beschreven, zijn de meest gebruikelijke in Kemadora. De doodenstellages zijn niet naar een bepaalde windrichting geplaatst. De plaatsing geschiedt geheel willekeurig.

Een stelling in de nederzetting bij het dorpspleintje geplaatst, zal b.v. altijd met het front naar dit pleintje gericht zijn. Gelijk bekend kennen alle Bergstammen 2 dus ook de Ekari's - het mummificeeren der lijken a). Bij de doodenhuisjes der gemummificeerde lijken ziet men dikwijls de lichaamsversierselen van den overledene als draagnetten e.d. aan het huisje bevestigd, zie photo no. 45.

Bij niet gemummificeerde lijken heb ik niet opgemerkt, dat men den doode diens versierselen meegeeft. Weduwenoffer. De eerste gegevens over het doodpijlen der weduwen bij de Moni's door Leroux verzameld (vide diens Dagboek 24/9/1939). De gegevens omtrent dit zelfde gebruik bij de Ndani's en de stammen in Beura zijn echter tot dusverre nog niet verzameld. Het weduwe-offer komt behalve bij de Migani's met onderlinge afwijkingen ook voor bij de Ndani's, Daoewa's en Oehoendoeni's.

Sterft een man dan moeten een of meer zijner vrouwen hem in den dood volgen. Volgens Soalekigi is hiervan de bedoeling, dat de weduwe na den dood van den man niet door een andere tot vrouw genomen zal worden. Dat, gelijk men zou vermoeden, hierbij het idee voorzit, dat de doodgepijldde vrouw ook in het hiernamaals den man tot echtgenoot zou dienen, werd mij niet bevestigd, ook niet, nadat ik er in die richting op gezinspeeld had. De vrouw van den overledene wordt dan doodgepijld. Het is niet bepaald wie haar zal doodpijlen. Naar mij verklaard werd, kan een ieder, die veel van den doode gehouden heeft, de weduwe doodpijlen b). Dit behoeven dus niet bepaald familieleden te zijn van den overledene, doch kunnen ook kennissen zijn. Vrouwen, die nog baby's zoogen en zij, wier kinderen reeds volwassen zijn, worden niet gedood. Hoeveel van iemand's vrouwen hem in den dood moeten volgen is niet duidelijk geworden. Door de bovenvermelde beperking zullen slechts enkele vrouwen in aanmerking komen om den overleden echtgenoot te volgen. Over het algemeen zal slechts één echtgenoot worden gedood, aangezien er door het bestaan van polygamie een gebrek aan vrouwen bestaat en ook de weduwen veelal weer worden uitgehuwelijkt. De vrouw wordt meestal onverwachts, zonder, dat zij er erg in heeft, gedood. Een algemeene regel, dat een der vrouwen gedood moet worden bestaat er overigens niet. Alleen zij, die veel om den overledene gegeven hebben, zullen genegen zijn om diens weduwen te doodden; anderen zullen dit weigeren, werd mij verklaard. De vrouw van den overledene onttrekt zich dikwijls aan het vonnis door reeds tijdens de ziekte van haar echtgenoot naar haar familieleden - dus behoorend tot een ander clan als dien van haar man - te vluchten. Zij keert dan niet meer naar de nederzetting van haar man terug en is veilig, zoolang zij bij haar eigen clangenooten blijft. Dit "mina wagamaja", het doodden van de vrouw bij het overlijden van den man, geschiedt niet slechts bij het overlijden van een hoofd of voorman, doch ook indien een gewone kampongman sterft. Indien de vrouw is doodgepijld worden aan den vader en broers dus resp. den schoonva-

Noot: a)
b)

Zie K.V. pag. 79/80; E.V. pag. 55.

Soalekigi b.v. verklaarde mij, dat indien hij stierf, niemand er bezwaar tegen zou maken, indien ik zijn vrouw doodpijldde! Behalve ik zelf dan toch!

ders en zwager's van den overleden man veelal kaurischelpen uitgekeerd. Dit laatste, blijkbaar bedoeld als een soort "schadevergoeding" voor het doden van de vrouw, wijst er op dat ook, nadat de vrouw reeds is uitgehuwelijkt er nog een zekeren band met haar eigen familie en clan blijft bestaan. Ook na het huwelijk blijft de vrouw nog tot haar clan behooren en niet tót dien van haar man. Meestal keeren de niet gedooide weduwen dan ook terug naar hun vroegere nederzettingen. Hoewel het geen algemeene regel is, wordt soms het huis, waarin de man is overleden verbrand; de tuinen worden door de andere familieleden leeg geplunderd en de groote varkens gedood, terwijl de biggetjes onderling worden verdeeld.

Het lijk van de doodgepijldede weduwe wordt niet tezamen met dat van haar man bijgezet, doch dit wordt in de rivier geworpen. In Kamandora en meer Oostelijk wordt een groot deel der overledenen niet bijgezet, doch in de groote rivieren geworpen. De groote rivieren als de Kemaboe, Doraboe, Beurong en Ieloróng zijn dan ook alle zonder uitzondering doodenrivieren. Deze gewoonte van het wegwerpen der lijken in de rivieren komt in het Westelijk gebied niet voor. Behalve mannen worden ook vrouwen wel bijgezet.

Bij de Migani's werden ook waargenomen kleine stellages, waar de schedels bewaard werden (zie photo no. 46). Deze stellages heb ik niet bij de Ndani's en de stammen in Baura waargenomen, hetgeen begrijpelijk is indien men bedenkt, dat deze laatste stammen hun dooden niet bijzetten doch verbranden. Bij de Migani's worden, nadat het lijk geheel verteerd is en alleen nog de beenderen zijn overgebleven, deze laatste verzameld en in de rivier gegooid. De schedel echter wordt op een aparte stellage bijgezet.

N d a n i ' s. Het hier bovenvermelde geldt m.m. ook voor de Ndani's. Er zijn echter enkele afwijkingen, die ik hieronder laat volgen. In tegenstelling met de Moni's en Ekari's zetten de Ndani's hun dooden niet bij, doch verbranden deze. De man en de gedooide weduwe worden tezamen gecremeerd. Voor zoover mij bekend is tot dusverre op Nieuw-Guinea nog niet het bestaan van lijkverbranding bij de Bergbevolking geconstateerd. De crematie bij deze Bergstammen is echter een bewijs, dat de lijkverbranding onder de volken in de Archipel niet, zooals men tot dusverre gemeend heeft, altijd onder Hindoe-invloed behoeft te zijn ontstaan. Bij de Bergpapoës heb ik van Hindoe-invloed niet het geringste bestanddeel kunnen waarnemen. De asch van het gecremeerde echtpaar wordt in de rivieren gestrooid.

Ook kinderlijkjes worden verascht.

D a o e w a ' a: Hetgeen met betrekking tot deze paragraaf van de Migani's is medegedeeld geldt ook voor de Daoewa's, echter met de volgende afwijkingen. Bij de Daoewa's worden slechts de lijken der volwassenen en der groote kinderen gecremeerd. De kinderlijkjes worden bijgezet in een klein doodenhuisje of indien het baby's betreft, worden deze in een bladscheede gewikkeld en boven aan een in den grond gestoken staak bevestigd (zie photo no. 44) a). De lijken der volwassenen en der groote kinderen echter worden verascht. Het weduwenoffer kent men hier eveneens. De weduwe wordt doodgepijld en tezamen met den overleden echtgenoot verascht. De crematie geschiedt zonder eenig ceremonieel evenals dit bij de Migani's met de bijzetting het geval is. Na de verassing worden er eenige varkens geslacht en onder de familieleden verdeeld. Een groot vuur wordt gemaakt waarop de lijken van man en vrouw of van den man alleen worden gelegd. Van de lijken blijven na de crematie zoo goed als niets over. (Zie photo no. 49). Vóór de verassing wordt het lijk eerst van zijn lichaamsversierselen ontdaan en

wordt de peniskoker en bij de vrouw het schaamrokje op een stok bij de crematie-plek geplaatst, zoodat ook na de crematie te zien is of men dan wel een vrouw verascht werd. Zoo toont photo no. 48 blijkens de op de stok gestoken peniskoker links op de photo aan, dat op deze plaats enkele dagen geleden een man werd verascht. Na de lijkverbranding wordt de plek, waar de verassing heeft plaatsgehad afgebakend met droge takken, zooals op photo no. 48 te zien is.

De plek laat men enkele dagen tot 2 weken zoo staan, totdat er door regen en wind van de asch niets meer over is a). Het restant beenderen begraaft men op de zelfde plek. Zeer merkwaardig zijn bij de Daoewa's de grafteekenen zooals photo's no's 50 en 51 ons laten zien.

Aan den voor- en achterkant van de plek, waar de verassing heeft plaatsgehad, heeft men een paal van circa 1.50 M. in den grond gestoken. De achterste paal is doorgaans onversierd gelaten, doch aan de voorste paal heeft men de lichaamsversierselen van de(n) doode bevestigd en wel op een dergelijke manier geordend, dat het geheel eenigszins aan een menschelijke figuur doet denken.

Voorals photo no. 50 geeft hier een aardig beeld van. We zien hier de peniskoker precies zoo opgesteld als de man hem draagt; verder het hoofdnet van den overledene met de daarop gestoken veër, die hij tijdens zijn leven gedragen heeft. Photo no. 51, die ons het grafteeken op de plaats waar een vrouw werd verascht, laat zien, is minder duidelijk geworden. Op de photo moeilijk te onderscheiden, is ongeveer ter halver hoogte het vrouwschortje aangebracht. Bij deze grafteekens zit wel degelijk het idee voor van nabootsing van het beeld van den overledenen. Het is dus meer als een uitstellen van of meegeven aan den doode van diens lichaamsversierselen, welk laatste b.v. het geval is bij den doodenhuisjes, waaraan men de draagnetten van den overledene heeft gehangen. De grafteekenen staan midden in de nederzetting, waar ook de crematies plaatsvinden.

Men onderhoudt ze niet en na eenige maanden is er van dergelijke monumenten niet veel meer over.

O E H O E N D O E N I ' S.

Voor de Oehoendoeni's geldt m.m. het zelfde als hetgeen ik hierboven t.a.v. de Daoewa's mededeelde. De Oehoendoeni's kennen echter naast het verasschen van dooden ook de bijzetting en het mummificeeren gelijk ons dat van de Moni's bekend is. Te Zonggaboek trof ik een gemummificeerd lijk aan. De Oehoendoeni-enclaves in West-Kemandora verbranden hun dooden niet, doch deze worden bijgezet gelijk dit bij de Ekari's in welks gebied zij wonen, gewoonte is. Een andere bijzonderheid bij dezen stam is, dat men op de plek, waar de verassing heeft plaatsgehad speciaal tabak plant. Als verklaring van deze bijzonderheid werd slechts verklaard, dat op dergelijke plaatsen de tabaksplant bijzonder goed gedijt!

Rouwgebruiken: Over de rouwgebruiken, welke bij alle vier stammen eender zijn, nog het volgende. Een der belangrijkste uitingen van rouw is de zelf-mutilatie, die zowel bij mannen als vrouwen voorkomt. Deze zelfverminking komt echter bij vrouwen veelvuldiger voor als bij de mannen. De belangrijkste vorm van zelfmutilatie

Noot: a) v.bl.62. Dikwijls ook worden de in bladscheede gewikkelde kinderlijkjes in een boom gehangen.
a) bl.63. Naar men verklaarde, wordt soms de asch in de rivieren gestrooid.-

is het afkappen der vingerleden, Zoowel van den linker- als van den rechterhand kapt men bij wijze van rouw enkele vingerkootjes af. De duim echter verminkt men nooit.

Gewoonlijk begint men een der vingerkootjes van den pink af te kappen; bij meerdere sterfgevallen volgen dan de andere vingers, met uitzondering van den duim, die men nimmer afkapt of verminkt. Het is volgens Soalekigi echter geen plicht om bepaald eerst met den pink aan te vangen. men kan echter even goed beginnen met een der kootjes van den middelvinger af te kappen. Inderdaad ziet men dan ook wel eens personen, wier pinken nog intact zijn, doch waarvan de andere vingers verminkt zijn. De operatie moet volgens zeggen niet zoo pijnlijk zijn als men wel meent.

Door het vingerlid eenige dagen lang sterk af te binden, sterft dit af, waarna het met een steenen bijl wordt afgekapt. Een ander bij deze stammen voorkomende vorm van zelfverminking is het doorsnijden bij vrouwen van de linker-oorlel. Door ethnologen wordt het offeren van een deel van het menschelijk lichaam wel als pars pro toto beschouwd naast het offeren van menschen. Inderdaad komt bij de stammen, die de zelfverminking kennen (Moni, Ndani, Daoewa, Oehoendoeni) ook het menschenoffer i.c. het weduwe-offer, zooals hiervoor beschreven, voor. Bij de Ekari's, welke geen zelfverminking als uiting van rouw kennen, komt het menschenoffer dan ook niet voor. Volgens Soalekigi behoeft de zelfmutilatie zich absoluut niet te beperken tot de familieleden van den overledene, doch ieder, die veel van den doode heeft gehouden, kan bij wijze van rouw een der vingerleden afkappen. Een enkele keer zullen kennissen, dus niet-familieleden, van den overledene als uiting van rouw zelfverminking toepassen. Uiteraard gebeurt dit niet veel.

Mij is echter een geval bekend van een Zonggonao-vrouw die haar oorlel doorsneed - dus de lichtste graad van zelfverminking - bij den dood van haar zwager, dus geen familielid in den rechtenlijn. Het is eigenaardig dat ook onder de mannen en niet-familieleden zelfmutilatie voorkomt. Dit doet ons eenigszins twifelen aan de juistheid der algemeene opvatting onder de ethnologen, dat de zelfverminking als teeken van rouw slechts een variant is van het menschenoffer. Mannen en niet-familieleden worden immers niet gelijk de weduwe opgeofferd i.c. doodgepijld bij iemand's dood. De bevolking zelf kon mij over de eigenlijke bedoeling van de zelfverminking niet inlichten. Het was nu eenmaal gewoonte en daarmee basta. Soalekigi's mededeeling, dat de zelfverminking het bewijs is, dat men zeer veel van den overledene heeft gehouden, zegt niet veel. Het is voor de Westering uiterst moeilijk te bepalen, hoe een bepaalde handeling door den primitieven Bergbewoner gevoeld wordt. Hij kan een daad, gewoonte of uiting op een bepaalde manier formuleeren, schematiseerend verklaren, het leert ons mogelijk iets van de collectieve, geestelijke waarde, die het verschijnsel voor de primitieve samenleving heeft, doch het leert ons niet begrijpen, hoe de Bergpapoe zoo'n daad voelt.

Persoonlijk contact, doet ons den Bergbewoner in zijn gevoelens beter begrijpen en is derhalve juist voor den ethnoloog van zulk een groot belang. Ik geloof niet, dat de zelfmutilatie zooals de ethnologen aannemen een variant van het menschenoffer is - althans dat dit zoo door den Bergpapoe wordt gevoeld, doch het lijkt me meer een bewijs van offeringsgezindheid, het bewijs hoeveel men wel van den doode gehouden heeft. Een ander rouwgebruik is het insmeren van het gezicht met geele klei. Dikwijls worden ook borst, buik en armen besmeerd. Er is geen bepaalde wijze van klei-beschildering, doch men smeert

eenvoudig gezicht, borst en buik met klei in. Na de bijzetting of verassching worden, zooals ik hiervoor reeds vermeldde, varkens geslacht. Ander rouwgebruiken als het haarafsnijden e.d. zijn mij van de Bergstammen niet bekend.

8. IMAGINAIRE WERELD.

Over de religieusche en magische voorstellingen bij de Moni's moge verwezen worden naar hetgeen ik destijds vermeldde in mijn verslag over de tocht naar het brongebied van de Edere-rivier pag. 34 - 42. Mij ontbrak den tijd om gedurende dezen tocht op dit onderwerp - een der lastigste in de ethnologie dieper in te gaan, terwijl het onderzoek dikwijls dood liep door het gebrek aan taalkennis. Hetgeen hier onder volgt zijn dan ook slechts losse aantekeningen over dit onderwerp als aanvulling op hetgeen ik reeds eerder in bovenvermeld verslag schreef.

Het heelal krioelt van geesten, goede en kwade, mannelijke en vrouwelijke geesten. Het Journaal toont enkele aardige voorbeelden hoe de Bergpapoese samenleving geheel beheerscht wordt door deze irrationeele wereld. Uiteraard zijn het vooral de booze machten, welke ongeluk, ziekte en dood veroorzaken, die het denken en handelen van den Bergpapoe zoo sterk beïnvloeden. In Kemandora, doch ook in het verder Oostelijk gebied treft men als afweer tegen de booze geesten bij de toegangen tot de nederzettingen houten staketsels van ongeveer 1 M. breedte en 1.50 M. hoogte. Dikwijls worden ook de huizen nog apart beschermd door bladertakken, die men voor den ingang in den grond steekt.

Een merkwaardige vorm van "bailia" a) trof ik te Mapa (Kemandora) aan. Naast een der huizen was een gedeelte van 2 bij 2 M omheind en binnen deze omheining had men behalve kladdi ook enkele "bagimè"-struikjes geplant, welke planten speciaal gebruikt worden om het gevaar van booze geesten af te wenden, terwijl voorts ook enkele droge bladertakken in den grond waren gestoken b). Te Zoratapa in Dogindora was een woning door een halven ring van droge manshooge bladertakken met een opening in het midden beschermd tegen booze geesten op de manier zooals hieronder aangegeven.

Zooals bekend worden bij de Moni's en de verdere stammen Oostwaarts (Ndani, Daoewa, Oehoendoeni) bij ernstige ziekten varkens geslacht om de hogere machten gunstig te stemmen. Merkwaardig is, dat bij de Oehoendoeni's in Beura de stokken, waarmede de varkens doodgeknupteld werden voor den toegang tot de nederzetting of voor den ingang van de woning geplaatst worden als afweer tegen booze geesten. Een gewoon type van bezweringstoecken in Beura is die op photo no. 52. afgebeeld. Aan een paal heeft men aan het voetstuk een langwerpig steen gebonden met den punt in den grond gestoken. Deze bezweringsteekens van in den grond gestoken steenen treft men voorts aan op de groote waterschei-

Noot: a)
b)

Voor de beteekenis van "bailia", zie E.V. pag. 37.
"Bagimè" is de Moni-naam voor dezen plant. Bij de Ekari's staat deze plant bekend als "joekoeni".-

dingen, doch daar is het een heele reeks van met den punt in den grond gestoken steenen. Ik trof dergelijke bezweringsteekens aan op het Marátara-zadel en de Zateapas precies op de waterscheiding. Doordat zij precies op de waterscheiding voorkomen zou men meenen met grensteekens te doen te hebben. Mij werd echter verklaard, dat dit geen grens- doch bezweringsteekens waren. Zoo zou het "bailia"-teeken op het Maratara-zadel moeten dienen om de geesten van Aradidé te verhinderen in Izandora en Kemandora te komen en omgekeerd zouden de geesten uit deze twee laatste gebieden niet in Aradidé mogen optreden.

De hieronder beschreven wijze van afweer van booze geesten trof ik te Bogetalipa aan. Twee woningen op circa een 5 - 6 M van elkander verwijderd waren door een rotandraad onderling verbonden, terwijl van deze draad weer een aftakking langs een stuk hout in de aarde liep, een soort aardgeleiding dus. De booze machten zouden volgens verklaring langs den stok naar de aarde, waarin zij thuis behooren worden geleid. De moemoedimi (M) a), een kampferachtige plant met sterk riekende bladeren, wordt door de bevolking gebruikt als bescherming tegen booze geesten. Daartoe steekt men de bladeren in de draagnetten. De sterke geur zou de geesten verdrijven. In de nederzettingen in Kemandora trof ik soms z.g. "wanggoe mindia", offerstellages, aan. Deze stellages bestaan uit vier circa $1\frac{1}{2}$ M hoge palen, waarop een ruw bekapte plank is geplaatst, op welke de offerandes aan de booze geesten worden gelegd. De offergaven bestonden doorgaans uit petaten - en kladdiknollen, laboe-vruchten en soms papaja's.

In dit verband moge tot slot nog iets over het keró-geloof, d.i. het elders vooral onder de naam soewanggi bekend bestaande verschijnsel vermeld worden. "Kéro", zooals de Moni het noemt, is de geheimzinnige kracht, welke iemand ook al is hij lichamenteel gezond, en al bevindt hij zich op grooten afstand, kan doden. De Bergpapoe is doodsbenauwd voor "kero". Plotselinge sterfgevallen worden dikwijls aan "kero" toegeschreven. Door bepaalde bezweringen kan men een bepaald persoon doden. Een veel voorkomend gebruik is het soewanggi-maken van petaten, die men de varkens te eten geeft, welke dan - b.v. na een onderlinge oorlog - den overwinnaars worden aangeboden.

Deze zouden dan direct of na eenigen tijd daaraan overlijden. Te Koegapa maakte ik in Februari 1940 het volgende geval mede van dit soort zwarte kunst. Kigibéga een der Zonggonas van Koegapa had in Aradidé een varken gestolen. Ongeveer een maand later overleed hij te Koegapa. Volgens zijn clangenooten zou Kigibéga geen natuurlijke dood gestorven zijn, doch betooverd zijn door de Ekari's te Tojamoeti, alwaar hij het varken gestolen had. Door den ouderen broeder van den overledene werd hiervoor wraak genomen door een der bewoners van Tojamoeti te bejilen, waarbij de laatste gewond werd. De Bergpapoe, die iets op zijn geweten heeft, leeft in een voortdurende angst voor soewanggi.

9. VERBODEN DIEREN EN PLANTEN.

Totemisme komt voor zoover mij duidelijk is geworden bij de Bergstammen niet voor. Vooral met betrekking tot den stam der Migani's heb ik dit nagegaan. Een uitgesproken totemisme als systeem heb ik er niet aangetroffen. Wel bestaan er taboe's ten aanzien van bepaalde dieren of planten, die voor de onderscheiden clans verschillend kunnen zijn.

Noot: a) Ook de Ekari's gebruiken deze sterk riekende bladeren als afweer tegen booze geesten. De Ekari-naam is dagó.-

Doch nergens bestaat er voor de clangeboden een verbod om bepaalde dieren - de z.g. batamaja of amoemaja - te doden of wordt de afstamming van den clan van dat dier afgeleid. Het eenige verbod, dat er bestaat, is, dat om de bepaalde diersoort of de bepaalde plant te eten. Onder geen enkele omstandigheid of voorwaarde zal men het dier of de plant mogen nuttigen, ook niet, gelijk bij totemistische groepen wel het geval is, in den vorm van een heilige maaltijd. Indien men zijn batamaja zou eten, zou dit ongetwijfeld den dood tengevolge hebben.

Opgemerkt moet nog worden, dat de dier- of plantensoort geenszins in een reuk van heiligheid staan. Mag, hetgeen ik bij de Migani's over dit onderwerp heb opgeteekend, wellicht een bepaalde voedingsbodem voor totemisme vormen, zeker is wel, dat de groepeerings bij de Migani's niet gebaseerd is op totemistischen grondslag. Van totemisme als systeem, gelijk we iets dergelijks in Australië en bij de Indianen/treffen, is hier geen sprake. Evenmin bestaat er een verbod voor het huwen van een vrouw met de zelfde batamaja als de man. Merkwaaardig is echter, dat indien een man een vrouw huwt met een ander batamaja als hijzelf, de batamaja van zijn vrouw ook voor hem taboe wordt. Omgekeerd is dit voor de vrouw eveneens het geval. Soalekigi b.v. is getrouwd met een Oehoendoeni-vrouw van de Marai-clan, wier batamaja "oende" (M), een bepaald soort pisang, is. Soalekigi die vóór zijn huwelijk wel "oende" at, doet dit nu niet meer, omdat deze pisangsoort voor zijn vrouw taboe is. Evenzoo mag hij ook niet meer de kop van een varken eten, omdat dit ook voor zijn vrouw verboden is. Hieronder volgt een lijst van de verschillende batamaja's der Migani- of Moni-clans:

Zonggonao	- dinggi sou, ipoezi (2 koesoe-soorten)
Koborao,	- dinggi sou (zwarte koeskoes), balé (bep. kikkersoort)
Holombeao, Dendegao, Bagoebao)	- dinggi sou, tasé hora (bep. blad)
Someao, Tipagaoe, Bogou	) en hoebagoé sou (bep. koeskoes-soort)
Zagani	- abija (bep. slangensoort)
Wajepa	- zimboe (idem)
Bagaoe, Zelogani-	dinggi sou
Sinipa, Oegipa	- wa boegoewa mina (de geele kladdi-plant)
Miaroni	- hopoboa (bep. slangensoort)
Migogaoe	- zoegi (casuaris), dapa moemoea (kikker)
Wandagaoe	- tagoe hora (bep. groente)
Wamoeni	- tou woro
Zapeajaoe	- womé (hond)
Belao	- ondoa woro (wit varken)
Zondegaoe	- toesamboea (soort muis)
Katemaoe	- dinggi sou
Boeligaoe, Nambagoni,	)
Najegaoe, Zoani	) - hopoboa
Zanambani	- zimboe
Doebitaoe	- toesamboea (bep. slang)
Koendaoe	- zoegi

Verder eten alle clans der Moni's geen "oelangamo" (kreeften, garnalen). Ook de garnaal en de kreeft wordt "batamaja" genoemd. Zoals bekend eten de Ekari's en de Ndani's wel garnalen; voor andere bergstammen echter is de garnaal of kreeft taboe.

10. KRIJG EN BEWAPENING.

De Bergpapoe in het nieuw verkende terrein kent als offensieve wapens slechts pijl en boog.

Speren, spiezen e.d. zijn hem onbekend. Pijl en boog zijn geheel dezelfde als die bij de meer Westelijke stammen, zoodat ik hier niet in onnoodige herhaling zal vervallen. Zelfs de sierpijlen verschillen in de ornamenteering niet van die der Ekari's.

Bestaat er in de offensieve wapenen dus geen verschil met die der Westelijke stammen, in de defensieve bewapening, de wijze van verdediging en bescherming tegen bepijlingen is het onderscheid met de Westelijke stammen, speciaal de Ekari's zeer groot. Alvorens verder hierop in te gaan, moge ik eerst iets over de vechtwijze vermelden. In tegenstelling met de Ekari's, die en masse komen opzetten zonder zich veel om dekking te bekommeren, bestaat het vechten bij de Moni's en de andere Oostelijke stammen meer in een elkander beschieten vanuit bepaalde stellingen b.v. groote rotsblokken, hekken e.d., waarachter men zich verscholen heeft. Vechten of overvallen gedurende den nacht hebben niet plaats, doch dit geschiedt steeds overdag. Naast deze wijze van vechten, waarbij twee nederzettingen of clans tegen elkander optrekken, komt nok nog de verraderlijke overval voor.

Gewoonlijk geschiedt dit laatste vooral tegen enkelingen als een uiting van wraak of bij wijze van rechtspleging. In dergelijke gevallen is het vechten meer tot sluipmoord gedegradeerd, waarbij men het slachtoffer eenvoudig opwacht of hem besluipt, wanneer hij op eenzame plaatsen aan het werk is. Eigenaardig is, dat bij groote vechtpartijen, wanneer twee nederzettingen elkander beoorlogen, ook vrouwen een rol spelen. De vrouwen hebben vooral tot taak de mannen van voldoende munitie i.e. pijlen te voorzien a). Bepijlingen komen in het Oostelijk gebied veelvuldig voor, getuige de onbebouwde hiaten in het landschap, waar de wegen geheel zijn dichtgegroeid, een bewijs, dat er hier geen of nagenoeg geen verkeer plaats heeft. Ook treft men er dikwijls verlaten tuinen en de resten van huizen aan. In het Journaal werd reeds e.e.a. vermeld over de verlaten benteng-kampong Ajomobak. In dit verband moge ik nog iets vermelden over de verlaten nederzettingen, die men onderweg wel eens aantreft. In mijn K.V. pag. 83 sqq. gaf ik als een der redenen hiervan op de handelsreizen, die men met het geheele gezin maakt. In dit geval is er dan slechts sprake van een tijdelijk verlaten van de nederzetting. Een andere oorzaak voor het blijvend verlaten v.e. nederzetting is de aanwezigheid van booze geesten, die in het dorp zouden huizen. In het Journaal zagen we hiervan een voorbeeld in Masiga, welk dorp na enkele sterfgevallen verlaten werd.

In de derde plaats wordt een bepaalde plaats dikwijls verlaten, omdat het er door de onderlinge oorlogjes te onrustig is. Ajomobak werd na de verovering door de bewoners verlaten; Kibaboge, waar Leroux nog menschen aantrof, vond ik leeg en verlaten terug, volgens mijn gidsen was men, omdat er te veel gepijld werd, naar elders verhuisd.

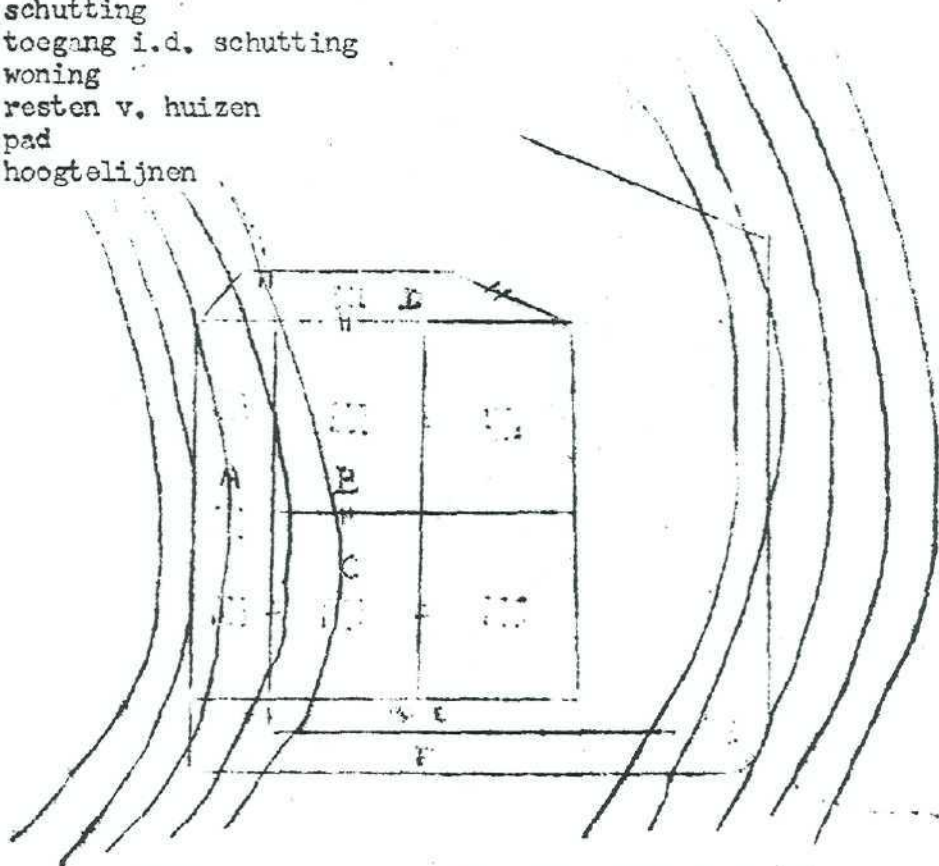
In de wijze van verdediging tegen bepijlingen bestaat er een groot verschil met de situatie rond de meren waar men eigenlijk in het geheel geen bescherming tegen overvallen en bepijlingen kent. In Beura trof ik de reeds in het Journaal vermelde benteng-kampongs aan n.l. te Damggoe, Ajomobak en Oengalgija. Door groote 2 M hoge schuttingen is niet alleen de geheele nederzetting, doch is dikwijls ook elk der huizen beschermd tegen bepijlingen.

Als toegang tot de nederzetting zijn er enkele hoogst noodzakelijke openingen in de houten balustrade gemaakt, zoodat men alleen door deze toegangen in de kampong kan komen. De photo's nr. 53 en 54 geven een beeld van een dergelijke versterkte kampong. De schutting bestaat voorts dikwijls uit twee lagen n.l. een circa 1.25 M. hoge schutting van ruw bekapte planken en daarvoor een rij lange rondhouten in den grond gestoken. De voorste rij is niet zoo stevig als de tweede laag, doch geeft wel een

goede dekking, vooral ook omdat men de bladeren en de kleinere takjes niet afkapt, doch dezer er aan laat zitten.

Hieronder volgt de plattegrond van de op den bergrug verlaten nederzetting Ajomobak:

- schutting
- toegang i.d. schutting
- woning
- resten v. huizen
- pad
- hoogtelijnen

Wanneer men deze vesting de eerste keer bétreedt, maakt het geheel den indruk van een doolhof. Ongetwijfeld heeft bij de verdedigers dit idee n.l. het op een dwaalspoor brengen van de aanvallers wel voorgezeten.

Zoo is b.v. F een doodlopende gang met de bedoeling om de vijand er letterlijk en figuurlijk in te laten loopen. A kan alleen ingenomen worden via D, B. En C dan wel langs E en C, doch in het laatste geval moet eerst de groote schutting om het geheele dorp worden genomen, hetgeen wel de noodige moeite en slachtoffers zal kosten. En toch is Ajomobak niet onveroverbaar gebleken.

Sietransit .....

Plattegrond van Oengalgijn in Wangbé.

legenda: idem als hierboven.

Noot:a) v.bl. 68. Ook bij de Ekari's is dit het geval: Bij de moeilijkheden te Kébo op 10 Maart j.l. bevonden zich op het gevechtsterrein ook eenige vrouwen met bundels pijlen, die na de eerste schoten gelukkig snelstens de beenen namen.-

Een ander middel om zich tegen overvallen te beveiligen, is de woningen op hoge palen te bouwen, zooals te Oreapa (Kemadora) en te Zoeboega (Dogindora)

Te Oreapa had men bovendien nog eenige huizen vlak aan dan afgrond van een diep ravijn gebouwd, zoodat men tenminste van die kant geen aanval had te duchten.

Men kreeg aldus een type woning als hieronder ruw geschetst.

Ook bij het ronde huizentype heeft men veelal met eventualiteiten rekening gehouden door het aanbrengen van een tweede (nood) uitgang.

Photo no. 55 geeft een bepijlingsstellige boven in een boom nabij de nederzetting Zoeboega. Het platform is circa 1 x 2 M breed. Bij overvallen trekken enkele personen zich daarop terug om te weten hoe en van waar de vijand aanvalt. De openstelling biedt een prachtig uitzicht, doch geen beschutting. Integendeel, het vormt zelfs een prachtig doelwit.

In Kemadora en bij de stammen Oostelijker draagt men bovendien als bescherming tegen pijlschoten de bekende rotanmaliënkolders (vide de no's 1 t/m 4 van de lijst der verzamelde Ethnografica). De Ekari's kennen deze rotanpantser niet. Het vlechtwerk, is niet slechts buitengewoon kunstig - soms heeft men er nog aparte keuren ingelegd - doch is ook zeer stevig, zoodat zelfs bij pijlschoten van korten afstand deze afketsen op het pantser en er niet in doordringen.

Bij onderlinge bepijlingen dragen velen een dergelijk pantser. Ter verfraaiing heeft men de voorkant dikwijls nog versierd met fraai gekleurde vogelhuiden of veeren (zie no. 1 en 2 van de verzameling).

De rotanwindingen, die vooral Oehoendoeni's uit het Oostelijk van Koegapa gelegen gebied, om hun buik dragen, zijn te gering in aantal en te los om de buik gelégd, dat zij als buikpantser dienst zouden kunnen doen. De Oehoendoeni's verklaarden mij, dat zij de rotanwindingen slechts bij wijze van versiering droegen en dat zij de rotan ook gebruikten als pees voor den boog. Doordat de rotan langen tijd om den buik heeft gezeten, is zij mooi droog en zeer geschikt als boogpees. Men draagt dus a.h.w. de reserve pees voor den boog steeds bij zich om den buik gewonden.

11. Wijzen van begroeting.

Enkele notities over de manier van begroeting, welke het vermelden wel waard zijn. Allereerst de groet bij de Migani's. De gewone groet bij dezen stam van mannen onderling of van vrouwen tot mannen is het welbekende amakané of amagoginói. Minder bekend is echter de letterlijke beteekenis van dezen groet "Amakané" of "amagoginói" beteekent lett. "geef mij de buste" (ama=buste; kané of goginói= een bep. vorm v. mindia, kindia= geven) "Amakané" wordt nimmer door mannen-tot vrouwen gezegd of door vrouwen onderling. In deze beide gevallen zegt men "mérôbae" tot elkander als groet. De lett. beteekenis van "mérôbae", indien deze tenminste bestaat, ken ik niet.

Een andere merkwaardige begroeting van mannen onderling of vrouwen tot mannen is "banoea" of "banoeao" hetgeen letterlijk beteekent "faeces eten" (ba=faeees; noea= bep. vorm v. noendia = eten).

Merkwaardig is, dat ook de Ekari's een dergelijke begroeting kennen. Na een weerzien na langen

tijd hoort men de Ekari's wel eens elkander begroeten met "bapipai" (ba=faeces; pipai=pipi ?? = urineeren))

Smakelijk is het overigens niet!

Bij deze "amakané"-begroeting grijpt de begroeter met zijn linkerhand naar zijn linkerbuste en neigt zijn hoofd naar links onder het uitspreken van een reeks "amakané"'s. Een derde begroeting bij de Migani's, die men eveneens veel hoort is het "dola panoea" = "dola panoeao" of "dolanggara panoeao", waarvan de letterlijke beteekenis is "bil eten" (dola=bil; noea=eten). Bij deze begroeting grijpt men dengene, die begroet wordt inderdaad bij diens "partes posterioris" hetgeen een vreemd gezicht is. Het is mogelijk, dat deze begroetingen wijzen op het bestaan van homosexualiteit bij den Moni. Men ontkent het echter ten stelligste, hetgeen uiteraard weinig zegt, aangezien ik ook eerst na ruim 2 jaren exploiratiearbeid homosexualiteit bij de Ekari's constateerde. De groet bij de Daewa's en Oehoendoeni's is resp. "kijénak" en "hoepmaral" a)

De Daewa's en Oehoendoeni's in Ielop hebben de groet "wi wa" of "wiwau" welke groet men vele malen snel achter elkaar herhaalt. De Ndani-groet is "kajonak".

Eigenaardig is, dat de Ndani den knokkelgroet niet kent. Ik zag de Ndani's onderweg tenminste nooit den knokkelgroet brengen. Hun groet was een halve omarming, waarna men elkander's handen greep en dus niet de knokkelgroet bracht. De tranengroet is een algemeen bekend verschijnsel bij de Bergstammen. Bij een weerzien na een langen, zelfs na een korten tijd, pleegt er veel "geweend" te worden.

B. MATERIEELE CULTUUR.

De materieele cultuur der Bergstammen is zeer uniform. Bij de Ekari's is zij ongetwijfeld het armst. In het Oosten is de afwerking der gebruiksvoorwerpen fraaier; de versiering is rijker, terwijl wat de Ndani's betreft de huizenbouw meer geacheveerd is.

Dit wil echter geenszins zeggen, dat hoe Oostelijker men trekt, hoe rijker de materieele cultuur der Bergstammen wordt. Zeker is, dat deze in Beura ten achterstaat bij de materieele cultuur in Kemandora.

De materieele cultuur der Ekari's is elders voldoende uitvoerig beschreven; slechts waar de materieele cultuur der Oostelijke stammen zich onderscheidt van die der Ekari's zal dit in het hieronder volgende worden vermeld; waar dit niet het geval is, zal ik niet noodeloos in herhaling vervallen.

1. Het persoonlijk voorkomen.

Voor gegevens hiervoor moge worden verwezen naar hetgeen ik hierover reeds vermeldde in Hoofdstuk II (bevolking). Ter aanvulling nog het volgende.

Zooals boven vermeld, draagt vooral bij de Ndani's nagenoeg ieder een ringbaard. Door het hooge kapsel en den grooten zwarten ringbaard maken de Ndani's, die toch al niet klein van stuk zijn, een martialen indruk. De formatie van de tanden heb ik niet waargenomen. Oor- en neustusschenschotdoorboring komen evenals bij de Ekari's veelvuldig voor. Neusvleugel-doorboring komt niet voor. Over het afkappen van vingerkootjes zowel bij mannen als vrouwen werd op pag. 63 sqq. reeds e.e.a. medegedeeld. Tatouage komt evenmin voor. De teekens, die men dikwijls op diverse plaatsen van het lichaam aantreft, zijn geen tatouage-teekens, doch lid teekens van de bij de Ekari's als "ékéréj" bekend staande handeling. Dit is een wijze van aderlating, waarbij met een scherpe steensplinter een snede in den huid gegeven wordt om het "vuile bloed" te laten ontsnappen. Deze aderlatingen worden door den Bergpapoe veelvuldig als geneesmethode toegepast.

2. Kleeding.

Hierover kan ik kort zijn aangezien de Oostelijke stammen wat hun "kleeding" aangat geen verschil vertoonen met de stammen rond de mēren.

Zoals in Hoofdstuk II vermeld, dragen volgens gegevens der bevolking de Ndani's aan de Baliem hun peniskoker met naar beneden gericht bocht. In Igindora zag ik echter slechts 1 persoon met een dergelijke dracht. Alle andere personen droegen de schaamkoker op de gebruikelijke wijze met naar boven gericht en bocht.

Over het Ndari-vrouwenrokje werd op pag. 47 reeds iets medegedeeld. In Beura zag ik bij enkele vrouwen een dracht, welke mij niet van elders bekend was.

Behalve het gebruikelijke schaamrokje van geprepareerde boombastrepen droegen enkele vrouwen daarvoor nog een miniatuurrokje. Wat de bedoeling hiervan is, heb ik niet kunnen achterhalen. In tegenstelling met de Oehoendoeni's uit Doemandora, die bij tijden een bezoek aan Eharotali komen brengen, dragen de stamgenooten uit Beura geen rotanwindingen om den buik.

3. Lichaamsversiering.

De lichaamsversierselen zijn grootendeels de zelfde als die bij de Ekari's, zoodat ik hierover kort kan zijn. In Beura dragen de mannen in tegenstelling met die in Dogindora en meer naar het Westen veele boven- en benedenarmbanden. Deze zijn te onderscheiden in 5 - 7 c.m. breedte van rotan gevlochten banden en smallere circa 1 à 2 c.m. breedte ringen van een bepaalde grassoort gevlochten. In Kemandora draagt men een enkele armband, doch in Beura vallen de mannen op door het groote aantal banden om boven en beneden arm.

In Beura dragen de vrouwen veelal snoeren van oranjerode pitten. Dergelijke snoeren zijn in de Westelijke streken onbekend. De groote mutsen van casuarisveeren (no's 12 en 13 van de lijst der verzamelde ethnografica) zijn bij de Ekari's niet bekend. De casuarishoofdtooi bij de Ekari's is van een ander type en is meer een hoofdband, waarin de casuarisveeren zijn samengevlochten.

De draagnetten zijn in zekeren zin ook als lichaamsversierselen te beschouwen. In Kemandora en Dogindora zijn deze veel fraaier als die bij de Ekari's.

De nettasschen der Moni's zijn wel het fraaist bewerkt.

Bij de Ndani's, Daeowa's en Oehoendoeni's in Beura daarentegen is de afwerking der versiering veel minder fraai. Heeft men bij de Ekari's de met de geele "bitoe" (een vezel v.e. orchideeenstengel) gekleurde draagnetten, bij de Moni's bestaat daarnaast ook de versiering met boembai dome (een bepaalde roode mossort).

De versiering met "bitoe" en "boembai dome" geschiedt door het aanbrengen van een dun vezeltje van de gedroogde orchideeenstengel of de mossort om de draden in het vlechtwerk, die versierd moeten worden.

In Beura kent men nog een andere methode van versiering n.l. door de te kleuren draden eenigen tijd te laten liggen in een roode of zwarte vloeistof.

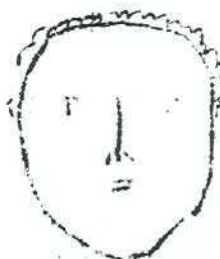
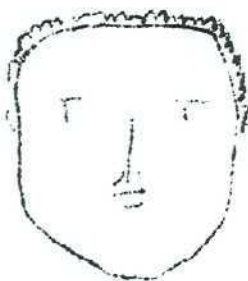
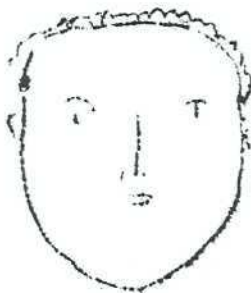
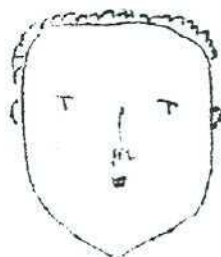
De roode vloeistof is een mengsel van roode klei en water; de zwarte van modder, ook wel van bepaalde vruchtjes, die uitgeperst worden, en water.

Gelijk hiervoor vermeld worden de draagnetten ook gebruikt als hoofdnetten ter bedekking van de hooge hoofdtooi. Eenmaal zag ik in plaats hiervan een speciaal hoofdkapje of netje om het kapsel op te houden en te bedekken. Een niet bij de Ekari's, doch wel bij de andere stammen voorkomende dracht, is het gebruik

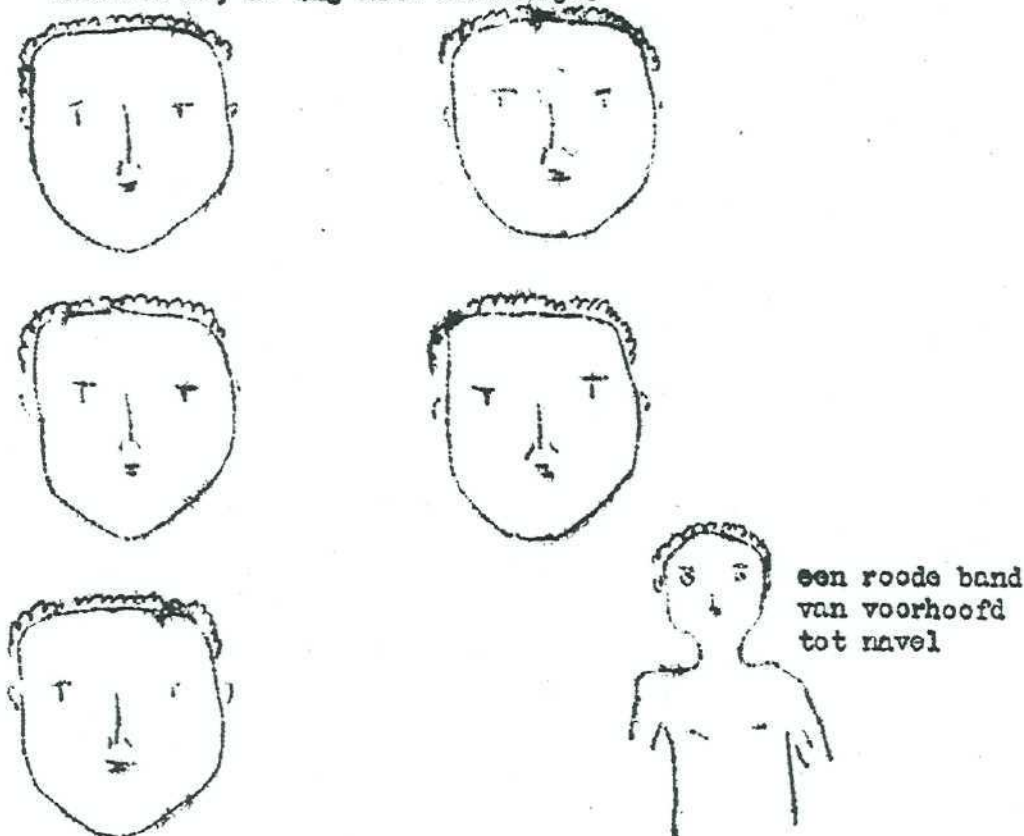
van een geprepareerd reepje boombast, dat achter op den rug aan de band, waarmede de peniskoker wordt opgehouden, bevestigd wordt en de bilspleet bedekt. Het lijkt eenigszins op een kunstmatige staart, doordat het als een staart naar beneden afhangt, doch ik meen, dat de bedoeling slechts is de bilspleet te bedekken; het heeft dus min of meer de functie van een kleedingsstuk.

De verdere lichaamsversierselen, zooals de neuspenner, oorversieringen, halskettingen, lendenkussentje enz. gelijk aan die bij de Ekari's, zoodat ik daarover niet in noodelooze herhaling zal vervallen. Ten slotte nog een en ander over het verven van het gezicht, dat vooral in de Oostelijke streken zeer veelvuldig voorkomt. Zowel mannen als vrouwen en meisjes verven zich. Ter verfraaiing beschildert men zijn gezicht met een roode kleisoort of met de roet van verbrande damar. Als ingrediënten kan men volstaan met wat speeksel voor het aanlengen van de verfstof (roode klei of roet). Veelal echter gebruikt men hiérbij nog varkensvet of de pitten van den ricinusplant. Deze brengt men dan aan een stolke boven het vuur tot smelten. Het vloeibaar geworden vet wordt op het gelaat gesmeerd. De kleurstof wordt vervolgens in de hand fijn gewreven en de poeder met wat speeksel bevochtigd, waarna het op het gelaat gesmeerd wordt. Merkwaardig is, dat de Ekari's het vloeibaar geworden vet niet direct op het gezicht smeren, doch het eerst met de kleurstof mengen en daarna pas op het gezicht smeren.

Hieronder volgen eenige voorbeelden van gezichtsbeschildering onder de Migani's. Aan de wijze van beschildering zijn blijkbaar geen bepaalde regels gesteld; de fantasie heeft hier geheel vrij spel. Zeker is, dat het beschilderen niet het privilege van bepaalde standen is. Eigenaardig is, dat de Ndani's zich nagenoeg niet met de roode verfstof beschilderen, doch bijna altijd met de roet van verbrande damar, wat de reden

hiervan is, is mij niet duidelijk.

4. W o n i n g e n. Hoe verder Oostelijk men trekt, hoe meer het rechthoekige huis met het tweevlakkige dak verdrongen wordt door den ronden huizenbouw met het kegelvormig toeloopende dak. Bij de Ndani in Oost-Dogindora treft men de eerste ronde huizen aan.

Het grootste deel der huizen in Oost Dogindora is echter nog van het in het Westen voorkomende rechthoekige type. In West-Beura bij de Daoewa's en Noelini's echter treft men nog slechts enkele rechthoekige typen tusschen den ronden huizenbouw aan.

Verder Oostelijk is de rechthoekige bouw geheel verdrongen door den rondbouw, terwijl we in de Wangbé-vallei een eigenaardige combinatie van beide huizentypen aantreffen. De Ndani's, Daoewa's en Oehoendoeni's in Beura hebben aparte mannen- en vrouwenhuizen. De Migani's hebben doorgaans eveneens gescheiden mannen- en vrouwenwoningen; een enkele keer echter treft men gecombineerd huizen aan als vermeld in I.O.V. pag. 50 model A.

Photo no. 57 geeft ons een beeld van het ronde huizenmodel. Het Ndani-huis, zooals ik dit b.v. te Doesandigi aantrof, is een verdiepingswoning van het ronde model. Daarnaast treft men in Beura ook ronde modellen zonder verdieping aan.

Ik moge echter eerst een beschrijving geven van het gewone ronde huis met een verdieping, het gewone model bij de Ndani's. De vloer van het benedenvertrek ligt ca. 30 c.m. beneden het maaiveld. Bij den bouw van dit type woningen begint men allereerst een 30 c.m. diepe kuil met een diameter van 3 à 4 M te graven. Daarna worden de wanden van het gelijkvloersch vertrek opgericht, welke bestaat uit ruw bekapte planken door rotanstrengen aan elkander gebonden. De opstaande wand is slechts 1.50 M hoog, waarna reeds het kegelvormig toeloopende dak begint. De wand bestaat uit twee lagen ruw bekapte planken, terwijl de tusschenruimte tusschen de beide lagen is opgevuld met gras. Aan den bovenkant van de opstaande wand is om het heele huis een dikke bundel van gras gelegd teneinde het intoshten van bovenaf te voorkomen. Op deze hoogte begint het dak spitsvormig

toe te loopen. De bovenruimte heeft dus geen opstaande wand, doch is meer een mansarde, waar men nauwelijks rechtop kan staan. De vloer van het bovenvertrek, die dus tegelijk de zoldering van de gelijkvloersche ruimte is, bestaat uit naast elkaar gelegde biezen met rotansamengebonden. Ook in de bovenverdieping heeft men evenals in het benedenvertrek een haardplaat. Gewoonlijk slaapt men op de bovenverdieping, terwijl men beneden zijn petaten poft en confereert.

Indien er echter veel gasten zijn, slaapt men ook in het benedenvertrek. Het benedenvertrek heeft geen eigenlijke vloer. De vloer is de aangestampte grond.

De toegang tot het bovenvertrek wordt gevormd door een opening in de zoldering. Een er tegenaan geplaatsten paal of een lage opstap dient als trap.

Het kegelvormig toeloopende dak bestaat uit enkele lagen nl. eerst 1 rij naar de spits van den kegel toeloopende daksparran, waarop een laag gedroogd gras wordt gelegd. Op deze laag gras komt een laag boomschors waarop tenslotte weer een dikke laag gras komt te liggen.

Photo no. 60 laat tevens zien hoe de lagen gelegd worden. Men legt de lagen bij gedeelten in plaats van b.v. eerst de onderste laag gras in haar geheel op het dak te leggen. Voorts is merkwaardig, dat men bij het leggen van de dakbedekking van beneden naar boven werkt, zooals duidelijk uit photo no. 60 blijkt. Photo no. 59 toont ons de bouw van een Ochoendoeni-woning in Beura. Men bouwt dus eerst de benedenverdieping geheel af voordat men aan het opzetten van het dak begint. Duidelijk zijn de plaats van de haardplaat en de trapopening waar te nemen. De 4 boomstammetjes, die men ziet, en die door de zoldering heen loopen, dienen om den haardplaat van het bovenvertrek te ondersteunen. De stammetjes loopen tot aan het dak door en worden aan de daksparran vastgemaakt. Veelal is er tegenover den toegang nog een tweede opening aan de achterkant van het huis aangebracht, die echter bijna altijd is afgesloten. Bovendien heeft men deze nooduitgang zoowel binnens- als buitenshuis gewoonlijk gecaroufleerd door er wat droge bladertakken tegen aan te plaatsen, zoodat het niet zoo snel opvalt, dat hier nog een opening is. Het lijkt me niet onwaarschijnlijk, dat men deze tweede toegang tot de woning speciaal als nooduitgang voor eventualiteiten i.c. bepijingen en overvallen heeft bedoeld. De mannen en vrouwenhuizen verschillen slechts hierin, dat men in de vrouwenhuizen langs den wand speciale hokken, voor de varkens heeft, welke we in de mannenhuizen niet aantreffen. Dit model woning heeft geen voorportaal. De ronde woningen zijn nooit gelijk bij de rechthoekige woningen wel het geval is, op palen gebouwd.

Bij de Ndani's is het verdieningsmodel algemeen. Bij de Daocwa's en Ochoendoeni's in Beura en Ielop treffen we echter hier naast veelvuldig de ronde woning, zonder verdieping aan. Bij de Ndani's waren de woningen over het algemeen veel beter afgewerkt en steviger van constructie. Bij de Daocwa's en Ochoendoeni's werden veel woningen van bepaald inferieure constructie aange troffen, waarbij men bovendien dikwijls geen dubbele, doch slechts een enkelvoudige wand had, hetgeen uiteraard veel minder tegen de koude beschut als de Ndani-woning met haar dubbele omwanding. Een enkele keer, zooals in Wangbé, heeft men aan den buitenkant een laag gras rond de omwanding gebonden als bescherming tegen de kou. In West Beura te Joenggama trof ik een huis aan van het ronde model zonder verdieping, waarbij de vloer was belegd met biezen, gelijk we iets dergelijks hebben bij

de vloer van de tweede verdieping.

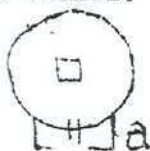
Ronde woningen met een voorportaal zag ik voor het eerst in de nederzetting Mieldebak. Hieronder volgt het grondplan van een dergelijke woning.

Woning met voorportaal te Mieldebak.
Het voorportaal is overdekt (=a)
b = haardplaat.

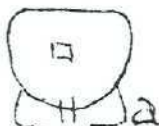
De huizenbouw in de Wangbé vallei is merkwaardig, doordat we in de woningen een combinatie van het ronde en rechthoekige model kunnen herkennen. In zekeren zin is dit ook reeds het geval met de portaalwoningen, zoals hierboven aangegeven, doch in Wangbé is dit veel geprononceerder. Zoo treffen we hier b.v. halfronde woningen aan niet met het kegelvormige, doch met het tweevlakkige bij den rechthoekigen bouw behoorendé dak. De huizen in deze vallei waren bovendien kleiner van constructie dan ik ze elders op de tocht aantrof. De meeste hebben geen verdieping, terwijl bijna alle voorzien zijn van een overdekt voorportaal. Een enkel rechthoekig model met het tweevlakkige dak, zoals ons dat bekeënd is van het gebied West v.h. Goeloemboeloe-gebergte, treffen we hier aan.

Hieronder volgen eenige typen van woningen uit deze vallei.

ronde woning met rechthoekig overdekt voorportaal

a = voorportaal.

Het dak van deze woning is niet kegelvormig, doch tweevlakkig gelijk bij den rechthoekigen huizenbouw.

a = voorportaal

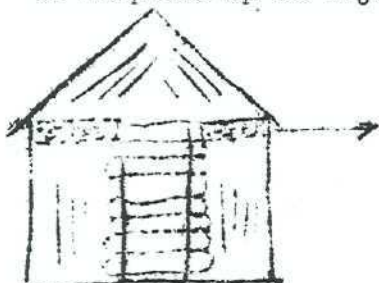
a = voorportaal

Het dak van deze half ovale woning is tweevlakkig.

Gewoonlijk hebben de voorportalen geen "deur", in de Wangbé-vallei treft men nu en dan een woning aan, waarvan ook het voorportaal kan worden afgesloten. Over het afsluiten van een huis nog. e.e.a.

Bij de rechthoekige huizen geschiedt dit op de wijze als ik elders reeds beschreef (I.O.V. pag. 52)

Bij den rondbouw sluit men de toegang tot het huis af door een aantal ruw gekapte planken op elkaar te stapelen op de wijze gelijk hieronder aangeeven.

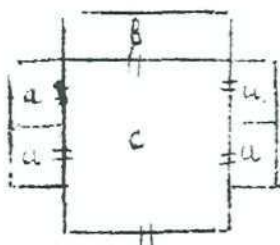
ronde woning met gesloten deur
a = dikke grasbundel om het gehele huis.

Een eigenaardigheid is bij enkele vrouwenwoningen met een voorportaal, dat men in de zijwand

van het portaal een kleine opening heeft gemaakt, waardoor de varkens naar binnen kunnen komen. De varkens slapen veelal met de vrouwen samen.

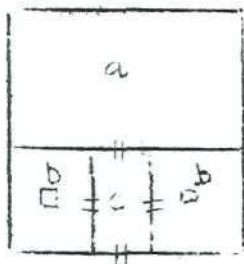
Een merkwaardigheid is de rechthoekige woning met het licht- of luchtgat, waarvan photo no. 61 ons een beeld geeft. Deze woning stond te Zinggilimi.

Algemeen is deze bouw met het ventilatierraam in het voorportaal echter niet. Ik trof op deze tocht nog enkele van dergelijke woningen te Dobejapa in Kemandora aan. Gewoonlijk echter hebben de woningen der Bergpapoos in het geheel geen openingen ("ramen") voor de ventilatie. Dergelijke licht- of luchtgaten heb ik in het Bergland nog niet eerder gezien; zij zijn een groote uitzondering. Bij het rechthoekige model huis komt de verdieping niet voor. Te Waniboega echter trof ik als een groote uitzondering op dezen regel. Een rechthoekig huis aan met een verdieningsvertrek.

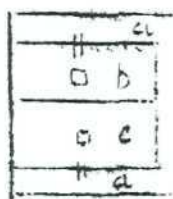
Varkensfeesthuis te Genjarato (Aradidé)

- a = koeroe E, plaats waar het varkensvleesch verkocht wordt.
- b = emawa E, de plaats waar gedanst en gezongen wordt.
- c = ekinawa E, verzamelplaats v.d. menschen.

Varkensfeesthuis te Wandai (Kemandora)

- a = plaats waar gedanst en gezongen wordt
- b = zijvertrekken, waar gekookt wordt.
- c = corridor.

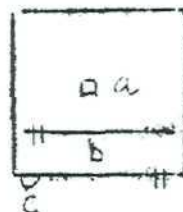

Woning te Zoratapa (Dogindora)

- a = voorportaal
  - b = mannenvertrek
  - c = vrouwenvertrek
- Het geheel is op palen gebouwd.

Woning te Zihggilini

- a = mannen- of vrouwenvertrek
  - b = voorportaal
  - c = lucht - of lichtgat
- Het geheel is op palen gebouwd.

Tenslotte zij nog opgemerkt, dat van eenige ornamentteering bij de woningen geen sprake is.

5. Middelen van bestaan.

In groote trekken zijn deze dezelfde als bij de Ekari's, zoodat ik hierover kort kan zijn. Slechts, waar er verschillen bestaan met laatstgenoemden stam, zal dit vermeld worden teneinde niet in onnoodige herhalingen te vervallen.

L a n d b o u w. In Kemandora en het meer Oostelijk gebied vindt men een grooter variatie in de voedingsmiddelen als bij de Ekari's rond de Wisselmeren. Het hoofdvoedsel bestaat uit petaten en kladdi. Daarnaast wordt ook de oebitali veelvuldig aangeplant, evenals een tweetal peulvruchten, waarvan één soort de in Ambon bekende "boeah botol" (Jav. ketjipir) bij de Ekari's niet bekend is. Ook de oebitali wordt door de Ekari's niet aangeplant. Citroenen komen vooral in Kemandora veel voor; een enkele keer zag ik ze speciaal in de nederzettingen aangeplant. Papaja's worden vooral in het lager gelegen West-Kemandora geplant; deze vrucht is bij de Ekari's onbekend.

Suikerriet, laboe, ketimoen, diverse pi-sangsoorten, kalebassen worden verder evenals bij de Ekari's verbouwd. De pandanus wordt in Beura door de bevolking speciaal aangeplant, hetgeen een merkwaardig verschijnsel is, aangezien de boom pas na circa 10 jaren oogstbaar is. Men plant de boomen niet in de tuinen aan, maar in de nederzetting zelf dicht bij de woningen.

Van de Oostelijke door de Archbold-expeditie bezochte stammen aan de Baliem wordt eveneens melding gemaakt van een speciaal aanplanten van de pandanuspalm. In Dogindora en bij de meer Westelijke stammen is het speciaal aanplanten van den pandanuspalm iets onbekends. De pandanvrucht is bij alle stammen een bijzondere lekkernij. In Ielop zag ik een tweede pandanussoort met langwerpige røde vruchten, welke door de bevolking wordt aangeplant. De vruchten van deze soort worden in het vuur gelegd totdat de inhoud van de vrucht een weke papmassa is geworden. Deze eenigszins zoetig smakende pap wordt gegeten en vormt evenals de meer bekende op de doerianvrucht gelijkende soort pandanvrucht een groote lekkernij. De gemberknol wordt vooral in het Oosten veel aangeplant. Zij groeit ook in het wild. In Oost-Dogindora en Beura zag ik voor het eerst in het Bergland de speciale bevoeiing der kladdi-velden. Daartoe heeft men aan den bovenkant van de tegen de berghellingen gelegen kladdi-tuinen een goot met snelstroomend bergwater aangelegd. De kladdi gedijt op drassige terreinen het best. Bij het uitblijven van regen, wanneer de bodem te droog wordt, worden de kladdivelden op de hieronder beschreven wijze geïrrigeerd. Voor de bevoeiing legt men ergens in de goot door eenige keien op elkaar te stapelen een dam. Het water in de aanvoerleiding stijgt dan en loopt over de rand van den goot heen de berghelling af, zoodat het de tuinen, die beneden de goot tegen de bergflank zijn aangelegd, bevoeit. Door de dam in den goot te verplaatsen wordt weer een ander gedeelte van den tuin besproeit.

Een dergelijk irrigatie-systeem is mij van andere streken in het Bergland niet bekend. De Ekari's aan het Paniaimeer planten wel aan de drassige oevers der rivieren, die door de regens een groot verschil in waterpeil vertoonen, bij voorkeur kladdi en bajem aan. Wanneer het water in de rivier na den regenbui rijst, komen de kladdivelden langs de oevers automatisch eenige uren onder water te staan en heeft aldus de bevoeiing plaats. Niet slechts voor de irrigatie, doch ook voor de watervoorziening heeft men speciale gooten

Voorts

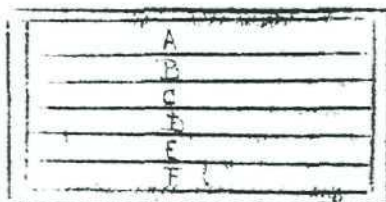

gegraven. Te Dogindora bij Zoratapa had men een dergelijke goot gegraven met aan het eind ~~er~~ een miniatuur huisje van circa 50 c.m. hoog waar het water werd verzameld in een kleine kom, waar het via een tuit uitliep. Het water boven de kom had men speciaal afgedekt om het tegen bevuiling door varkens te beveiligen.

Over de eigenaardige van de Westelijke stammen afwijkende schikking der tuinen in Beura moge nog iets vermeld worden. Bij de Ekari's rond de Wisselmeren treft men de bekende z.g. schaakbordtuinen aan, waarbij de tuinen zijn samengesteld uit vierkante of rechthoekige plantbedden van elkaar gescheiden door dieper liggende drainage goten. Volgens de bevolking komt deze methode van tuinaanleg slechts voor aan het Paniaimeer en de Baliem, waar een drassige bodem een dergelijke bewerking noodzakelijk maakt. In Dogindora en Kemandora, waar de bodem evenals in Beura veel minder drassig is, treft men slechts een hoogst enkele tuin met dit bekende schaakbord-motief aan. In Beura zijn de tuinen door op den grond in de lengterichting van den akker gelegde boomstammen waar verdeeld in lange rechthoekige strooken.

Men krijgt dus het volgende beeld.

Tuinanleg in Beura.

Deze op den grond gelegde boomstammen vormen geen omheining als schutting tegen de varkens. Als bescherming tegen deze laatste dient de om den geheelen tuin aangelegde omheining. Naar mij verklaard werd vormen deze boomstammen de afscheidingen tusschen de tuinen van elk der gezinnen. Een dergelijke tuin schijnt dus het collectief bezit te zijn van een bepaalden clan of van een aantal families van een clan waarbij elk der gezinnen weer een bepaalde strook toegewezen krijgt. In Dogindora trof ik in enkele tuinen zuiver bij wijze van versiering een bepaalde plant met fraai gekleurde bladeren aangeplant.

De Ekari's plantten dikwijls in de tuinen zuiver voor de verfraaiing de roode en witte balsemien.

Als genotmiddelen kent men naast de tabak in Oost-Beura en Ielop nog de birih. De eigenaardige gewoonte om tabak op de crematieplaats der dooden te begraven werd hiervoor reeds vermeld. Om diefstal zoo veel mogelijk te voorkomen, wordt de tabak dicht bij de woningen aangeplant. In Beura kent men niet de meer Westelijke stammen voorkomende wijze van rooken, waarbij men de rook van de sigaret niet via het mondstuk inhaleert, doch de rook van opzij opzuigt. In Beura rookt men op de "Europeesche" wijze, waarbij men een der uiteinden van het strootje in den mond steekt. Ook de groote rollen strootjes die soms wel 1 M of langer kunnen zijn, zijn in Beura niet bekend. De strootjes zijn gewoonlijk 5 tot 10 c.m. lang. Iedere keer, dat men rooken wil, moet een strootje worden "gerold". Bij de Ekari's en de andere stammen in Kemandora en Dogindora daarentegen heeft men steeds de groote rollen strootjes bij zich, zoodat niet ieder keer dat men rooken wil een strootje gerold behoeft te worden.

In tegenstelling met de dikke bamboepijpen bij de Westelijke stammen lijken de tabakspijpen in Beura meer op ons type pijpen. De pijpen worden vervaardigd van een bepaalde holle houtsoort, dus niet van bamboe (zie no. 25 en 26 van de lijst der verzamelde Ethnografica). In Beura trof ik naast de tabak ook de sirih als genotmiddel a. n. Elders naar het Westen toe is het sirihkauwen onbekend. De sirihstruik die hier in het wild voorkomt, wordt ook speciaal aangeplant in de tuinen. Het sirihblad wordt tezamen met een stukje pinangnoot gekauwd. De pinang wordt voorzoover mij bekend niet speciaal aangeplant. Het gebruik van kalk bij het sirihkauwen heb ik niet waargenomen.

Evenmin heb ik kunnen opmerken, dat het tabakspruimen in bedoelde streek bekend is.

V e e t e e l t. Deze beperkt zich tot het varken. Te Masiga zag ik de castratie van een biggetje. Een man hield het varken vast, terwijl de operator met een bamboemesje een overlangsche snede over de testikels maakte en de zaadballen er afsneed. Daarna werd de wond met wat asch en modder besmeerd. Het biggetje was door deze pijnlijke operatie volkomen in zwijm gevallen. Een reden om varkens te castreren is vooral om deze meer in de nederzettingen vast te houden. Ongecastreerde beesten blijven dikwijls dagen achtereen in de bosschen rondzwerven.

J a c h t. Op de jacht wordt bijna altijd gebruik gemaakt van honden. Zonder honden levert de jacht op koesoe's weinig resultaten op. Valkuilen zag ik niet, doch des te meer valstrikken. Op de Zatea-waterscheiding troffen we op een plek langs het pad een groot aantal stokken met daaraan bevestigde lussen. Een ieder, die zich van geluk op de jacht wilde verzekeren, knoopte aan een der stokken nog een lus vast, hetgeen zonder uitzondering door al onze begeleiders gedaan werd.

Zoutbereiding. Als middel van bestaan moet ook nog de zoutbereiding genoemd worden. Voor de zouthandel vide pag. 51 sqq. Men heeft twee wijzen van zoutbereiding n.l.:

- I. Het zouthoudende water wordt op een vlakke leemplaat uitgegoten, waar het langzaam verdampt en kristalliseert. Is het zout uitgekristalliseerd dan wordt dit met fijngestampde houtskool samengekneed tot de bekende zoutbrooden of de platte zoutkoeken. Deze koeken worden in bladeren gewikkeld en boven houtvuren gedroogd.
- II. De tweede manier is, die vermeld in K.V. pag 81/82 waarnaar ik korthedshalve moge verwijzen.-

HOOFDSTUK IV.

Topografie.

Als bijlage van dit rapport is een kaart gevoegd van het terrein van het Paniaimeer tot de Koelimbet (hoogterunt 4150). Het gebied tot het Goeloemboeloe-gebergte was reeds door de K.N.A.G.-expeditie 1939 in kaart gebracht. Tot dat punt is de kaart dan ook in hoofdzaak een copie van de K.N.A.G.-kaart, hier en daar met enkele nieuwe nederzettingen langs de beloopende route. Verder Oostelijk was het gebied echter nog onverkend en dus nog niet op de kaart vastgelegd.

Bij het in kaart brengen van het gebied tusschen de hoogtoppen 4000 (Goeloemboeloe) en 4150 (Koelimbet) werd gebruik gemaakt van het Bézard-kompas en den zakhooftmeter.

Jammer was, dat het punt "Carstensztoppen" niet kon waargenomen en dus ook niet kon worden afgebeeld. De Koelimbet staat op de bekende overzichtkaart van Nieuw-Guinea (schaal 1:2.500.000) als een vast punt aangegeven. De Oost-West-richting van dit bergcomplex, zooals het op bedoelde kaart staat aangegeven, is echter onjuist. De algemeene richting van dit gebergte is echter Z.Z.W. - N.N.O. (zie panoramaschets no. VIII). Dit punt was moei aan te peilen. In het Westen kon het Zuidelijk gedeelte van het N. - Z. verloopende Goeloemboeloe-gebergte en de Mboeja worden afgebeeld (zie panoramaschets no. XI)? beide door de K.N.A.G.-expeditie vastgelegde punten. Een mooie oriëntatiepunt in het Oostelijk terrein is de ca 2800 M hoge niet moeilijk te beklimmen Korop, welke berg mij als astronomisch punt bijzonder geschikt lijkt. Men moet van hier een goed rondzicht op het omringende bergland hebben. De 4150 M hoge Koelimbet is een onbeklimbaar rotsmassief.

Topografische bijzonderheden over het gebied West van het Goeloemboeloe-gebergte behoeven na den arbeid der K.N.A.G.-topografen niet meer vermeld te worden. Het gebied Oost en West van het Goeloemboeloe-gebergte wordt onderling gescheiden door de hoge Zaroro Maroro waterscheiding. In Dogindora heet dit scheidingsgebergte het Selero-Maroro-gebergte. Over deze waterscheiding leiden eenige passen naar Beura, waarvan de ruim 2600 M hoge Zaba-pas wel de meest beloopene is. Dit zadel werd op deze tocht ook door ons overgetrokken. Het Zaero-Maroro-gebergte vormt de scheiding tusschen het stroomgebied van de Doraboe, de linker zijtak van de Boven Rouffaer en dat van de Beurong, misschien de rechterzijtak van de Boven Rouffaer.

De naam Delo, voor de Linkertak der Boven Rouffaer is in Dogindora en verder Oostelijk niet bekend, evenmin als de naam Negogle voor de rechterzijtak.

Volgens de bevolking zouden Doraboe en Beurong samenvloeden en verder stroomden onder de naam Demaboe, welke dus identiek zou zijn aan de Boven-Rouffaer Demaboe of Dema is de naam, zooals de rivier bij de Migani's in Dogindora bekend staat; -boe is het bekende suffix in het Monisch achter riviernamen. Eigenaardig is, dat Lereux in 1926 spreekt van de Dem- en Demastammen aan de Delo. De Demaboe zou dus dezelfde rivier zijn als de Delo.

Het gebied ten Oosten van het Goeloemboeloe gebergte tot aan de Koelimbet is het stroomgebied van de Beurong, die haar oorsprong vindt bij de afvalende plateaus N.O. van de Carstensztoppen. De rivier

stroomt

stroomt eerst N.O. waarts om dan na de samenvloeiing met de van de Zatea-waterscheiding komende Kambèlkic (Kembènè) naar het Oosten te buigen. Even nadat de Wangorong van rechts (zuiden) komend is opgenomen, breekt de Beurong door het gebergte heen naar het Noorden. Even verder stroomt een zeer groote rechterzijrivier de Ielorong, in de Beurong. Het is moeilijk uit te maken of de Ielorong dan wel Beurong de hoofdstroom is.

Beide rivieren zijn nagenoeg even groot.

De Ielorong ontspringt op het Kelabo-gebergte stroomt langs het Koelimi-gebergte en de Korop naar het N.N.W. om zich met de Beurong te vereenigen. Het is niet duidelijk hoe de Beurong na de samenvloeiing met de Ielorong verder stroomt. Ook de vliegverkenning van 29 Mei j.l. heeft dit niet uitgewezen. Ik meende echter toen, te hebben kunnen opmerken, dat de rivier niet Noordwaarts doch na door den Noordelijken keten te hebben zijn heengebroken Oostwaarts boog. Zeker weet ik dit echter niet. De situatie is niet geheel duidelijk. Is de Beurong misschien de Negolo zelf, de rechterzijtak van de Boven-Rouffaer, of is het een zijtak van de Negolo. Overigens behoort dit gebied tot de vliegverkenning van den Commissaris van Politie van Eechoud, zoodat hopelijk over eenige maanden op de luchtfoto's een goed overzicht van dit gedeelte van het Centrale Bergland zal zijn verkregen. Aan den Noordoever van de Beurong ligt het Emenauwa-gebergte, welks kamlijn naar schatting op 2800 M hoogte ligt. Het Emenauwa-gebergte met de in dat gebied bekende Enaworo-, 2 topjes, is geen voortzetting van het Goelomboeloe-gebergte, in Oostelijke richting, aangezien het er niet mede verbonden is, hetgeen duidelijk op panoramaschets no. XI te zien is. Ten Zuiden van de Beurong ligt het Oost-West verloopende Winga-Kangai-gebergte met zijn grillig gevormden kamlijn. In Z. Ielop draagt dit gebergte de naam van Kelabo. In het Oosten wordt het stroomgebied van de Beurong en Ielorong begrensd door een waterscheidingsgebergte, dat van de Koelimbet ongeveer recht Zuidwaarts verloopt. Aan den overkant van dit gebergte ligt, volgens de bevolking het stroomgebied van de Baliem, welke rivier op of dichtbij de Koelimbet ontspringt. Zoodat in het Journaal reeds in het kort vermeld, is ook in Dogindora en Beura de naam Baliem bekend. "Baliem" is de naam, waaronder deze rivier bij de Ndani-bevolking bekend staat. Bij de Oehoendoeni's en de Migani's staat de rivier resp. bekend onder de naam Bagima en Bagimèboe. Met de twee geheimzinnige meren in het Oosten, de Bagimèkoma a) en Zoegimèkoma, waarover Leroux na zijn Dogindora-patrouille het noodige wist mede te deelen en waarnaar wij den 15den en 29sten Mei j.l. uit de lucht tevergeefs speurden, is dan ook niet anders bedoeld als de Baliem. Volgens de bevolking zouden aan de Baliem slechts kleine plassen zijn, doch geen grote meren. In de plassen zouden "sialo" of garnalen voorkomen, die door de Ndani-bevolking aan de Baliem gegeten wordt. Heel ver Oostelijk zouden 2 "waters" van iets grootere afmeting als de plassen aan de Baliem voorkomen, resp. Onèlèk en Honggeheeten. Aan deze twee meertjes zou ook bevolking wonen; meer wist men mij hierover niet mede te deelen. De gegevens over de route naar de Baliem, welke ik verzamelde, stemmen echter onderling niet geheel overeen. In het kortste geval zou de tocht slechts 2 dagen duren

OH

Noot: a) Bagimè=Baliem. Koma = meer, plas. De Zoegimèboe (M) of de Zoegoe (Ndanisch) moet een zijrivier van de Baliem zijn. Bij de Oehoendoeni's staat deze rivier bekend onder de naam Joeginorong.-

om het brongebied van de Baliem te bereiken. Deze route zou Zuid van de Korop en Noord van de Koelimibet liggen, waarbij echter 5 dagen lang door oerwoud gemarcheerd moet worden.

In het langste geval zou de tocht 12 dagen duren vanuit Oost-Beura i.c. de Wangbé-vallei.

De gegevens over de laatste route lijken mij echter niet geheel juist. Mijn gidsen voelden er niet veel voor om nog veel verder te gaan als Ielop en door te trekken naar de Baliem indien, dit mogelijk was. Derhalve schilderde men mij de tocht zoo lang en zoo moeilijk mogelijk voor. Ik meen, dat de Baliem, althans de bovenloop dezer rivier, 7 á 8 dagen van mijn eindbivak afligt.

Hier volgen dan eenige routes naar de Baliem:

I. Wangorong-vallei (bewoond) - Apará (bosch) - Boegoembé (bosch) - Wakibera (bosch) - Joti (Gelegen in Ielop, bewoond) - Jiwitenga (bewoond) - Kwendok (bosch) - Zaimai (bosch) - Kéndéménonon (bosch) - Liébémé (bewoond) - Gélaloemé (bewoond) - Jigamili (bosch) - Tèlèdèbak (gelegen aan bovenloop Baliem, bewoond) - Woenorobok (bewoond) - Miliembono (bewoond).

Deze route volgt eerst de bovenloop van de Wangorong in Z.O.-richting, waarbij de waterscheiding tusschen deze rivier en de Ielorong wordt overgestoken. Joti ligt in Ielop, het stroomgebied van de Ielorong. Na deze landstreek (Ielorong) schijnt men nog 2 gedeelten te hebben, waarbij in het bosch moet worden overnacht, dus wellicht dat 2 waterscheidingen moeten worden overgestoken voor Tèlèdèbak aan de bovenloop van de Baliem wordt bereikt.

Deze gegevens verzameld in mijn bivak aan de Wangorong.

II. Ielorong - Koropmoen (bosch) - Doema (bewoond) - Boroma (bewoond) - Bellongiet (bewoond) - Sènlak (bewoond) - Moelia (bewoond) - Elwilak (bewoond) - Gomè (gelegen aan de Baliem, bewoond). Deze route ligt Zuid van de Korop en Noord van de Koelimibet. In tegenstelling met route no. I behoeft hier maar 1 keer in het bosch overnacht te worden, hetgeen zeggen wil dat naar alle waarschijnlijkheid slechts één waterscheiding behoeft te worden gepasseerd om de Baliem te bereiken. Deze route zou 8 dagen duren. De gegevens werden verzameld in mijn eindbivak aan de Ielorong.

De groote Ndani-nederzetting Niengiomba, het bij de Moni's bekende Boembamba, zou vanuit Gomè in 4 dagen te bereikén zijn langs de nederzettingen Kèmboe, Goebamè en Oewé.

III. Ielop (bewoond) - Arandoegoemi (bewoond) - Koejawarai (bewoond) - Koeliep (bosch) - Joegoeinggenak (bosch) - Timénggoti (bewoond) - Gikoemoek (bewoond) - Koléngamè (bewoond) - Onggiliek (gelegen aan de bovenloop van de Baliem, bewoond) - Jeloegèli-Otinak (bewoond).

Evenals route no. II schijnt langs dezen weg slechts één waterscheidingsgebergte overgetrokken behoeven te worden om de Baliem te bereiken dus niet twee gelijk bij route no. I.

Den vierde route is die, welke, zooals boven vermeld werd, geheel door het oerwoud leidt en waarbij de Baliem slechts 5 dagen van mijn eindbivak aan de Ielorong gelegen zou zijn.

De "Groote Vallei", welke 15 Mei j.l. Oost van het Vonkmeer werd waargenomen is in werkelijkheid "de Baliem-vallei" (vide Rapport Oostvlucht 15 Mei j.l. pag. 3). Het z.g. Vonkmeer, gelegen ten Zuiden van de Koelimibet is bij de bevolking bekend als "Gielè".

Volgens mijn zegslieden zou er geen bevolking om dit meer wonen, hetgeen overeenstemt met hetgeen op de luchtverkenning van 15 Mei j.l. werd waargenomen.

Hoogten

Leen

Hoogten Mijn hoogtemeter werd bij het vertrek van Enarotali op de door de K.N.A.G.-expeditie 1939 voor het Paniaimeer berekende hoogte i.c. 1740 M. gesteld. Aangezien de miswijzing van het instrument op hoogten boven de 2000 M niet voldoende bekend was, heb ik op de kaart de ongecorrigeerde hoogten aangegeven. Wanneer b.v. het Zatea-zadel vermeld staat als 2610 M, zal dit in werkelijkheid wel 2750-2800 M zijn.

Namen. Op de kaart werden de terreinvoorwerpen benoemd met namen mij door de dichters in de buurt ervan wonende bevolking opgegeven. Enkele aparte Migani-namen van rivieren, bergen etc. in Beura mogen hier nog vermeld worden. Het kan, aangezien men van het Westen komend praktisch altijd Miganisch sprekende gidsen gebruikt, van nut zijn deze namen te vermelden, vooral ook waar wij de taal der bevolking in Beura nog niet voldoende kennen.

Beura heet in het Monisch (Miganisch) Bearo

Beurong = Beaboe; Milorong = Migaboe;
Wangorong of Wangbé = Wanggaboe; Ielorong = Igaboe;
Ilop of Ila = Igindora; Wangginorong = Walaboe; Korokinaran = Boegoebae; Boegilorong = Boenaboe; Jien-dolie = Bosoemboeaboe; Jelalorong = Sajaboe of Siaboe; Ocsalorong = Oesaboe; Oesahoe = Oesasiga; Odoelorong = Dockoeloeboe; Doengoel = Doegoebi.

De naam "Nggoeloemboeloe" met een nasaal als voorslag zoals deze berg op de kaart vermeld staat is bij den Migani niet bekend. In het Monisch komt men geen nasalen. In Dogindora, doch ook in Beura, spreekt men dan ook van Goeloemboeloe.

De Carstensztoppen staan bij de Migani's bekend als "Bainggéla" lett. "de verboden rotsen"

Bodemgesteldheid. Het gebied dat op deze verkennings-tocht doortrokken werd, kunnen we verdeelen in enkele landschapstypen n.l.:

1. Vlak laagveengebied. Dit is alleen het geval met Aradidé, de vallei der Ara-rivier, waar den eersten dag door heen gemarcheerd moet worden.
2. Het soms zwak hellend dan weer diep versneden plateau-landschap waar bosch en ontboschte berghellingen elkander afwisselen.

Dit is het algemeene in Kemandora, Dogindora en Beura voorkomende type. Hoe Oostelijker men komt hoe meer versneden, hoe ruwer het landschap wordt.

3. Leisteenplateaus. Deze vindt men veelvuldig na de Marata-waterscheiding tot in Ielop. Ten Zuiden van deze waterscheiding komen leisteengebieden niet voor.

In deze plateaus treft men veel ammonieten aan.

4. Het a.h.w. plotseling steil uit het plateau-landschap oprijzend gebergte. Voorbeelden hiervan zijn: de Inda Minda, Goeloemboeloe-gebergte, Koelimibet.

I

WOORDENLIJST van het

N D A N I S C H

de taal van den Ndani - stam

Woordenlijst van de taal der Ndani- of Nlani-stam.
NDANISCH

A

Aangezicht	-	<u>inorobak</u>
Aanwezig	-	<u>wonèrè</u>
Aarde	-	<u>goen</u>
Acht	-	<u>awow lienggièk</u>
Achterhoofd	-	<u>hènerowak</u>
Ademen	-	<u>amoenggoet</u>
Aderen	-	<u>ommagèn</u>
Afval	-	<u>inan</u>
Aldus	-	<u>dorobeliak</u>
Allen	-	<u>èwèrè, apikoemalak</u>
Akker	-	<u>jaboe</u>
Arm(subst.)	-	<u>inobak, obak</u>
Armband	-	<u>tinggèn</u>
Asch	-	<u>Kaninggèn</u>
Avond	-	<u>honkia, hokibara</u>
Amakanè	-	<u>kajonak</u>

(bep. groet bij
de Monis)

B

Baard	-	<u>namboro</u>
Bajem	-	<u>kibi</u>
Band	-	<u>ligi</u>
Banaan	-	<u>lawi</u>
Bang	-	<u>nakawaraté</u>
Baren, bevallen	-	<u>hoelarandaké</u>
Bataat	-	<u>boei</u>
Bedriegen	-	<u>poeliet</u>
Been	-	<u>oabélan</u>
Been(Mal. toe- lang)	-	<u>awé</u>
Behoeftè doen	-	<u>naandangè</u>
Berg	-	<u>pocron</u>
Bepijlen	-	<u>wim</u>
Bijl(ijzeren-)	-	<u>jè, ijè</u>
Bijten	-	<u>laranggwé</u>
Binden	-	<u>Kelémakwè</u>
Blauw(donker-)	-	<u>moeli</u>
Blazen	-	<u>hoejaralè, koenoepoemadaak</u>
Bloed	-	<u>innamocja, enamija</u>
Bloedschande	-	<u>babi</u>
Bloem	-	<u>ienggèn</u>
Boos	-	<u>bèr</u>
Borst	-	<u>namaroewak</u>
Bosch	-	<u>inggamè</u>
Bouwen(œen huis)	-	<u>ò kwé</u>
Buik	-	<u>anaralè, hanaralè</u>
Buiten	-	<u>horranggam</u>

C

Cassave	-	<u>licrok</u>
Casuaris	-	<u>diemboe</u>
Citroen	-	<u>gilipè</u>
Coitus(v.men- schen)	-	<u>kwé òkè</u>
Clan	-	<u>inaniebinoe</u>

D.

Daar(dichtbij)	-	<u>roeté</u>
Daar(verder weg)	-	<u>arieté</u>
Damar	-	<u>koegoelijan</u>
Dans(rondedans)	-	<u>wonggèkwè</u>

Deur

Dour	• <u>iniok</u> , <u>toenaroe</u>
Dichtbij	- <u>inar</u>
Dijbeen	- <u>namboelok</u>
Dochter	- <u>napocloek</u>
Donker	- <u>honkia</u>
Dood	- <u>kanggwé</u>
Draagnet	- <u>joem</u>
Dragen	- <u>wamèno</u>
Drie	- <u>kénaran</u>
<u>E</u>	
een	- <u>amboeilit</u>
eigenaar	- <u>pendéjé worak</u>
eten	- <u>nenggéjé, norak, nonggowé</u>
<u>F</u>	
fakkel	- <u>die</u>
fluisteren	- <u>wonè jorè</u>
<u>G</u>	
gaan	- <u>norè, nbeö</u>
gaar	- <u>onggop</u>
garnaal	- <u>sialo</u>
geest (spook)	- <u>koegie</u>
geest (ziel)	- <u>gena</u>
geest (verstand)	- <u>akoeminiki</u>
geven	- <u>wokirijò</u>
geweer	- <u>jigien</u>
gisteren	- <u>kobiet</u>
grens	- <u>koeli</u>
groet (bep.--)	- <u>kajonak</u>
groot	- <u>ènggokalo</u>
<u>H</u>	
hakken	- <u>mokwé</u>
handpalm	- <u>hènggeroet</u>
heet	- <u>lani, dani</u>
hek	- <u>narant</u>
hemel	- <u>bòroet</u>
hiel	- <u>nijok oenggoet</u>
hier	- <u>jimè, ja(?)</u>
hij	- <u>arji</u>
hoed	- <u>moen</u>
hoesten	- <u>kondok</u>
hond	- <u>nggéwé</u>
honger	- <u>aboe</u>
hoofd (anat.)	- <u>hènènèbak</u>
hoofd, voor--	- <u>nienggowak, ènnienggowak</u>
hoofd, stam	- <u>narawan</u>
Hoofdhaar	- <u>nènèroowak</u>
hout	- <u>doloe, ténò, ténòji</u>
huid	- <u>arabolok, innarabolok</u>
huilen	- <u>lèjorè</u>
huis	- <u>o</u>
huwen	- <u>kwé waranggwé</u>
<u>I</u>	
ik	- <u>an</u>
<u>J</u>	
ja	- <u>harit</u>
jij	- <u>kar, kaan</u>
jongeling	- <u>wolorè</u>
jongste	- <u>énawolok</u>
jullie	- <u>kèrénaga</u>
<u>K</u>	

oudste - manggoe

P

pad, weg - toenggok
pandanus - worromò, pandò
pandanus-regonkap - giringga
parang, kapmes - gobak, boctawi
penis - henèjo
peniskoker - kobewak
petaten - boei
pijl - malè
pijn - koegiwalak
pisang - lawi
pissen - hènemajo
poffen - wèdakkwè
prauw - kora

R

regen - rajoe
regenkap - giringga
riet - en
rokje (vrouwen) - jonngonowak
rood - daamboe
rook - kalok
rotan - moen
rotan maliön - tien
kolder

S

schelp (grote--) - mèli
slaan - boeké
--met een stok - jawi boeké
slapen - nòrò, nòròjoedak
slecht - malok
sluiten - tonakwè
snel - nembèr
spinazie - kibi
stan (volks--) - nggoen
spekssl - wodi
steen - joengoen
stolen - jòkor koemakwè
sterven - kanggwé
spiegel - poekare
spreken - wonè, ènònè
stinken - owari
stok - jawi
straks - kijama

T

tand - ènijak
tabak - arangoem
teen - ijògobiet
tellen - lienggiengwè
tien - hanenggoe
tong - àmili, ènamili
trouwen - kwé warangwè
twee - bilè

V

vader - oroba
vandaag - jorondak
varken - wom
ver - nda nda, ondaanda
verboden, taboe - narèò
vergeten - nommoejarao
ve rhemelte - inienggalok
                  verstand

verstand	-	<u>akoeminiki</u>
vier	-	<u>kénarandi</u>
vijf	-	<u>lienggiék</u>
vinger	-	<u>tytiji, inéggi</u>
vlieg	-	<u>tinèbon</u>
vloo	-	<u>bigiet</u>
vlug	-	<u>member</u>
voorhoofd	-	<u>ènnienggawak</u>
vriend	-	<u>hoelara</u>
vrouw	-	<u>komé, kwé</u>
vrijgezel	-	<u>wolòrè</u>
vrouwenhuis	-	<u>ò</u>
vuur	-	<u>kani</u>

W

waar	-	<u>gèmé, gimèjo</u>
waarachtig	-	<u>èberjaken</u>
wang	-	<u>hondaralèm</u>
wanneer	-	<u>mádenom</u>
wat	-	<u>nanò, nané</u>
water	-	<u>nió</u>
waterkruik	-	<u>jiwak</u>
wenkbrauwen	-	<u>nènégen èmbèli</u>
weten	-	<u>nónoe</u>
wie	-	<u>kétao</u>
wij	-	<u>niet</u>
wond	-	<u>inawien</u>

Z

zand	-	<u>djie</u>
zes	-	<u>hènok inom</u>
zeven	-	<u>hènok bèlè</u>
ziek	-	<u>andio</u>
ziel	-	<u>gèna</u>
zien	-	<u>nikèr, pèkèro</u>
zij, hij	-	<u>arji</u>
zijlieden	-	<u>kadoek</u>
zingen	-	<u>dawowariak</u>
zitten	-	<u>kwénado, kwitnèro</u>
zon	-	<u>mò</u>
zoodanig	-	<u>dòròbèliak</u>
zooeven	-	<u>maan</u>
zoon	-	<u>wolòrè</u>
zout	-	<u>majoe</u>
zwanger	-	<u>habilé, habila</u>
zwart	-	<u>moeli</u>

=====

PERS. VNW.

ik - an ; jij - kar; hij, zij - arji wij - niet ;
jullie, gijl. - kèréngga; zijl. - kadoek

=====

Telwoorden

1 = amboeilit ; twee = bilè ; 3 = kénaran; 4 = èmbilè
èmbilè of kénarandi??; 5 = lienggiék ; 6 = hènok inom
of api lienggiék 7 = hènok bèlè of bilè ; 8 = kénaran;
9 = awoe lienggiék 10 = hanénggoe of pènok pènok??
De Ndani telt slechts met tweetallen en zegt bij het
tellen van een bepaalde hoeveelheid na ieder tweevoud
"bilè té" = 1 tweetal.
Het totaal van veel tweevouden is "apiet"

NDANISCH, Z I N N E N

1. morrò - kom hier
  2. awé - niet weten
  3. narro - ga weg
  4. boei wòndro - breng bataten
  5. koloe Bilorè nòdaak- ik ga morgen naar Bilorè
  6. jaboewo - leg het hier neer
  7. ò roe - een huis bouwen
  8. ninona worro - samen gaan
  9. poloro worro - ik kom zoo maar eens kijken
  10. majoe warao - het regent
  11. nano - wat is dat
  12. èndèrè ènggèjo - hoe heet dit
  13. hondèrè ènggèjo - hoe heet deze plaats
  14. però lòro - wees stil; houd ðe mond
  15. nanoro mandio - ik heb buikpijn
  16. no ò - loop door
  17. kaan nané kijò - wat doe je daar
  18. gémè nòrèno - waar ga je heen
  19. lègo , nènggolègo- ik weet het niet
  20. nènoeo - ik weet het
  21. kaan gèmino warèno- waar kom je vandaan
  22. kaan mè gémèjo - waar woon je
  23. tao mèndéo - van wie is dat
  24. kani koenoéo - laten we een vuurtje maken
  25. òranggam nao - ik ga naar buiten
  26. houd je kalm - po lorèwo
  27. nètérao - wie is daar
-

II

WOORDENLIJST van het

DAOEWA'SCH

de taal van den DAOEWA - stam

A

aangezicht	- <u>əna awi, awi</u>
aaïen	- <u>gwaat ong gwaat</u>
wanwezig	- <u>wodé</u>
aarde	- <u>enggwéja, gwéja</u>
acht	- <u>nienggien kenan</u>
achterhoofd	- <u>anggolsoe</u>
ademen	- <u>əndizik</u>
aderen	- <u>əmmingen</u>
afbreken	- <u>kalò</u>
al	- <u>nda</u>
akker	- <u>jaboe</u>
arm	- <u>ienggie, ienggienbora</u>
armband	- <u>manggò, arapalik, isambi</u>
allen	- <u>pisjo</u>
asch	- <u>nienggien kənan</u>
avond	- <u>okijai</u>

B

baard	- <u>ondòsoe</u>
bajem	- <u>giwies</u>
band	- <u>jonggwal, soənnalé, kèdè</u>
banaan	- <u>kwalli</u>
bang	- <u>koejè</u>
baren	- <u>ndarai</u>
baren, een kind	- <u>la ndarai</u>
bataat	- <u>toəndoe</u>
bedriegen	- <u>lawéza</u>
been(lich.deel)	- <u>əndəboeak</u>
been(Mal.toelang)	- <u>owa</u>
bepijlen	- <u>doegi</u>
berg	- <u>lɨbidak</u>
bergtop	- <u>owanggol, kəngənna</u>
bijl(steenen--)	- <u>jè</u>
-- (ijzeren--)	- <u>possi</u>
bijten	- <u>éja liekpi</u>
bijslaap	- <u>kwé jəwi</u>
binden	- <u>kəmali</u>
blad	- <u>əngga</u>
blauw	- <u>kosà</u>
blijven	- <u>wodé</u>
bloed	- <u>éjabi</u>
bloedschande	- <u>bona</u>
boog	- <u>zaan</u>
boedjang	- <u>léap</u>
boom	- <u>è</u>
boomschors (bep.soort--)	- <u>loebi</u>
borst	- <u>əniekwak</u>
bosch	- <u>walma</u>
bouwen(huis--)	- <u>ò woedi</u>
bovenbeen	- <u>ko owak</u>
broeder(jongere-)	- <u>oot</u>
brug	- <u>èbèliwa</u>
buik	- <u>ənal, al, mbisiengga</u>
buiten	- <u>ziloemò, bitmi</u>

C

cassave	- <u>koewé</u>
casuaris	- <u>salo</u>
citroen	- <u>gilipè</u>
coitus	- <u>kwéjəwi, jəwi</u>

D

daar (veraf)	- <u>ədəj</u>
daar(dichtbij)	- <u>ouw</u>

dal

dal	-	wondoma
dansen(ronde--)	-	dilio
deur	-	oesoeroeh
dichtbij	-	korò
dijbeen	-	ko owa
dochter	-	ado
doen(niet --)	-	nimber
dom	-	ien dila
donder	-	pinèl
donker	-	òkijai
draagnet	-	tsoem
drie	-	kénan
duim	-	ngidjak

E

echtgenoot	-	kwé
eigenaar	-	owora
eten	-	min

F

fakkel	-	tal
fluisteren	-	woné
fluiten	-	kwanggen

G

gaan	-	lò ò, lò
ga weg	-	bilò ò
gaar	-	wòlòbietna ??
gaten	-	èla, ndòwawoorsit
geest(spook)	-	miniek
gehuwd	-	kwéjon
geneesmiddel	-	engga
geven	-	taäbi
gisteren	-	tonnò
gooien	-	bisienggè
grens	-	kòdèja

H

haar(subst.;alg.)	-	soe
hakken	-	ndali
halen	-	nwaäme
hals	-	òlòsoe
halssnoer	-	jilienggen
hand	-	ènienggi
handpalm	-	ènienggiengga, ènienggiengmok
heet	-	èmbèn
hek	-	lagèt
hemel	-	mbol
hiel	-	ndjò nggoet
hier	-	jat
hier blijven	-	jawodi
hij, zij	-	it
hijgen	-	ndidine
hoesten	-	tonggok
hoeveel	-	sou, sò
hond	-	jènggè
honger	-	nèrè
hoofd(anat.)	-	narawan
hoofdhaar	-	ènonggolsoe, anggol oesoe
huilen	-	jiep
huis	-	ò
huwen	-	kwè wani

I

ik	-	haan
ijzer	-	jè
instorten	-	kalò

	<u>J</u>	
ja	-	jò
jij	-	kaat
Jongeling	-	léäp
jongen	-	léäp
juist	-	písot
jullie	-	kit
	<u>k</u>	
kaurischelp	-	tol
kennen	-	nadoe
kijken	-	kajé
kikker	-	manggè
kin	-	ènderak
kind	-	la, lé
kladdi	-	kom
kleeren	-	zoem
knie	-	ondóloe
knevel	-	ondósoe
koeskoes	-	mèna
komen	-	lobojai
konkommer	-	goeroe, goeloe, giloe
koken=poffen	-	wolagi
koken met heete		
steen	-	pambè
koopen	-	onggombali
kort	-	poro
koud	-	koemamo
kraal(groote glas)	-	èngèn
krabben	-	ngwatké
kuit	-	ntarègèn, endom owak
	<u>L</u>	
laboe	-	naramboeloe,
lachen	-	ndaa
lang	-	anggoesoe
leelijk	-	wojawi
liegen	-	labèsa
lip	-	èmèndè, èndè
lucifer=vuurap-		
paraat	-	dangan
luis	-	pie
	<u>M</u>	
maan	-	wanéja
mali'enkolder	-	tagoel
man	-	haap
mat	-	lies, lisiet
mensch	-	haap
mes	-	giwiek
meer(subst.)	-	doenggò
meisje	-	lekkimi
meten	-	kèdadi
middelvinger	-	ngienga
modder	-	goija
moeder	-	iza
mondharpje	-	pèbe
mooi	-	op
muis	-	oeroek
morgen	-	tonnò
	<u>N</u>	
naald	-	wimoe
naam	-	oenoe
nabij	-	kòro
nacht	-	òkaijai, gètindoemoe nagel

nagel	-	<u>ènggij</u> o <u>wisiek</u> , <u>kiènggij</u> ò <u>wisiek</u>
navel	-	<u>èminip</u>
nek	-	<u>òlòsoe</u>
nemen	-	<u>waani</u> , <u>nwaàmè</u>
neus	-	<u>awi</u> , <u>ènawi</u>
niet	-	<u>laö</u> , <u>la</u>
nieuw	-	<u>kijit</u>
niezen	-	<u>sigilak</u>

O

oog	-	<u>kélénggèn</u>
oor	-	<u>éanggo</u>
oorpen	-	<u>zoembanok</u>
ochtend	-	<u>koeboer</u>
oksel	-	<u>kòroen</u>
op (Mal.habis)	-	<u>la</u> , <u>laö</u>
oudste	-	<u>mandia</u>
overmorgen	-	<u>bilinnò</u> <u>ijò</u>
overspel	-	<u>bona</u>

P

pad, weg	-	<u>toelawa</u> , <u>tosroea</u>
pagaaien	-	<u>pájoewanni</u>
paradijsvogel (geele--)	-	<u>kolna</u>
penis	-	<u>kéjè</u>
peniskoker	-	<u>tsoewin</u>
pijl	-	<u>malè</u>
pijn	-	<u>ouw</u>
pijp	-	<u>karoemmoak</u>
pink	-	<u>karet</u>
pissen	-	<u>éneje</u> <u>woediak</u>
placenta	-	<u>oedji</u> , <u>la oedji</u>
planten	-	<u>jarédja</u>
poffen	-	<u>wolagi</u>
prauw	-	<u>kona</u>

R

reeds	-	<u>rnda</u>
regenen	-	<u>talnè</u>
regenkap	-	<u>lies</u> , <u>lisiet</u>
rib	-	<u>èbèlwak</u>
riet (suiker--)	-	<u>el</u>
rook	-	<u>karèwe</u>
rooken	-	<u>karoem</u> <u>koebò</u>
rotan	-	<u>moel</u>
rug	-	<u>mbolwak</u>
ruggegraat	-	<u>mborrowak</u>

S

samen	-	<u>nitnambilik</u>
schelden	-	<u>ènija</u> <u>mboeklèmbè</u>
schelp (groot--)	-	<u>kòno</u> , <u>bandoe</u>
schelp (kleine--)	-	<u>mili</u>
schillen	-	<u>goelio</u>
schouder	-	<u>mbopni</u> , <u>isigèwak</u>
schraien	-	<u>jibijaijo</u>
slaan	-	<u>woedio</u>
slang	-	<u>warò</u>
slapen	-	<u>naijè</u>
slaperig	-	<u>dàmon</u> <u>dàmonno</u>
slecht	-	<u>wojawi</u> , <u>meao</u>
sleutelbeen	-	<u>isijèwak</u>
sluiten	-	<u>toegoealio</u>
snel	-	<u>padja</u> <u>speeksel</u>

speeksel - woesi
spreken - woné
staan - ninmino
staart - éwa
steen - kirip
stelen - jol
sterven - wada
stinken - émbèn
straks - jaäm

T
taal - woné
tabak - karoem
tabakspijp - karoem noak
tand - éja, énijak
tandvleesch - émesiek
teen - ndoga
tellen - lembènedò
testikel - nnoeri
tien - nienggien kwabjoenggoesò
tjemaraboom - libi
tong - èmè
taw - tari

U
uitdooven - kanigilio
uitglijden - èrabièl
uitspansel - mbol

V
vader - owazè, noewidji
vandaag - jol
vagina - kwèn git
varken - wom
veel - kampoek
veer(vogel--) - tawé soe
ver - woramao
verhemelte - lang lang, tèmberoirò
verlegen - kèmednèbamò
vinger - ènigiendom
vleesch - inò
vlinder - oeroeäbak
vlug - tadjano, mbod
voorhoofd - anggolwa
vogel - bôsò, teuwi
vriend - noro, anènggam
vrouw - kwe
vuur - kando
vuurzwam - weatoek

W
waar - nggèba, gèmé
wachten - èlaap ngèn
wanneer - mitni
warm - bem
wat - nosoewa, nojano
water - jie
waterkruik - jiembe
wenkbrauwen - èmelègèn soe
weg, pad - toeroen
weggaan - brsidò
weten - narceo
wie - tao
wijsvinger - ndoem
wind(een-laten) - èmalboek, alboek
wit - abolo, momi
wolk - ganingan, gan gan

wond	-	ouw
		<u>Z</u>
ziek	-	oöewo
zien	-	kajé ò
zijn(er--)	-	oesoewo
zingen	-	dajoeridjak
zitten	-	koreijò
zon	-	mo
zoeven	-	jam, jamò
zoon	-	ombòlò, òmbèn
zout	-	majoe
zwaar	-	anggien
zwanger	-	haboela
zwart	-	kosà

PERS. VOORNAAMWOORDEN

ik	-	haan
jij	-	kaat
hij, zij-	-	it
wij	-	nit
gijl.	-	kit
zijl.-	-	it

1 =	bijit	11. =	nitjo bijit
2 =	bilin	12. =	nitjo bilin
3 =	kənan		enz
4 =	kwabla	20 =	nitjò pietsò
5 =	kwabjoenggoesò		
6 =	nienggien péno		
7 =	nienggien bilin		
8 =	nienggien kənan		
9 =	nienggien kwabla		
10 =	nienggien kwabjoenggoesò		

Z I N N E N

1.	kaat kwəija sò sò	-	hoeveel vrouwen heb je
2.	kaat gəba lowaän	-	waar kom je vandaan
3.	haan tonno lowai	-	ik kom morgen
4.	talnè loréjo	-	het gaat regenen
5.	kaat kəma gəba	-	waar woon je
6.	gəba amboelia	-	waar ga je heen
7.	tonno tol takawimèn	-	ik zal je morgen een kauri geven
8.	əba wote ou	-	wacht hier, blijf hier
9.	nitnambilik bərrəowo	-	samen gaan
10.	mbirriò	-	ga weg
11.	gwəja moermao	-	leg het op den grond neer
12.	dò nò	-	wees stil, houd je mond
13.	hanna ò Paniai	-	ik woon te Paniai
14.	Iəla woromaro	-	is Iəla ver
15.	jakam kwé ənggèn ta woeda	-	straks zullen we de vrouwen geschenken geven
16.	hanna manggò	-	dit is mijn armband
17.	haan nəò	-	ik eet
18.	əl kaat mino	-	jij eet riet
19.	haan noewitjiò	-	mijn vader
20.	haan nidjaò	-	mijn moeder
21.	kaat kidjaò	-	jouw moeder
22.	noə andiko	-	wat doe je hier
23.	nowom soewa	-	waar praat je over
24.	kaat mbrsi, isipma	-	als je weggaat, wordt hij boos
25.	nòkòrò loksoewo	-	waarvoor kom je hier
26.	kwe je wijo	-	coitus uitoefenen (met een vrouw)
27.	kaat kənè wajawi	-	je spreekt leelijke taal
28.	kaat sinat	-	jij bent ordinair

jawodi

29. jawodi	- hier blijven
30. jod jaboean soewo-	ik ga nu in den tuin werken
31. la jibi jaijò	- het kind huilt
32. lò ò	- loop door
33. komma mo	- het koud hebben
34. tal lò	- de zon gaat onder
35. manggo tak nibijo-	geef mij de armband
36. karoem boesao	- Ik rook geen tabak
37. kea bija	- blijf er af
38. jiendi milikpijò	- het water wast
39. nala mowò	- ik heb buikpijn
40. karoem bagio	- een sigaret aansteken
41. tonom birrèmino	- ik ga morgen weg
tonom birritao	
42. tsoego	- kom hier
43. joegoe nondè o	- wat is dat
44. nembirro	- niet doen (Mal. djangan)
45. narowò	- ik weet het wel

*****&&&&*****

III

WOORDENLIJST van het

WADA-MO'SCH

de taal van den Wada Moof Woda Mo-stam

A

aangezicht	-	zoemato
aaien	-	woeloemi
aansteken	-	koemé
aanstellerig	-	balano
aanwezig	-	diri
aardbeving	-	marapiri
aarde	-	marai
aars	-	kapito
acht	-	waró
achterhoofd	-	onggato
achterkant	-	dorato
achteruit loopen	-	nijai dorato
ademen	-	manitaog
aderen	-	mani
afbreken	-	moeriendi
afwezig	-	taekipi
akker	-	massi
al	-	èbata
allang allang	-	bidakoemoena
alles	-	oetoema
arm(anat.)	-	idoegi mito
armband	-	béba
asch	-	bida ba
avond	-	toegoe

B

baadje	-	kapara mé aja
baard	-	gonnajiò
baden	-	oewo poemitaté
banaan	-	mappi
band	-	onné
bajem	-	ilaja
bamboe	-	gisi
bang	-	weda
baren	-	zoga panandi, zoga pana
bataat	-	doeri
been(Mal.toelang)	-	mito
bchoefte doen	-	bambigila
beneden	-	zanggijo
bepijlen	-	japè
berg	-	béa
bergtop	-	koida
bibberen	-	hösibi
bedriegen	-	bèrèla
bijl, ijzeren --	-	borowiga
bijl, steenen --	-	maoemi
bijten	-	hèro ménonna
binden	-	pini
binnenshuis	-	isiba
blad	-	ijèra
blaffen	-	gaoe
blanke	-	kaparamé
blauw	-	toegoe
blazen	-	poeti
blijdschap	-	wéjané
blijven	-	tonandi
blind	-	èma toegoe
bloem	-	pia poei
bloed	-	immo
boedjang	-	èrana dimiendoeeroe
boog	-	boegi
boot	-	koma
borst	-	nienggiri
boom	-	pia
boomschors	-	pia èba

boos

boos	- <u>garo</u>
bosch	- <u>goilando</u>
bot	- <u>koendoe</u>
bouwen, een huis	-- - <u>è mirina</u>
boven	- <u>honggijò</u>
broeder, jongere	-- - <u>niwénara</u>
brug, rotan --	-- - <u>gò</u>
brug, houten	-- - <u>ila</u>
buik	- <u>mòdò</u>
buikpijn	- <u>mabòli</u>
buiten	- <u>zolara</u>

C.

cassave	- <u>hamboi</u>
casuaris	- <u>hijaro</u>
citroen	- <u>gólipo</u>
coitus	- <u>pa manna</u>
daar(dichtbij)	- <u>honggijo</u>
daar(veraf)	- <u>zanggijo</u>
dag	- <u>oemoetara</u>
dakbedekking	- <u>mandoe èba</u>
dal	- <u>talisiba</u>
dalen	- <u>hiendè</u>
damar	- <u>damè</u>
dansen	- <u>watè</u>
dertien	- <u>widò ma rati</u>
deur	- <u>gipo, ginamba</u>
dicht, gesloten	- <u>giné moené</u>
dichtbij	- <u>paito</u>
die	- <u>komindi</u>
dij	- <u>moetara</u>
dochter	- <u>panè nando</u>
donder	- <u>rékamoeroe</u>
donker	- <u>toegoesiba</u>
dom	- <u>dimi nara taoe</u>
dood	- <u>bogatandi</u>
doof	- <u>gopa dèba</u>
dooven(vuur)	- <u>bida madi</u>
dorpshoofd	- <u>sonawi</u>
draagnet	- <u>aria</u>
dragen	- <u>máté</u>
dragen v. kleeren	- <u>aja marè</u>
drie	- <u>widò</u>
drinken	- <u>oewo nona</u>
droge tijd	- <u>awi bada</u>
duim	- <u>zarala nando</u>
durven	- <u>weda taoe</u>

E.

echtgenoot	- <u>hambi</u>
een	- <u>nando</u>
eend	- <u>péroea</u>
eergisteren	- <u>anienggè</u>
eetbaar	- <u>noija tonoe</u>
ei	- <u>missi</u>
eigenaar	- <u>ipomè</u>
elf	- <u>na ma rati</u>
eten	- <u>nona</u>
elleboog	- <u>parato</u>
enkel	- <u>kòba, kagimato</u>

F

fakkel	- <u>pito</u>

familie	- <u>higisiga</u> <u>piroe</u>
fluisteren	- <u>moenata</u> <u>noendi</u>
fluiten	- <u>towo</u>
fokken	- <u>moenina</u>
framboesia	- <u>aboe</u>

G

gaan	- <u>nija</u>
gaar	- <u>poeta</u>
gapen	- <u>gonawa</u> <u>warandè</u>
garnaal	- <u>oelilanggamo</u>
geboren worden	- <u>zoga</u> <u>pana</u>
geest	- <u>baa</u>
gehuwd	- <u>hambija</u> <u>haroto</u>
geneesmiddel	- <u>pijè</u> <u>jéda</u>
geven	- <u>miné</u>
gierig	- <u>karoe</u> <u>taoe</u>
gisteren	- <u>gèto</u>
golf	- <u>ao</u>
gooien	- <u>dòromaràté</u>
goot	- <u>dili</u>
graven	- <u>maraikiré</u>
grens	- <u>kábo</u>
grijs haar	- <u>ébojo</u>
groeien	- <u>éjana</u>
groeten	- <u>zarani</u>
groot	- <u>iboemi</u>
grootvader	- <u>koeloto</u>
gul	- <u>karoe</u>

H

haar	- <u>hijo</u>
hakken	- <u>gobéna</u>
halen	- <u>nadorè</u> <u>mej</u>
hals	- <u>onggòtò</u>
hand	- <u>zagara</u>
handpalm	- <u>zaratèbara</u>
hard	- <u>ibo</u>
heet	- <u>daméwo,oe</u>
hek	- <u>éda</u>
hemel	- <u>òpòjò</u>
hersenen	- <u>diminara</u>
hetzelfde	- <u>nando, katando</u>
hagedis	- <u>kòjò</u>
hier	- <u>kijò</u>
hoesten	- <u>hènggo</u>
hoeveel	- <u>maro</u>
hond	- <u>kamino</u>
honger	- <u>nadi</u>
hoofd, voor--	- <u>moto</u>
hooren	- <u>rèra</u>
hout	- <u>pia</u>
huid	- <u>èbara</u>
huilen	- <u>zèrèténa</u>
huis	- <u>è</u>
hun	- <u>hamè</u>
huwen	- <u>hambi boegoena</u>

I

ijzer	- <u>poetej</u>
ik	- <u>nie</u>
instoppen	- <u>hawétara</u>
instorten	- <u>bòromai</u>

J

ja	- <u>mia</u>
jij	- <u>ara</u> , <u>arè</u>
jongen	- <u>dimi</u> <u>endoeròe</u>
jongste	- <u>oegoetomè</u>
jullie	- <u>iniendo</u>

K

kalm	- <u>koròno</u>
kaurischelp	- <u>kèpè</u>
keel	- <u>onggoto</u>
kennen	- <u>épi</u>
kies	- <u>hèmba</u> <u>hèro</u>
kikker	- <u>oesoe</u>
kind	- <u>béatozoka</u>
klaarmaken	- <u>gapéna</u>
kijken	- <u>dé</u>
kladdi	- <u>nammo</u>
klein	- <u>béato</u>
knie	- <u>karoetò</u>
komen	- <u>ména</u>
komkommer	- <u>dilipo</u>
kooken	- <u>zoeterai</u>
koopen	- <u>édèna</u> , <u>hèdawé</u>
koorts	- <u>kiré</u>
koud	- <u>hòsibi</u>
kraal, groote --	- <u>daoe</u>
kraal, kleine	- <u>kamiri</u>
krabben	- <u>giné</u>

L

laag	- <u>katoetò</u>
lachen	- <u>katènané</u>
lang	- <u>warala</u>
langzaam	- <u>kijò</u>
later	- <u>ádima</u>
liegen	- <u>wanèngga</u>
lip	- <u>èbètò</u>
litteeken	- <u>zèbètò</u>
lopen	- <u>pèrè</u>
lucifer	- <u>bòrò</u>
lucifer = vuur	- <u>bida</u>
luis	- <u>dipa</u>

M

maan	- <u>aro</u>
mager	- <u>oppora</u> <u>taoe</u>
maken, een hek--	- <u>èda</u> <u>roenoe</u>
man	- <u>bajara</u>
mat	- <u>ppè</u>
meisje	- <u>panè</u>
melk	- <u>amadi</u>
mes	- <u>hèmbè</u>
meten	- <u>èbajè</u>
mier	- <u>doedi</u>
modder	- <u>dabè</u>
moeder	- <u>niò</u> , <u>haraijo</u>
morgen	- <u>aniènggè</u>
mond	- <u>èbètò</u>
mondharpje	- <u>kado</u>
muis	- <u>kédé</u>

N

N

naald	- <u>toera</u>
naam	- <u>ekara</u>
nabij	- <u>paito</u>
nacht	- <u>toegoe</u>
nagel	- <u>kederada</u>
nat	- <u>holibi</u>
natte tijd	- <u>anégèii</u>
neen	- <u>taoe</u>
negen	- <u>ije</u>
nek	- <u>oronggamoe</u>
nemen	- <u>dorowa, dorowai</u>
neus	- <u>joemato</u>
neusgat	- <u>joema togoro</u>
niet	- <u>taoe, taoendé</u>
niet doen (Mal. djangan)	- <u>da, daandé</u>
niet durven	- <u>niwila</u>
nieuw	- <u>épa</u>
niezen	- <u>hiembiri</u>
nu	- <u>hendò</u>

O

ochtend	- <u>anienggé</u>
's ochtends vroeg	- <u>toegoema</u>
oebi	- <u>amboi</u>
oksel	- <u>kéréma, jò</u>
omhakken	- <u>gobaro</u>
omheining	- <u>éda</u>
onder	- <u>bito</u>
ondergaan v.d. zon	- <u>damè oe ??</u>
ongaar	- <u>hépa</u>
onjuist	- <u>bèrèda ména</u>
onkruid	- <u>bojakai</u>
ons	- <u>iba</u>
ontmoeten	- <u>aradé</u>
oog	- <u>ma</u>
oogharen	- <u>émajo</u>
ooglid	- <u>émamisi</u>
oor	- <u>gópada</u>
openen	- <u>gipo gòdé</u>
opkomen v.d. zon	- <u>damè méri</u>
oprecht	- <u>mia</u>
opstaan	- <u>jiné</u>
ouders	- <u>hijjaroto</u>
oudste	- <u>maoendé</u>
overmorgen	- <u>adimara</u>
overspel	- <u>tobaratitamè, toebarando</u>

P

pad	- <u>iboonda</u>
pagaai	- <u>rita</u>
pagaaien	- <u>rita zarai</u>
pandanus	- <u>kora</u>
papegaai (kaka- toea)	- <u>haiji</u>
parang	- <u>zado wiga</u>
pees	- <u>mani</u>

penis	-	- <u>parita</u>
peniskoker		- <u>oetoe</u> paré
pijl		- <u>má</u> piera
pijn		- <u>bodi</u> , <u>bòli</u>
pisang		- <u>dèrè</u> poda, <u>miò</u> kipo
pissen		- <u>mapii</u>
pit		- <u>boeni</u>
planten		- <u>miti</u>
poep		- <u>wèna</u>
poeten		- <u>ba</u>
pols		- <u>baténa</u>
poffen		- <u>ragala</u>
poot		- <u>joewi</u>
prauw		- <u>badoda</u>
puist		- <u>koma</u>
		- <u>koelipi</u>

R

regen		- <u>hèdi</u>
regenboog		- <u>bàdira</u>
regenkap		- <u>òpè</u>
rib		- <u>poponi</u>
rijp		- <u>poepi</u>
rivier		- <u>hoewò</u>
roeien		- <u>rita</u> <u>zarai</u>
roepen		- <u>joe</u> <u>tériendé</u>
rond		- <u>watéwé</u>
rook		- <u>oendoe</u>
rooken		- <u>tougija</u> <u>nai</u>
rok, vrouwen--		- <u>mori</u>
rotan		- <u>obani</u>
rots		- <u>homma</u>
rug		- <u>dorada</u> , <u>dora</u>
ruiken		- <u>oppoer</u> oenoe
rustig		- <u>poepoer</u> oe

S

schoel		- <u>èma</u> <u>misi</u> <u>ibo</u> <u>béra</u>
schemering		- <u>dèrè</u> niri
scherp(Mal.pêdis)		- <u>oe</u>
schieten		- <u>hoeré</u>
schors		- <u>èba</u>
schouder		- <u>wènggato</u>
schreien		- <u>jèrètai</u>
slaan met een stok		- <u>kopa</u> <u>oerai</u>
slang		- <u>oegijina</u>
slapen		- <u>oenoe</u> mai
slaperig		- <u>oenoe</u> para
slecht		- <u>nèngga</u>
sluiten, deur--		- <u>gipò</u> <u>moené</u>
snel		- <u>marapi</u> ri
speeksel		- <u>èbedi</u>
spits		- <u>oetò</u>
spreken		- <u>mènan</u> iwé
stam(volks--)		- <u>hèpa</u>
steen		- <u>homma</u>
stelen		- <u>homa</u> <u>materai</u>
ster		- <u>oegilé</u>
sterk		- <u>èbokiri</u>
sterven		- <u>bògòri</u>
stijgen v.h.water		- <u>oewo</u> <u>ibo</u>

stijgen, berg be-- - béa patikai, gai patikai
stinken - oppoeroenee
straks - odira

T

taal - ména outé
tabak - tougija
tales - nammo
tand - héro
teen - bado diripo
tellen - rakawé
tepel - ama
testikel - iloto
tien - rati
tong - débèrada
top, berg-- - koida
touw - onné gonnèta
tuin - mási

U

uitgliden - gondiboeroe

V

vader - nama
vallen v. boomen - oemiri
vandaag - hindo
varken - hinggina
veel - iba
ver - bèndè
verdeelen - woedi
vergeten - handiboeroe
verstandig - bala dimi
vinger - zagara
vleesch - oi
vlinder - bèbèra
voet - badodo
vogel - bido
vol - ètemiri
vragen - èlagawé
vriend - nimètamè
vroeger - àdima
vrouw - hambie
vuur - bida
vuur maken - bilai zoetaraté

W

waar - kajo
waarachtig - mia
wand - èjèra
wankelen - oemoena
wanneer - èlondo
warm - dani,
warm=steekend v.d.
zon - dame oe
wasschen - oewo witorai
wat - mato
water - oewo
weduwe - koraambi
weg - iboinda

weggooien	- <u>matémara</u>
wenkbrauwen	- <u>èmai_jo</u>
weten	- <u>ipi</u>
wie	- <u>mi</u>
wild	- <u>oesieng</u>
wij	- <u>iniendi</u>
wit	- <u>porrodi</u>
wond	- <u>aboe</u>
wolken	- <u>zinoe</u>
wrijven	- <u>woedoemé</u>

Z

zee	- <u>hibo komadara</u>
zeggen	- <u>hènè</u>
zes	- <u>binimi</u>
zeven	- <u>pito</u>
ziek	- <u>kiré</u>
zien	- <u>èmana doe ri</u>
zingen	- <u>oeratéwé</u>
zinken	- <u>oewo mijarato péréna</u>
zitten	- <u>animara</u>
zoeken	- <u>èbèna</u>
zon	- <u>damè</u>
zomeschijn	- <u>boeba daritara</u>
zooals	- <u>narani</u>
zoeven	- <u>joema</u>
zooiets	- <u>kòmòroté</u>
zoon	- <u>kòda jòka</u>
zout	- <u>dira</u>
zwaar	- <u>ido</u>
zwager	- <u>nibarai</u>
zwak	- <u>dèbòta</u>
zwanger	- <u>daba</u>

TE LWOORDEN

de telwoorden in het Wada Mo'sch zijn gelijk aan die in het Ekarisch met uitzondering van die voor 6,7 en 8

6	= <u>binimi</u>
7	= <u>pito</u>
8	= <u>waro</u>

Z I N N E N

1. aria mapia toema - tot welke clar. behoort je
2. aria kajò pirina - waar ga je heen
3. kajò mari meré - waar kom je vandaan
4. ara omba kajò wé - waar woon je
5. arè matò nai - wat doe je
6. matò toijé - is het zoo of niet
7. ara matò nonnai - wat eet je
8. ara èkara la mijè - hoe heet je
9. wat is dat - koukò matòè
10. mar'oetina - goot graven
11. tougija mè - geef me tabak

VERGELIJKENDE KORTE WOORDENLIJST

VAN 5 BERGPAPUETALEN.

	<u>Timorini</u>	<u>Ndani</u>	<u>Daewa</u>	<u>Dem</u>	<u>Pesegem</u>
	Swart-vallei				
huis	ò	ò	ò	ndoeoe	
vuur	kanè	kani	kandò	koenoe	
bijl(steenen)	ya a	jè, ijè	jè	kiwi	ijè
draagnet	joem	joem	tsoem	oewe	tsoem
stok	kaoe	jawi	-	-	
boog	igin	jigien	zaan	piedoe	sen
pijl	male	malè	malè	oewiem	avel ??
rotanmalièn-					
kolder	tin	tien	-	gagalasie	sicng
vrouwenrokje	tili	jonggonowak	-	-	selie
kaurischelp	kgali	toninggè, woe	tol	anwoe	-
afval, drek	piron	inan	-	-	-
water	i	niò	jie	da	i
steen	joegoem	joegoem	kèrèp	-	kelip
regen	majo	majoe	talmè	tabie	ima
berg	wie	pèrom	libidal	sigà	napmah
zon	mi	mò	mo	oewe medja	doegi
maan	jamboe	tor	waneja	mangelo	-
zingen	dawe	dawowariak	dajoeridjak	-	-
geest(spook)	keegie	koegie	mimièk	-	-
pijn	andi	koegiwalak	ouw	-	-
naam	endara	koemiendare	oenoe	-	-
MENSCH, man	op	haap, aap	haap	on	is
hoofd	aneb	hènènbak	narawa	jagaboeah	-
hoofdhaar	eri	hènèroewak	enonggolsoe	jakoeli	menason
been	koari	oabèlan	èndèboeak	-	-
vinger	kirin	titiji		-	-
		menggie	eingiendom	-	-
oog	negen	hènègèn	kélènggèn	enggiep	ngèlègèn
neus	orobok	òròbak	awi, enawi	-	gambiang
tand	eik	èniak	èja, ènijak	-	eak
oor	aroe	hinareek	èanggo	-	mangolk
penis	enaijo	hènèjo	kèjè	amboe	-
navel	amèloh	namoeng	èmienip	-	emeniep
bloed	moeja	innamoeja	éjabi	-	-
vrouw	kozome	komé, kwé	kwé	djien	wedene
kind	wawa	boelòrè	la, lè	ondoa	-
meisje	hoelige	koelara	-	pamindora	-
bosch	moerija	inggramè	walma	-	-
tuin	jawo	jaboe	jaboe	bingó	-
bataten	bei	boef	toendoo	dien, bijem	bieh
suikerriet	èn	èn	èl	mbè	èl
tabak	tavo	aranoem	karoem	jiet	bali
peniskoker	gebowak	kèbèwak	tsoewin	-	-
zout	mojoo	majoe	majoe	majoe	majoe
pandanus	toer	wòròmò	-	-	-
varken	wam	wom	wom	oewon	wam
hond	gewi	nggéwo	jènggè	hwa	jengeh
casuaris	igoeë	diemboe	saro	damboe	-
1	ambiet	amboelit	biejit	ama	-
2	berè	bilè	bilim	diengie	-

LIJST VAN VERZAMELDE ETHNOGRAFICA

Nummer:

1. Rotanmaliën, aangekocht in Bilarai (Dogindora)
2. Idem aangekocht in Kemandora
3. Idem aangekocht in Beura
4. Idem aangekocht in Beura
5. Draagnet, aangekocht in Beura
6. Idem id id
7. Idem aangekocht in Kemandora
8. Draagnet, aangekocht in Beura
9. Idem idem idem
10. Idem idem idem
11. Idem idem idem
12. Mutsen van casuarisveeren, aangekocht in Beura
13. Id I d e m
14. Hoofdversiering van koeskoesbont, aangekocht in Beura
15. Id i d e m
16. Hoofdversiering van casuarisveeren, aangekocht in Beura
- 17 t/m 24. Armbanden uit B e u r a
25. Tabakspijp, aangekocht in Beura
26. Idem id. id.
27. Halsversiering uit Ielop
28. Versierde band om de peniskoker op te houden.
Aangekocht in Beura.-

-----oo00oo-----

N A B E S C H O U W I N G
=====

De gemaakte Oostpatrouille is niet meer dan een korte verkenningsstocht geweest. Daardoor zijn de resultaten beperkt gebleven en geenszins volledig te noemen.

Ik heb gebracht van deze tocht echter meer te maken als een verkenningsstocht alleen en wel vooral door een band van vertrouwen en onderling begrijpen te leggen tusschen het Bestuur en Nederlandsch eenvoudigste onderdanen daarginds in het Oosten, in Dogindora, in Beura en Ielop. Door den korten duur dezer verkenning is dit laatste echter meer een streven als een bereikt hebben geworden.

Ik hoop, dat onze tocht meer is geweest als een touristenreis, waarbij al het beleefde vervliegt tot een herinnering, tot een episode.

De ontvangst is overal zoo hartelijk, zoo spontaan geweest, dat wij eigenlijk nimmer het idee hebben gehad, dat dit een expeditie in het nog onverkende binnenland van Nieuw-Guinea betref. Het door de bevolking in ons Westeringen gestelde vertrouwen beteekent echter tevens de verplichting en taak om deze eenvoudige bergmensen wat meer te schenken van hetgeen bij ons voor goed doorgaat.

Een systematische openlegging van het Oostelijk gebied dient allereerst te geschieden door de oprichting van een B.A.post in Kemandora, zooals ik het hiervoor reeds opmerkte. Op deze wijze slechts zullen de reeds door Bestuur en K.N.A.G.-expeditie gemaakte verkenningsstochten in dat gebied meer geweest zijn als toeristenreizen van komen en gaan zonder meer. Op deze wijze ook zullen wij geen vreemdelingen tusschen vrenden blijven. En dat blijft tenslotte toch steeds de kern van alle Bestuursexploiratiearbeid. Dat dit sneller en doeltreffender vanuit een hulppost in Kemandora als vanuit Eharotali zal kunnen geschieden, wie zal het durven ontkennen?

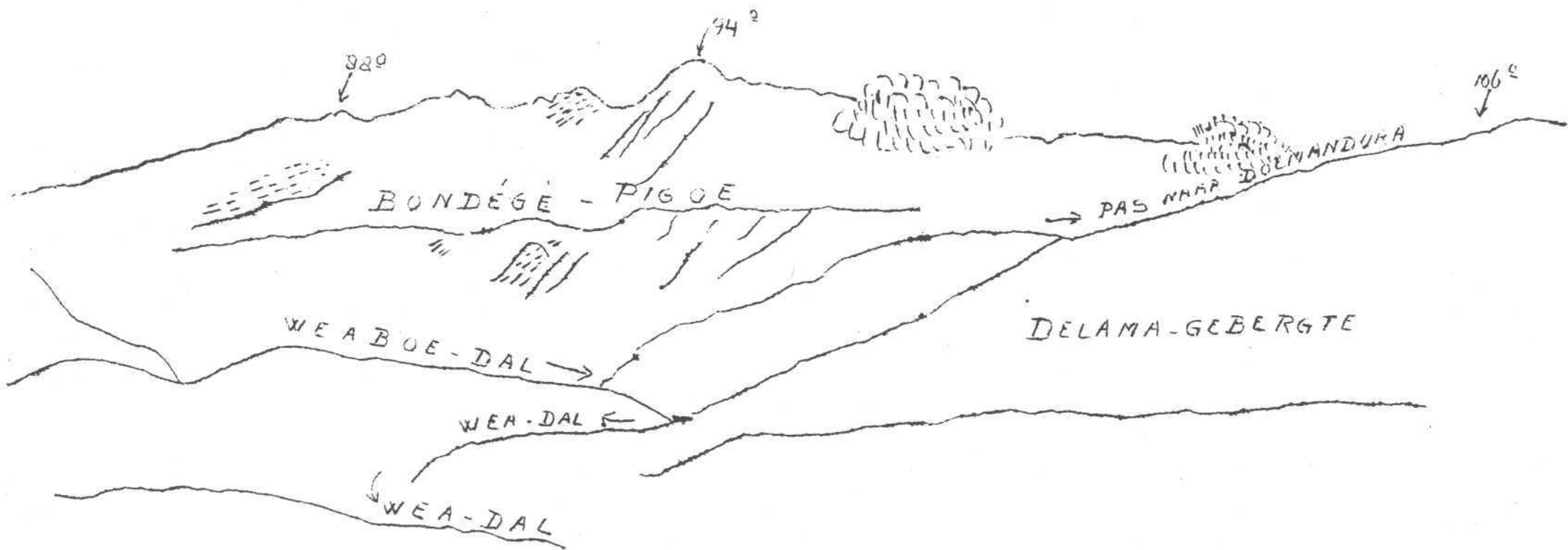
Indien de voorloopige resultaten van onzen tocht verder hun nut zullen hebben en zullen leiden tot een verdere openlegging van het Oostelijk terra incognita, zou ik de moeite, die wij ons allen op dezen tocht getroost hebben, beloond achten.

Het Oostelijk terrein is te belangwekkend om het zonder meer aan de vergetelheid prijs te geven. Zijn bewoners zijn waarlijk waard gekend te worden!

De Controleur der Wisselmeren

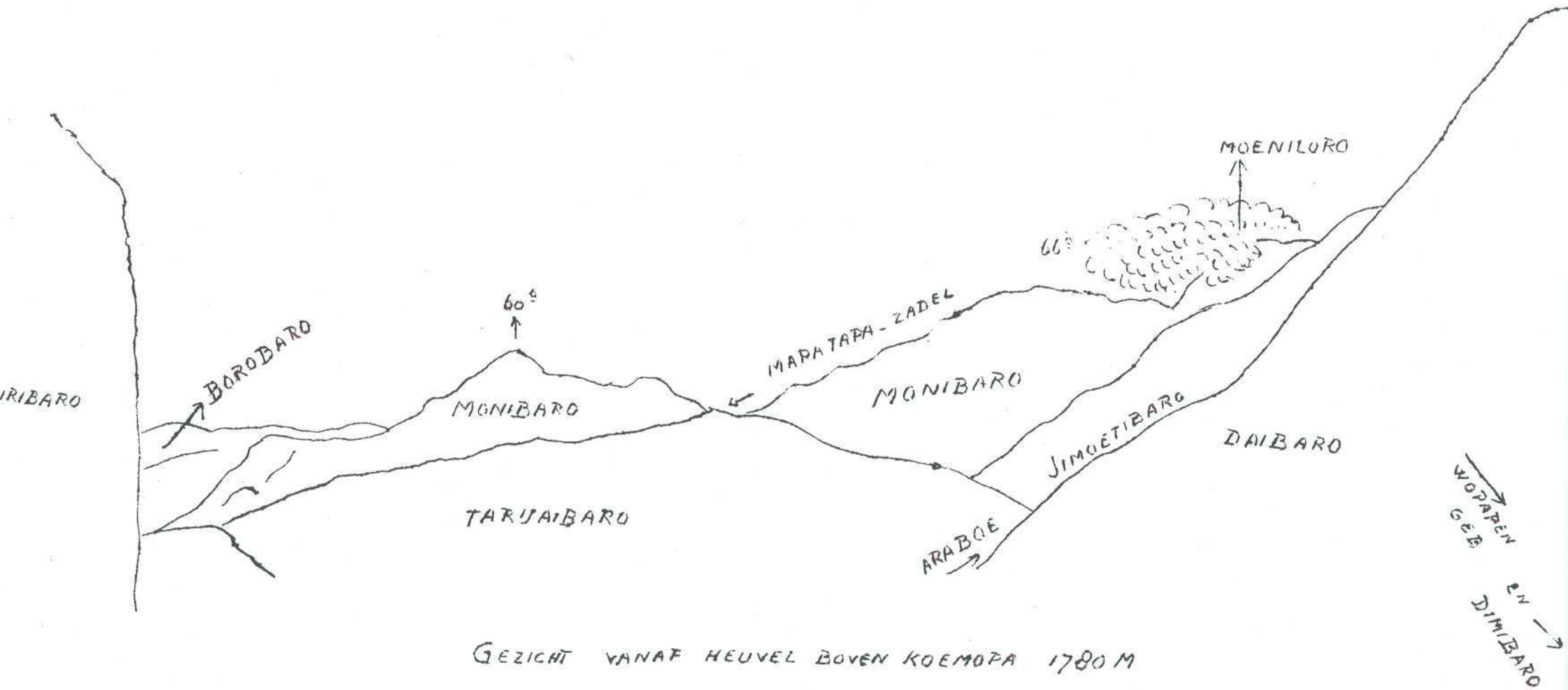
(w.g.) J.V. de Bruyn

27.9.41.

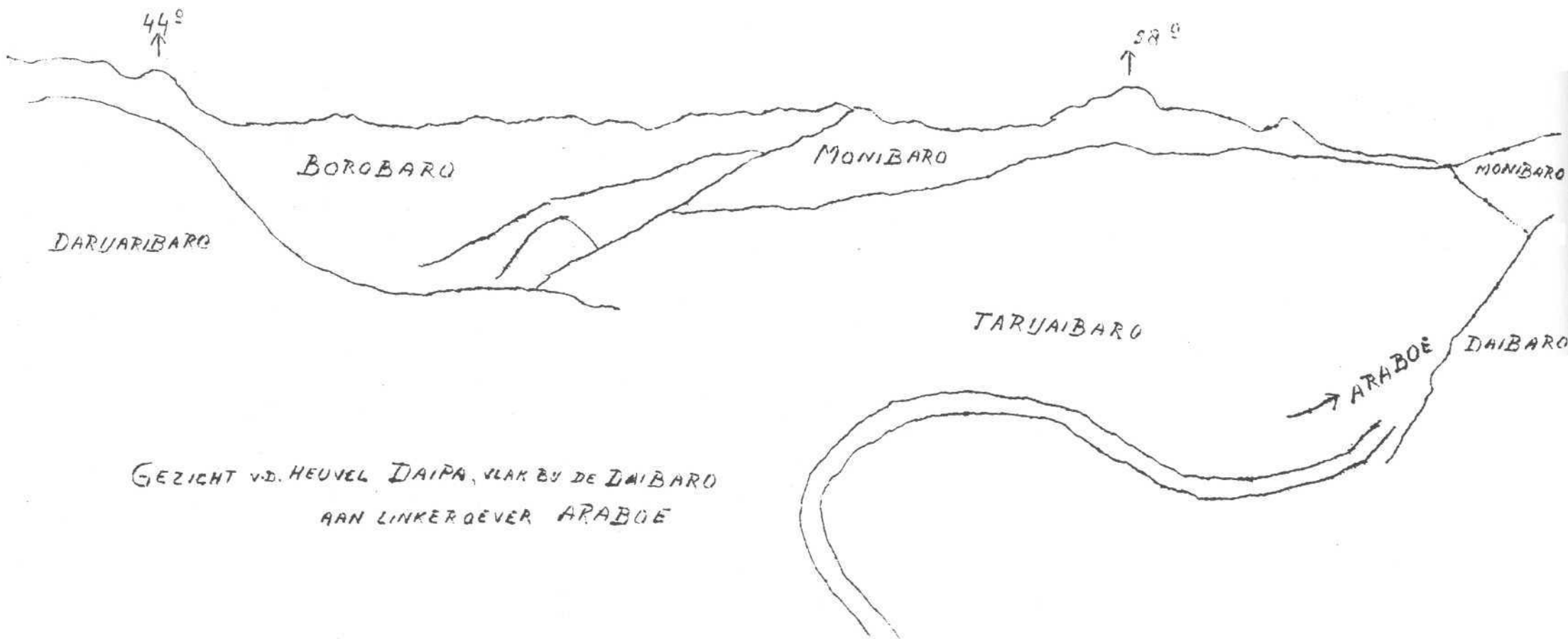
PANORAMA-KOEGAPA BERGLAND OOST

II

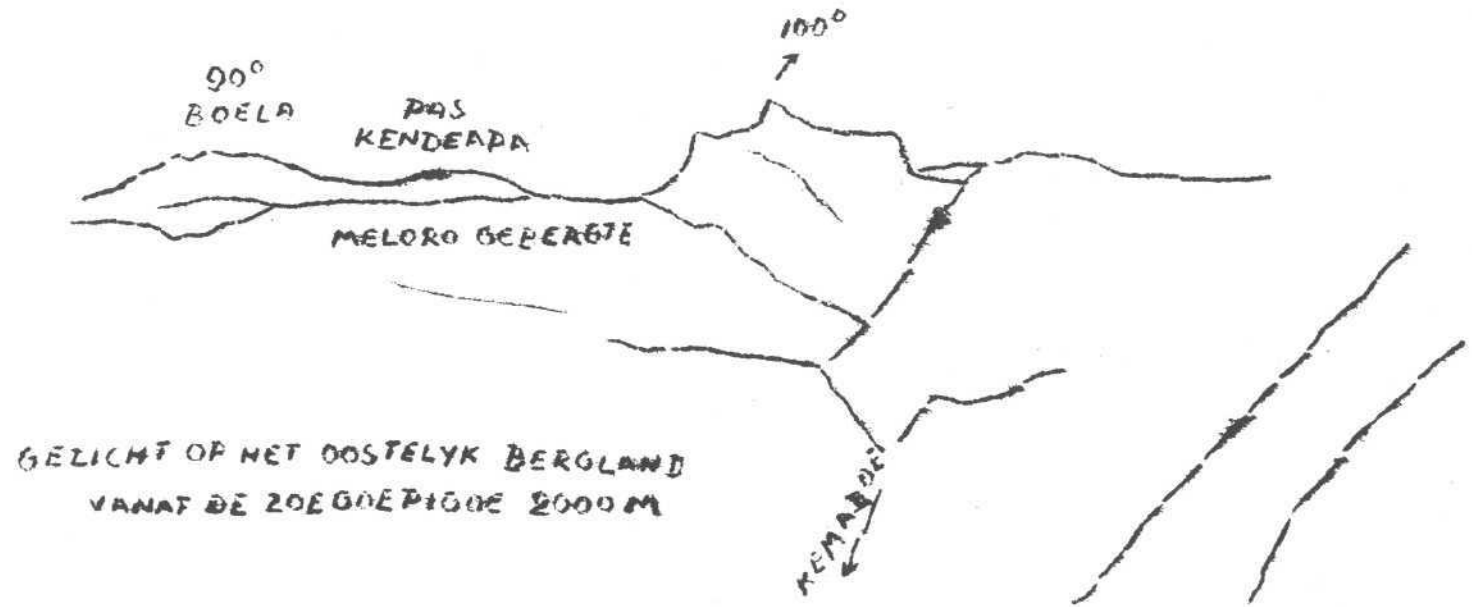
GEZICHT VANAF HEUVEL BOVEN KOEMOPA 1780 M

III

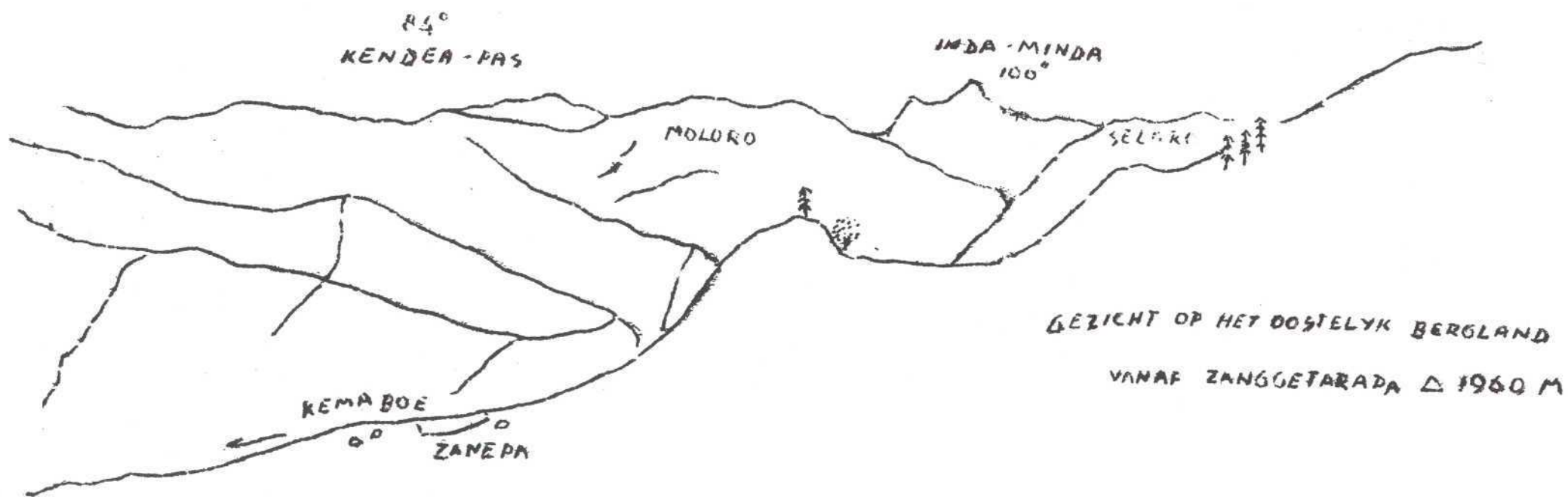

GEZICHT v.d. HEUVEL DAIPA, VLAK BY DE DAIBARO
AAN LINKERDEVER ARABOE

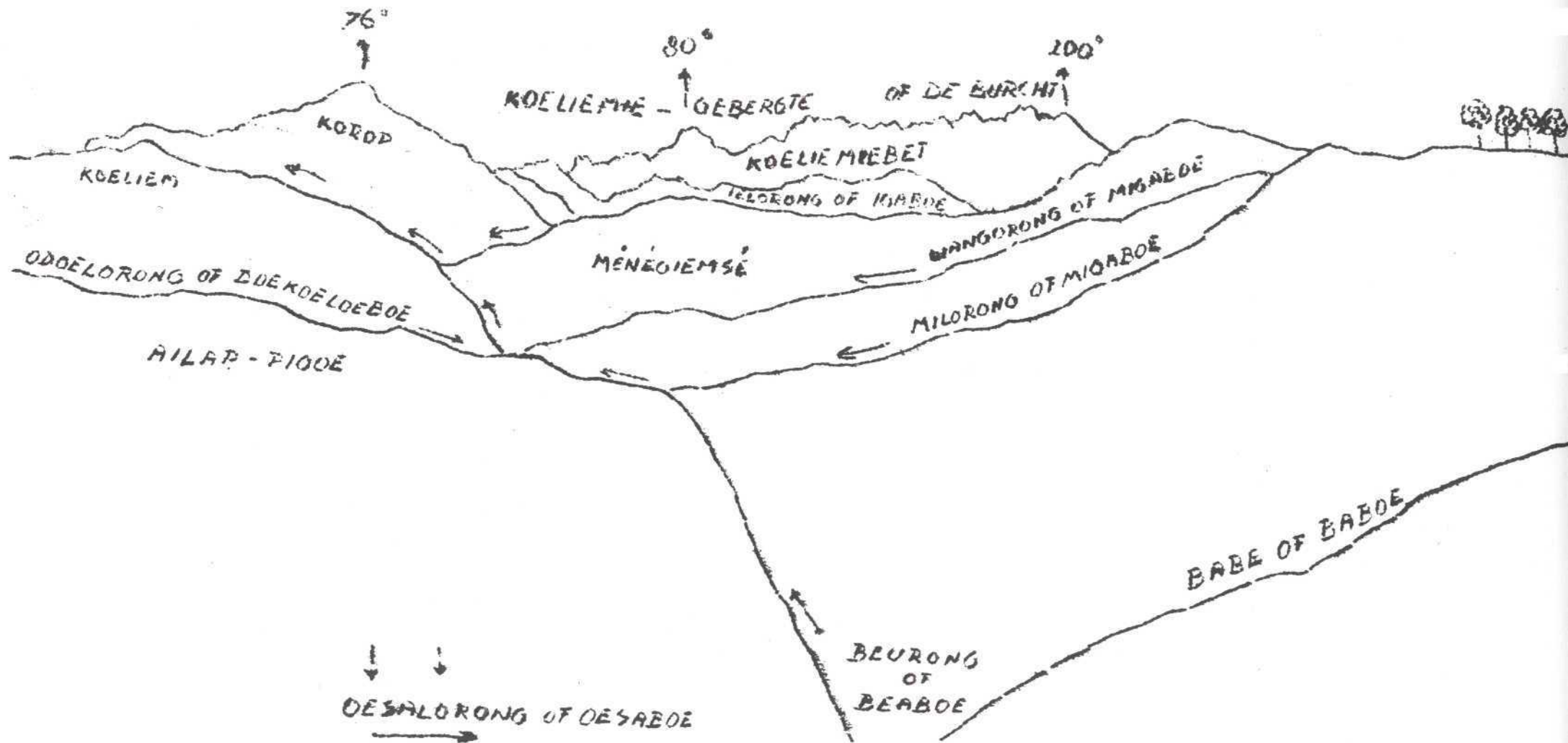
IV

V

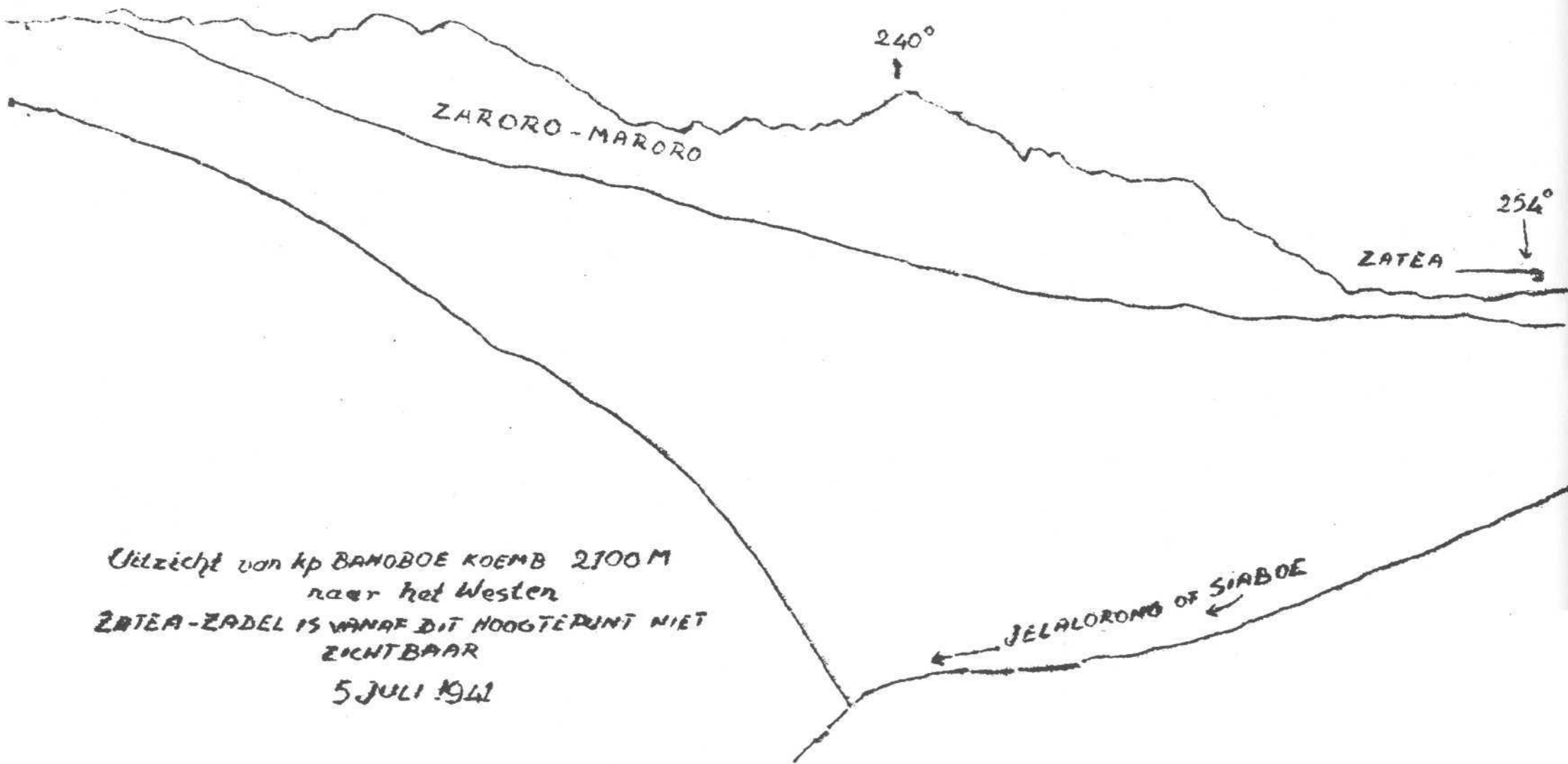

GEZICHT VANAF KP ZINA II [2060M]
OP HET OOSTELYK BERGLAND
5 JULI 1941

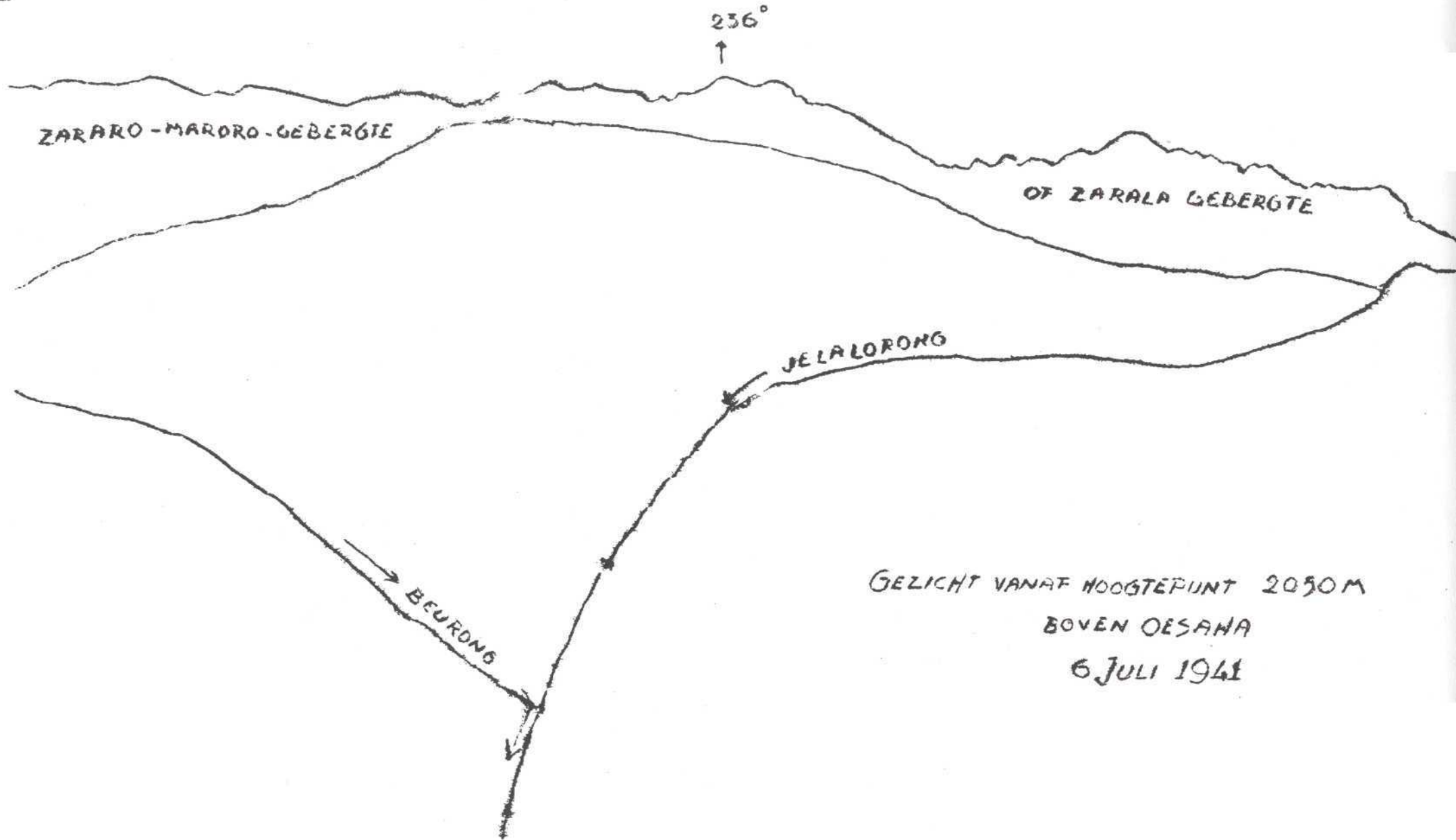

IX

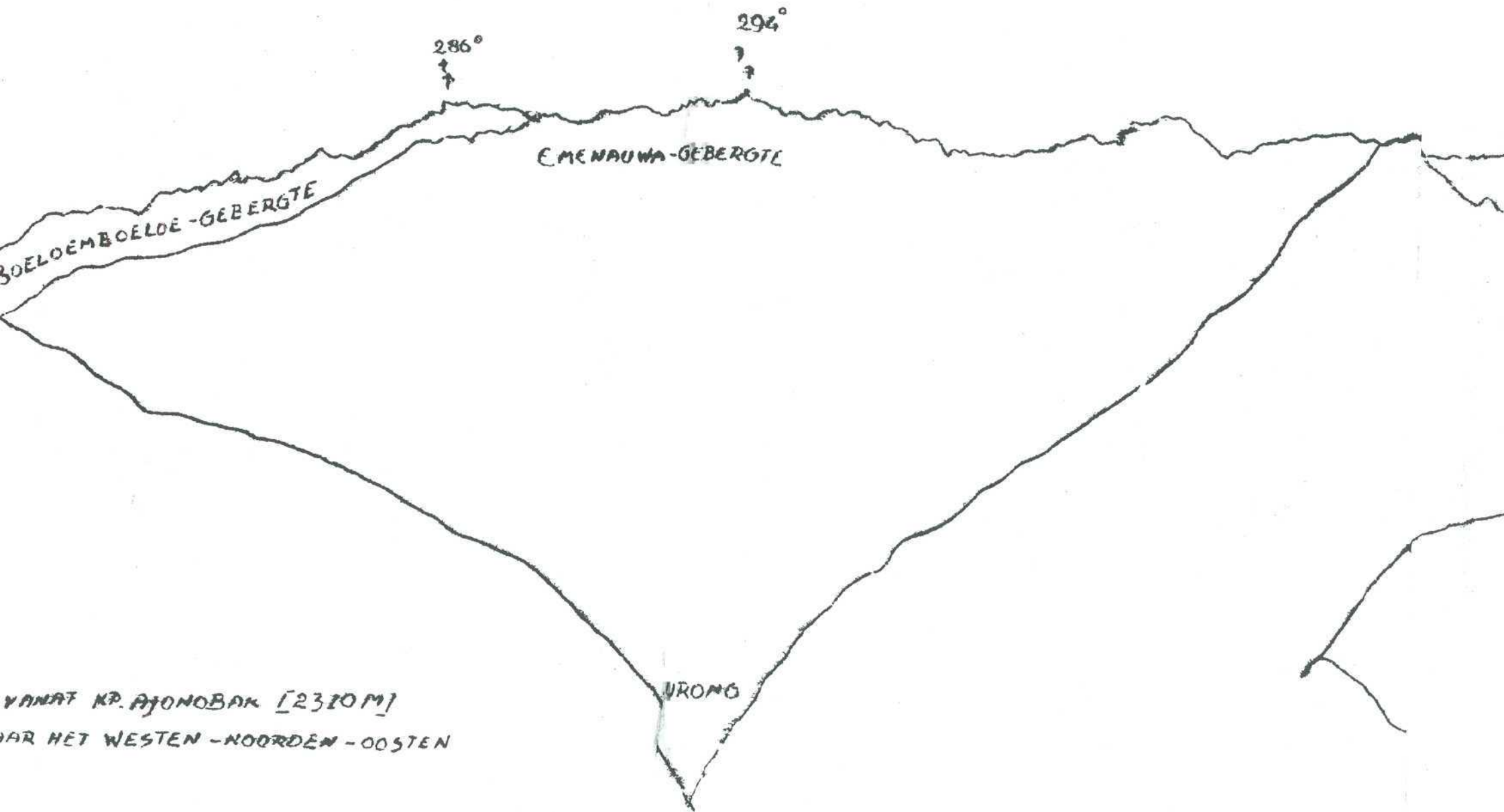

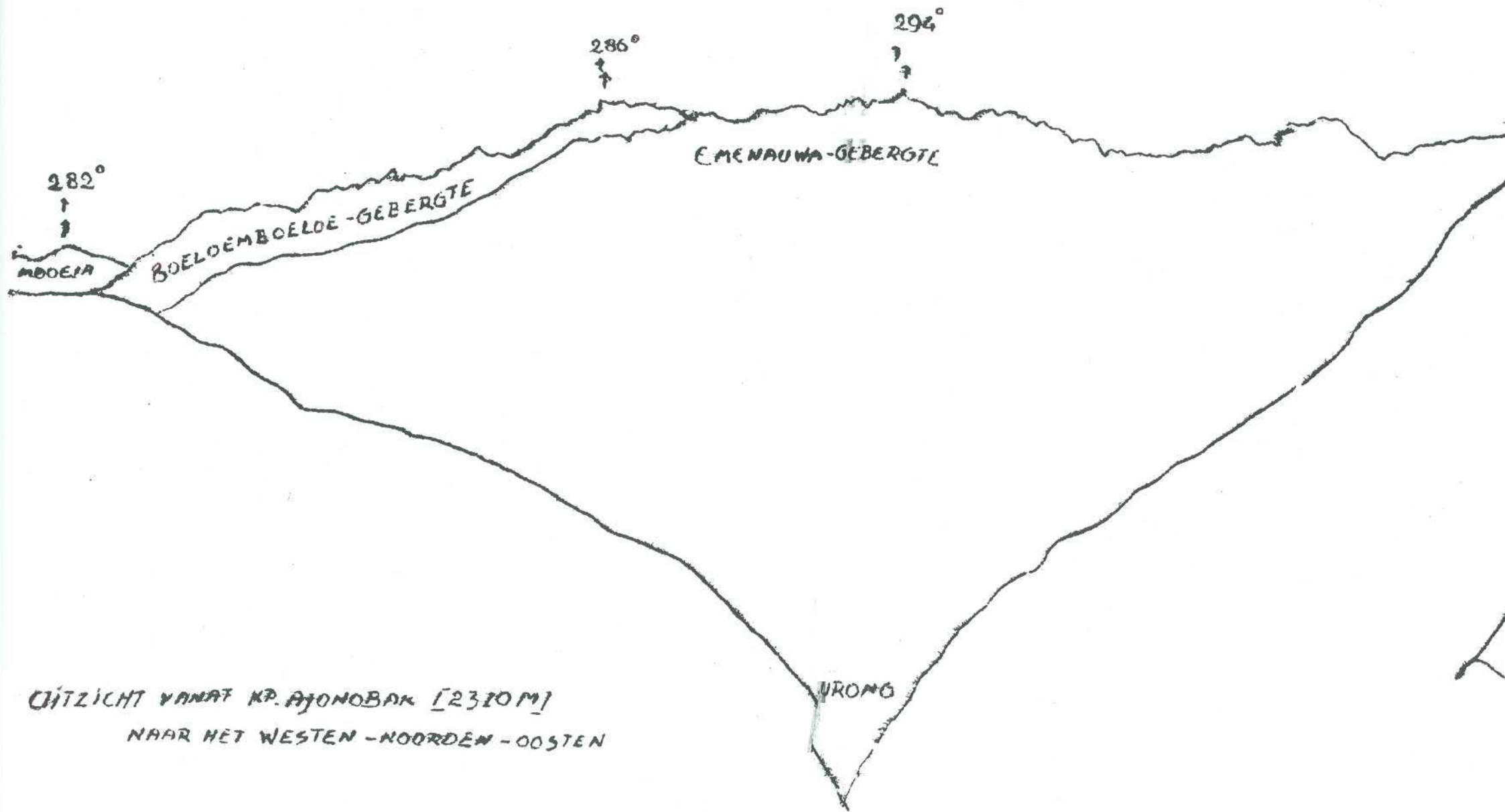
Uitzicht van kp BAMBOE KOEMB 2100 M
naar het Westen
ZATEA-ZADEL IS VANAF DIT HOOGTEPUNT NIET
ZICHTBAAR
5 JULI 1941

X

GEZICHT VANAF HOOGTEPUNT 2050 M
BOVEN OESANA
6 JULI 1941

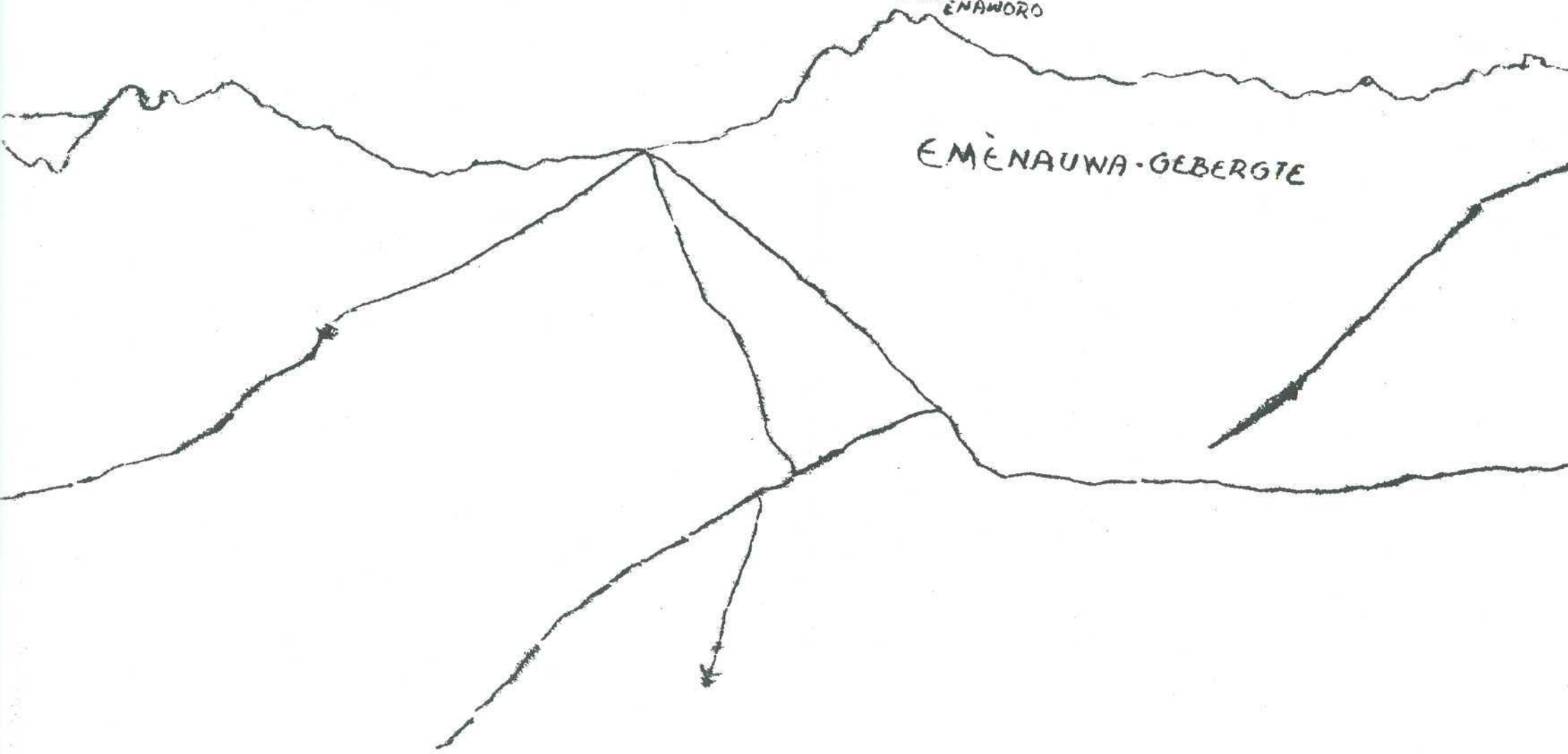

UITZICHT VANAF KP. AJONOBAN [2310M]
NAAR HET WESTEN - NOORDEN - OOSTEN

338°
ENAWORO

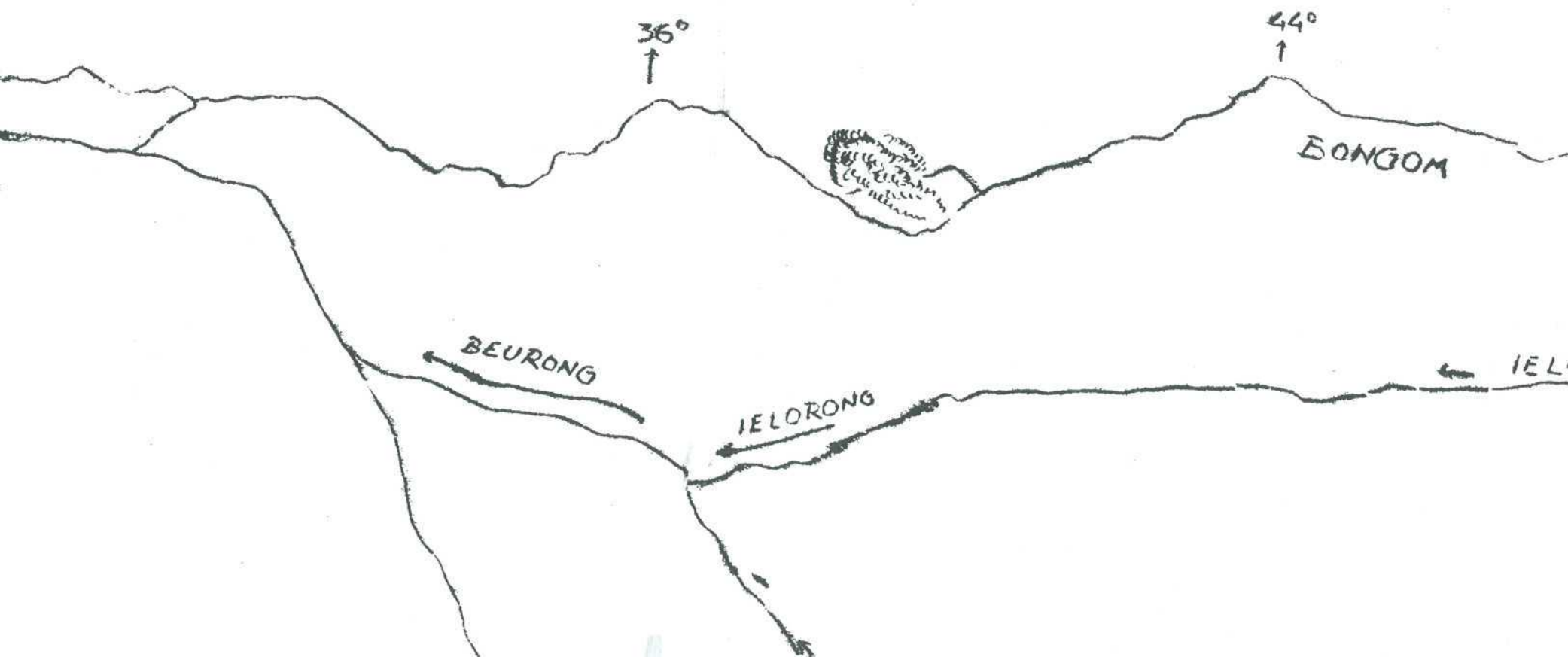
EMÈNAUWA-GEBERGTE

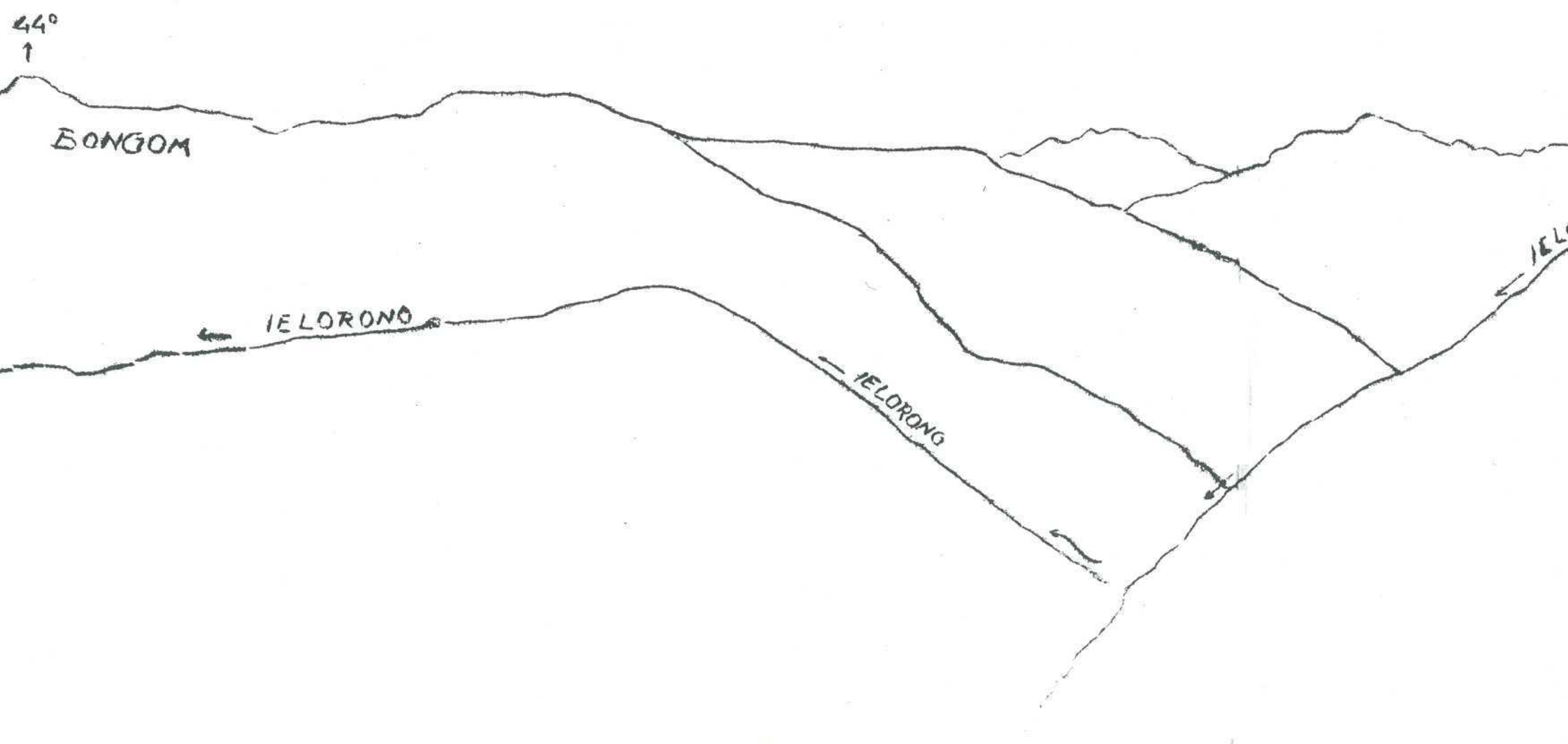

$O^{\circ} = N$
↑

EMÈNAUWA - GEBERGTE

EMÈNAUWA
GEBERGTE

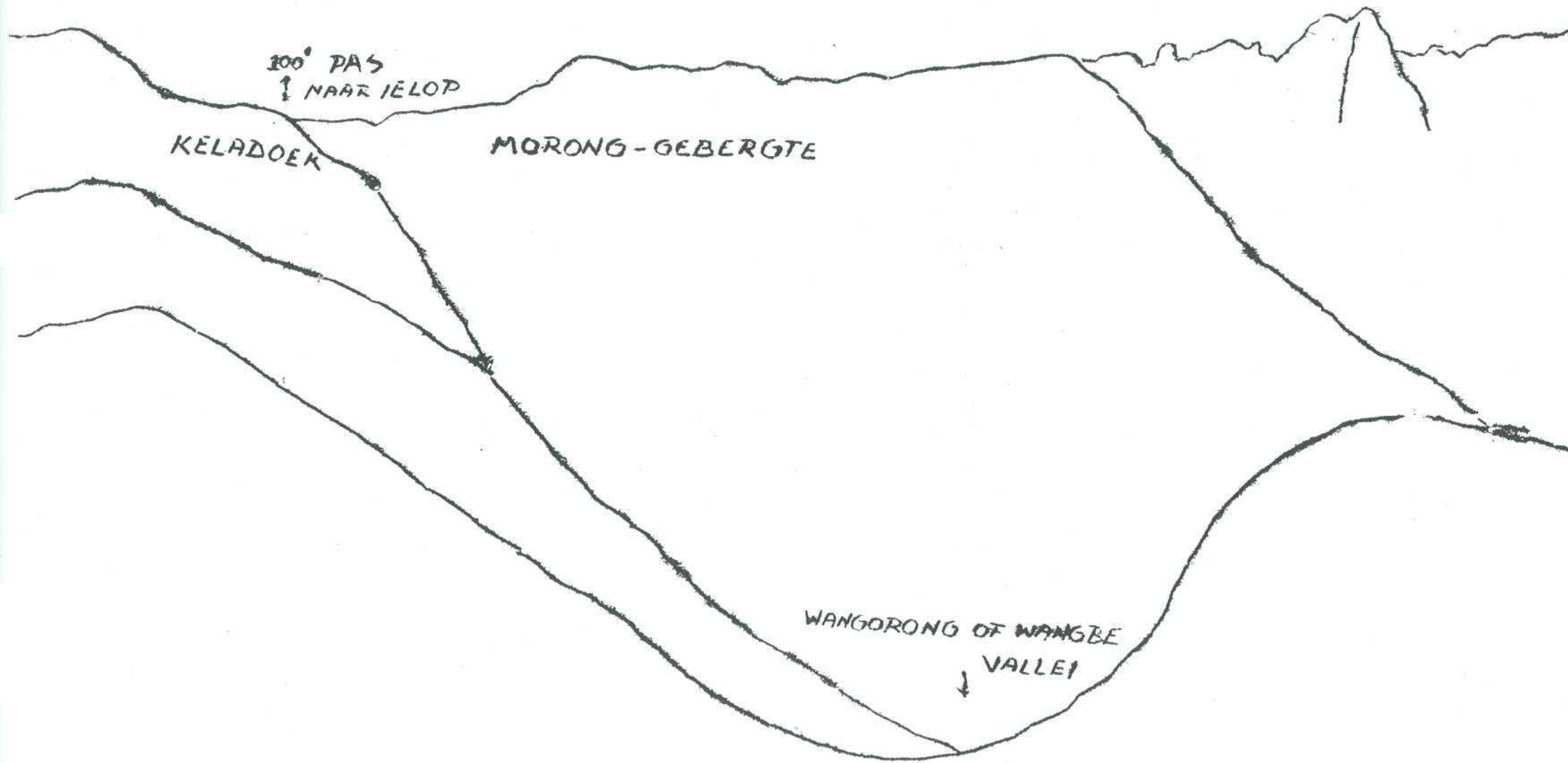
XII

100' PAS
↓ NAAR IELOP

KELADOEK

MORONG-GEBERGTE

WANGORONG OF WANGBE
↓ VALLEI

140°

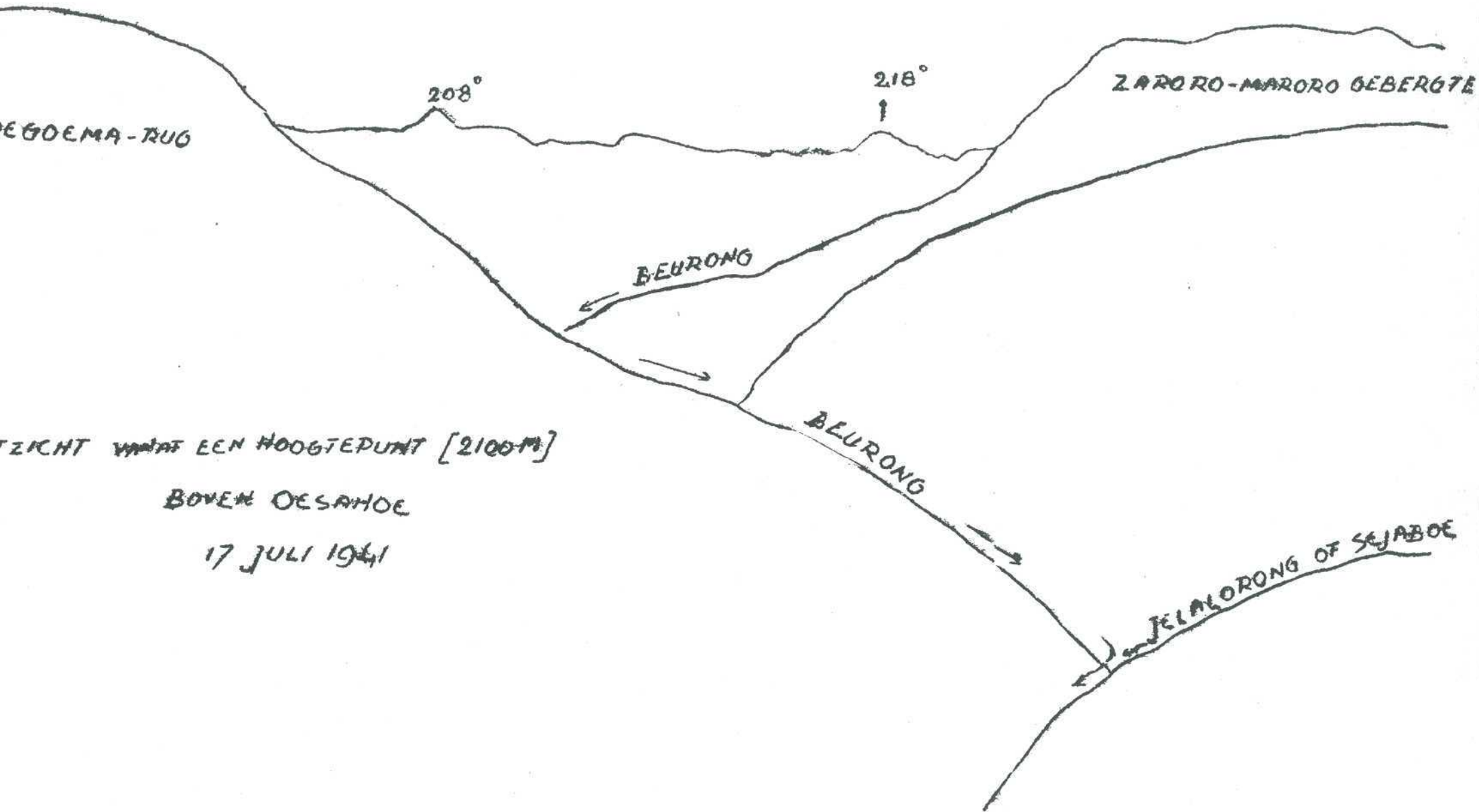

WIINA-KANGAI-GEBERGTE

GEZICHT VANAF KP AJONOBAN [2310 M]
NAAR HET ZUID-WESTEN

8 JULI 1941

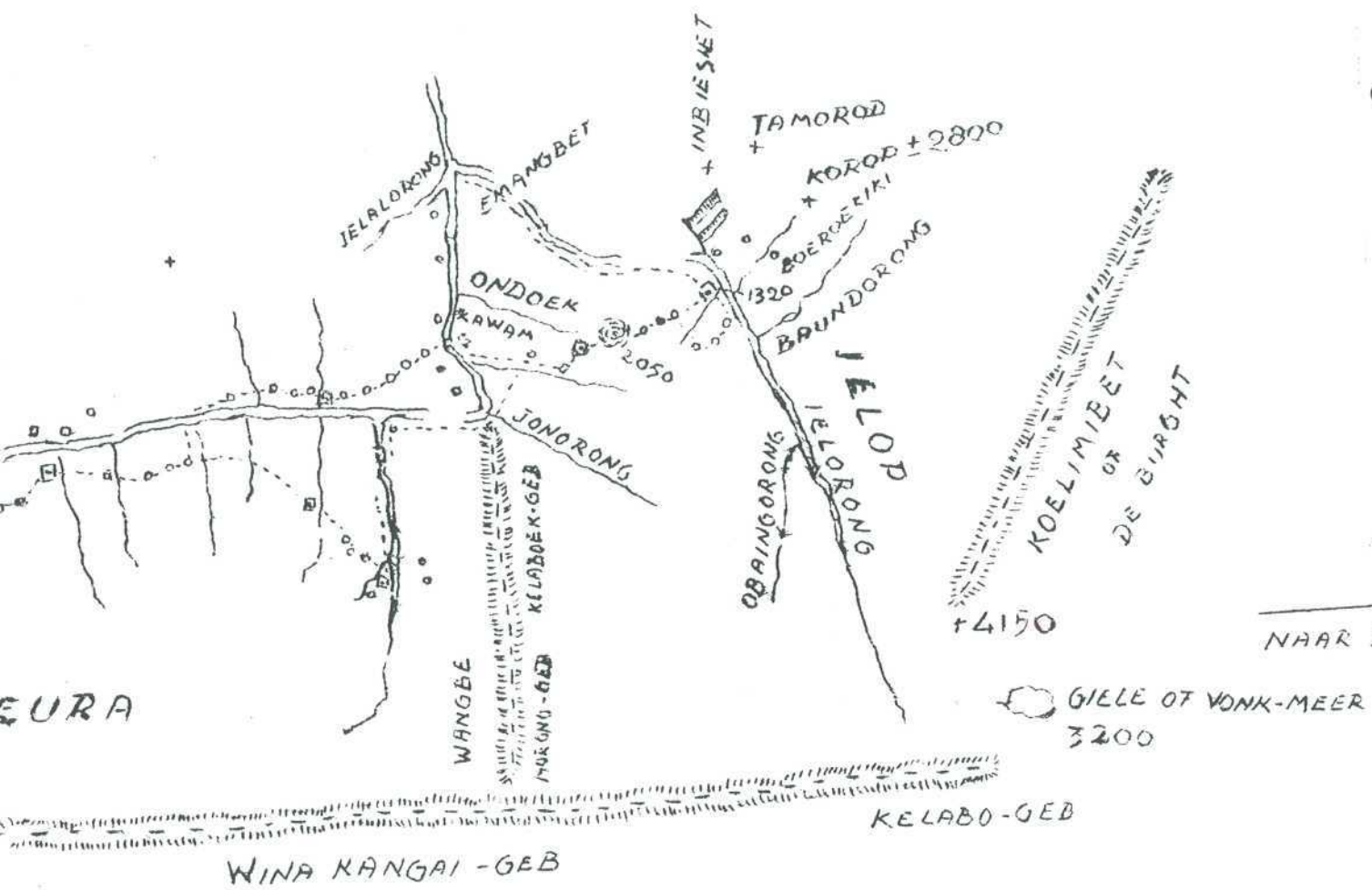
XIII

ZICHT VANAF EEN HOOGTEPUNT [2100M]

BOVEN OESAHOE

17 JULI 1941

- Schetskaart -

van een tocht naar BEURA en JELOP
 (9 Juni 1941 - 7 Augustus 1941)

Opgemaakt door den Controleur der Wisselme-
 ren

DR. J. V. de BRUIJN

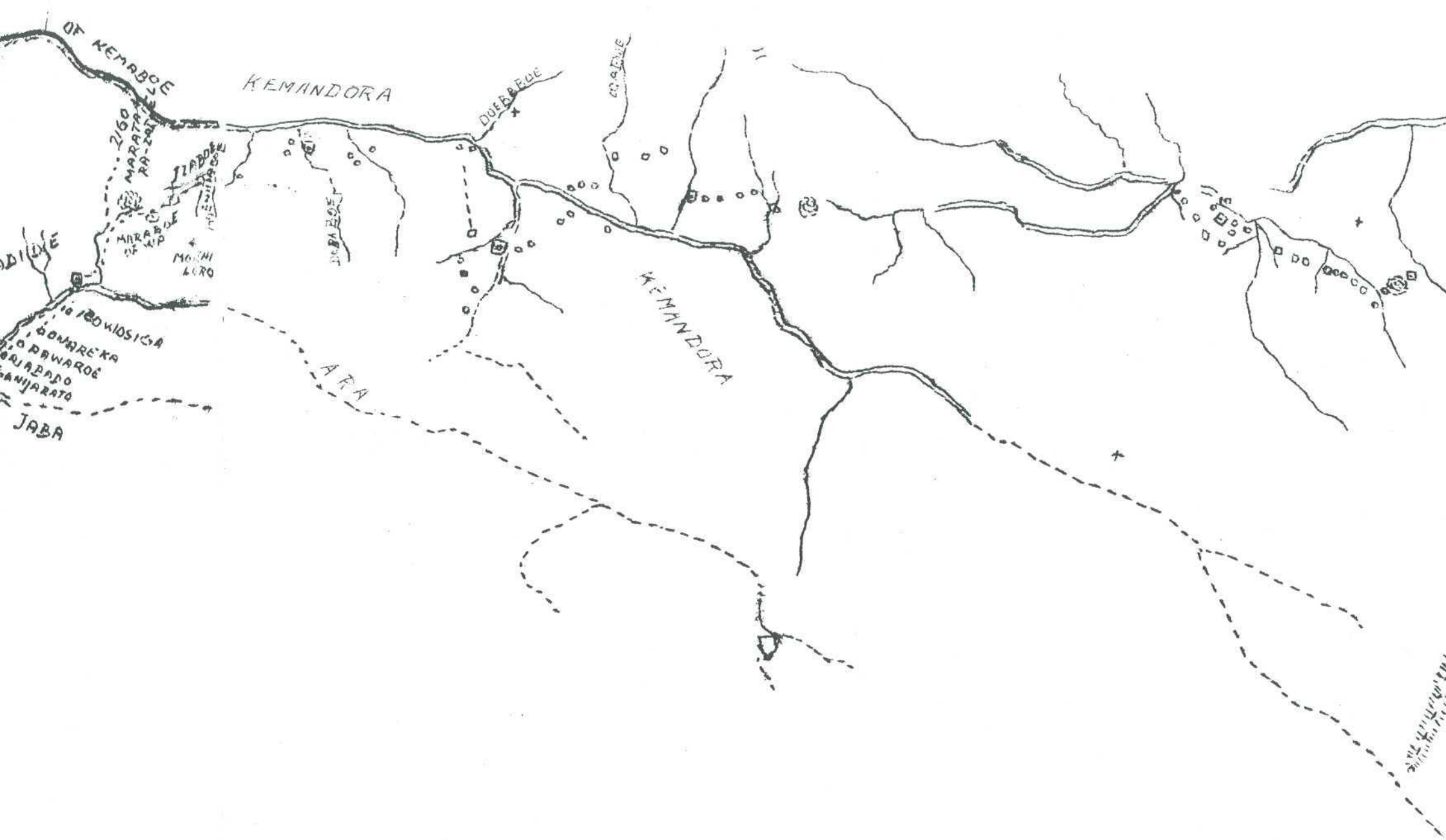
Schaal 1 : 250.000.

Legenda

- Bevolkingsnederzettingen
- ▣ Plaatsen waar op de heenreis overnacht werd
- Gevolgde pad

2610 Hoogte in meters (ongecorrigeerd)

OF KEMABOE

KEMANDORA

DOERBOE

KABOE

11

2160
MARATA
RA-RAI

KABOE

MIRABOE

MOMI
KURO

KABOE

KEMANDORA

AFA

DI

BONAREKA
DWAROE
SARABADO
SANJARATO
JABA

...

